

श्री साने गुरुजी शिक्षण सेवकांची सह. पत संस्था मर्या., गडहिंगलज संचलित

यशवंत बझार

र. न. केपीआर / बीएनके / २७१-७८

स्थापना: २५-५-१९७८

एम. आर हायरस्कूल जवळ कडगांव रोड, गडहिंगलज जि. कोल्हापूर. ☎ २७६

■ संस्थेची सभासद संख्या-२०५५ ■ एकूण येणे कर्ज-९२ लाख ■ संस्थेच्या आजरा, गारगोटी, कोवाड, करवीर, कागल, कोल्हापूर येथे शाखा ■ मयत सभासदाचे वारसास मृत्यूठेव योजनेतून १ लाख रु. विना परतीचे सहाय्य देणारी महाराष्ट्रातील एकमेव संस्था ■ सन १९८९-९० सालामध्ये संस्थेचा एकूण नफा रु. ३,०९,८४५-३९ ■ संस्थेचे कार्यक्षेत्र संपूर्ण कोल्हापूर जिल्हा. ■ संस्थेला ८७/८८ सालाचे अहवालास राष्ट्रीय सहकारिता तथा ग्रामीण प्रबोधन संस्था यांचेकडून पतसंस्था विभागातून राज्य पातळीवरील द्वितीय क्रमांकाचे पारितोषिक व प्रशस्तिपत्र मिळाले आहे. ■ संस्थेने माहे नोव्हेंबर १९८८ पासून यशवंत बझारची सुरवात केली आहे. ■ या विभागातून संस्थेच्या सभासदांना कापड टि. व्ही, कडधान्ये, शालोपयोगी साहित्य, प्रेझेंट आर्टिकल्स, इलेक्ट्रीक उपकरणे, कुकर, मिक्सर, क्रेडिटवर देण्याची सोय केली आहे. ■ सलोरा टि. व्ही कंपनीचे अधिकृत वितरक ■ केल्वीनेटर फ्रीझचे अधिकृत वितरक. ■ रवि फॅनचे अधिकृत वितरक ■ तसेच व्हीडीओकॉन, ओनिडा, या नामवंत कंपनीचे कलर व ब्लॅक-व्हाईट टि. व्ही. व टेपरेकॉर्डर विक्रीसाठी उपलब्ध. ■ मफतलाल, रेमंड, ग्वालीयर तसेच इतर अनेक नामवंत कंपनीचे, कापड व ड्रेस मटेरियल, शॉल, ब्लॅकेट सोलापुरी चादर विक्रीसाठी उपलब्ध. ■ गुडी पाडव्यापासून यशवंत बझारच्या गृहबांधणी साहित्य विक्री विभागाची सुरवात. ■ संस्थेच्या वैद्यकीय विभागाची सुरवात. ■ यशवंत बझारची आजअखेर विक्री ७५ लाख रु. चे वर. ■ गरीब दुर्बल घटकासाठी रु. ३५/- मध्ये जनता साडी/धोतीची विक्री सुरु आहे. ■ विवाह सभारंभासाठी जथ्या व इतर सभारंभासाठी लागणारे विविध कंपन्याचे दर्जेदार कापड योग्य किमतीत उपलब्ध आहे. ■ विक्री नंतर तत्पर सेवा.

स्वच्छ वस्तू, स्वस्त वस्तू, सर्व वस्तूसाठी यशवंत बजारला आवश्यक भेट द्या !

श्री. विकास अ. पवार
व्यवस्थापक यशवंत बझार

श्री. जी. ए. पाटील
सेक्रेटरी

प्रा. के. व्ही. कुराडे
चेअरमन

प्रा. जे. बी. बारदेस्कर
व्हा चेअरमन

● संचालक मंडळ ●

श्री. ज्ञा. श. पाटील
श्री. श्री. न. कुट्टे
श्री. कृ. स. नौकूडकर
सौ. शा. शि. संभाजी

श्री. शि. जा. गिलबिले
श्री. सु. द. चव्हाण
श्री. श. ज. देसाई
श्री. आ. उ. पटेल

श्री. वि. पा. महाजन
श्री. रा. ग. पाटील
श्री. शं. भि. नंदनवाडे

॥ शिवराज ॥

१९९० - ९१

कर्मवीर विठ्ठल रामजी शिंदे शिक्षण संस्था, गडहिंग्लजचे

शिवराज साहित्य - वाणिज्य व

डी. एस्. कदम विज्ञान महाविद्यालय

आणि

संभाजीराव माने कनिष्ठ महाविद्यालय, गडहिंग्लज

अध्यक्ष / प्राचार्य डॉ. डी. व्ही. तोगले

प्रमुख संपादक / प्रा. व्ही. एम्. सुरंगे

सह - संपादक / प्रा. एम्. आर. धनगर,

प्रा. जी. जी. गुळवणी प्रा. डॉ. के. आर. पाटील,

प्रा. एस्. डी. पाटील, प्रा. आर. बी. तेली.

विद्यार्थी प्रतिनिधी / श्री. अनिल पोवार

मुद्रण / नवयुग मुद्रणालय, गडहिंग्लज

गव्हर्निंग कौन्सिल

मा. खासदार रा. शं. तथा बाळासाहेब माने	चेअरमन
मा. डी. एस्. कदम	सदस्य
मा. प्रा. भैरव कुंभार	सदस्य
मा. बाबा अडकूरकर	सदस्य
मा. धोंडिराम पताडे	सदस्य
मा. आमदार श्रीपतराव शिंदे	सदस्य
मा. के. जी. पाटील	सदस्य
मा. वायू. आर्. मोहिते	सदस्य
मा. मुकुंदराव आपटे	सदस्य
मा. शिवाजीराव सावंत भोसले	सदस्य
मा. बचाराम मोहिते	सदस्य
मा. नागापण्णा बटकडली	निमंत्रित
प्रा. एम्. पी. पाटील	प्राध्यापक प्रतिनिधी
प्रा. ए. एस्. नाळे	प्राध्यापक प्रतिनिधी
श्री. जयंत सबनीस	प्रशासकीय प्रतिनिधी

इमारत बांधकाम समिती

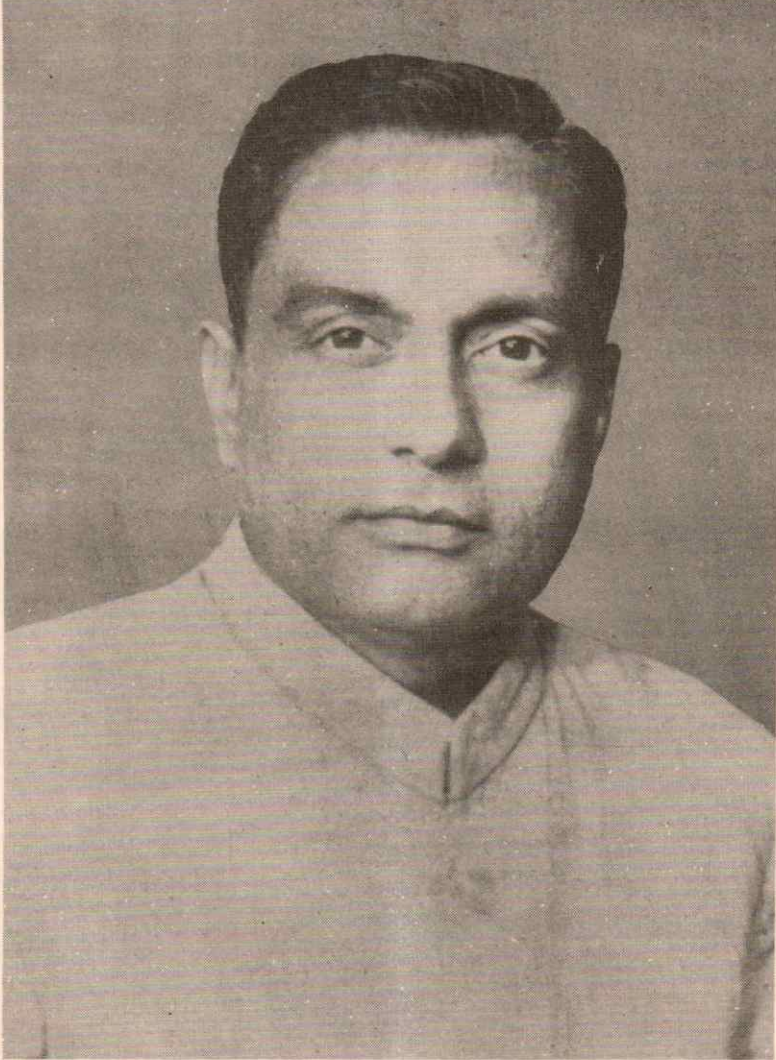
मा. डी. एस्. कदम	अध्यक्ष
मा. प्राचार्य डॉ. डी. व्ही. तोगले	सेक्रेटरी
मा. के. जी. पाटील	सदस्य
मा. शं. ना. चव्हाण	सदस्य
मा. रामभाऊ चव्हाण	सदस्य
डे. इंजिनिअर बी. अँड सी. गड.	सदस्य
आर्किटेक्ट बाबासाहेब पाटील	सदस्य
श्री. बी. एस्. मोहिते	सदस्य

ऐसी कळवळ्याची जाती / करी लाभविण प्रीती

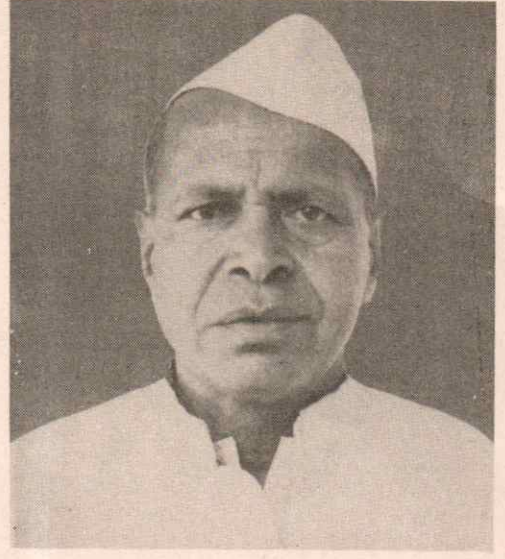
कर्मवीर विठ्ठल रामजी शिंदे

संस्थापक अध्यक्ष

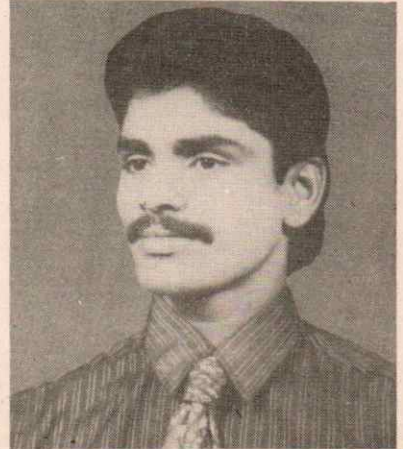
मान. खासदार बाळासाहेब माने

संस्थेचे उपाध्यक्ष
मान. डी. एस. कदम

प्राचार्य
मान. डॉ. डी. व्ही. तोगले

विद्यापीठ प्रतिनिधी
श्री. अनिल पोवार

क्षणचित्रे - सांस्कृतिक समारंभ

१. प्रशासन

२. प्रतिभा

३. अभिनय

४. हितगुज

५. वक्तृत्व

१. मान. शिवप्रतापसिंग यादव यांचा सत्कार
२. स्नेहसंमेलन अतिथी नारायण सुर्वे
३. सिने अभिनेते गणपत पाटील
४. शरद तळवळकर व बापू वाटवे
५. कर्मवीर शिंदे वक्तृत्व स्पर्धा परितोषिक वितरण

॥ संपादकीय ॥

'शिवराज' ९१ चा वर्षाक आपल्या हाती देत असताना मला विशेष आनंद होत आहे. अत्यंत अल्पावधित हा संकल्प पूर्ण झाला त्याबद्दल मी विशेष समाधानी आहे. या शैक्षणिक वर्षात घडलेल्या घटनांचा पट डोळ्यांसमोरून सरकत आहे. सत्तावीस वर्षे पूर्ण केलेले हे महाविद्यालय तिशीकडे झुकत आहे .

आधुनिक जगात प्रवेश करणारी वेशभूषा, आकर्षकता 'स्मार्टनेस' या बरोबर प्रत्येक गोष्ट 'लाईटली' घेणारी ही पिढी आपल्या भावी आयुष्याबद्दल कितीशी गंभीर आहे? तिची स्वप्ने, तिच्या जाणिवा कोणत्या आहेत? सर्वच क्षेत्रात आलेली ही मरगळ संवेदना बधीर करणारी आहे. या अशांत दशकात काही चांगले रूजविण्याचा, शोधण्याचा संकल्प बाळगून आम्ही काम करीत आहोत. वस्तुतः महाविद्यालयाचे वार्षिक हा एक कर्मकांडाचा भाग बनत आहे. त्यामुळे काही नवी आव्हाने दरवर्षी पुढे येतात.

कर्मवीर वि. रा. तथा अण्णासाहेब शिंदे यांच्या परिवर्तनाच्या व प्रबोधनाच्या वाटेवरून आम्ही जात आहोत. त्यांचे चिंतन आमच्या वाचकांसमोर आम्ही ठेवत आलो आहोत. अलिकडे असे जाणवत आहे की, गेल्या अर्धशतकात आधुनिक विचारांचा, जाणिवांचा, रहाणीमानाचा फार मोठा पल्ला आम्ही गाठला. पण विचार व कृती यातील वाढते अंतर ही एक चिंतेची व चिंतनाची बाब वाटत आहे.

आमचे विद्यार्थी सुसंस्कृत व्हावेत व चांगल्या विचारांचे बीजारोपन त्यांच्या मनोभूमीत व्हावे या आगळ्या हट्टाने यंदाचे संपादन आम्ही जाणीवपूर्वक केले आहे. कारण सर्व सत्तांचा उगम हा शिक्षण संस्थांतून होतो. म्हणूनच नव्या संस्कृतीची झलक महाविद्यालयात पहावयास मिळते. प्रत्येक वर्ष तसे काही चांगले देऊन जाते. तसेच काही चांगले घेऊनही जाते. चित्रपती व्ही. शांताराम यांचे निधन म्हणजे प्रभात पासून राजकमलपर्यंत प्रवास केलेले एका जिद्दी, कलंदर, ध्येयवादी कलावंताचे महानिर्वाण होय. या श्रेष्ठ कलावंतास आमचे विनम्र अभिवादन. महाराष्ट्राच्या माजी राज्यपाल पं. जवाहरलाल नेहरूंच्या भगिनी श्रीमती विजयालक्ष्मी पंडित यांचेही नुकतेच निधन झाले. राजकारणात सांस्कृतिक, नैतिक मुल्ये जपणारी पीढी हळुहळू अस्तंगत होत आहे. त्यांच्या स्मृतीस आमची आदरांजली. तसेच आपापल्या क्षेत्रात श्रेष्ठ ठरलेल्या व्यक्तींचे या वर्षी निधन झाले त्या सर्वांना आमची विनम्र आदरांजली.

या अंकात नव्वद-एकक्याण्व या शैक्षणिक वर्षाचे प्रतिबिंब पहावयास मिळतेच पण त्याच बरोबरीने साहित्य-क्रीडादी क्षेत्रात या महाविद्यालयातील उमलते नवे चेहरेही दिसू शकतील या पूर्वीच्या अंकांची परंपरा पाहिली व त्या अंकाच्या आधाराने बाहेर पडून भरारी मारणारी कवी-लेखकांची थोडी फार नावे पाहिली की उमलत्या चेहऱ्यांकडून आशा बाळगणे यात गैर काही नाही हे पटते.

या अंकाच्या निर्माण कार्यात प्राचार्य डी. व्ही. तोगले यांचे सतत मार्गदर्शन लाभले. अंकाच्या संपादन कार्यात प्रा. जी. जी. गुळवणी, प्रा. डॉ. के. आर. पाटील, प्रा. एस्. डी. पाटील, प्रा. एम्. आर. धनगर, प्रा. आर. डी. तेली व कार्यालयीन अधिक्षक श्री. जयंत सबनीस यांनी मोलाचे सहकार्य केले. तसेच अविज् कॉम-प्रिंटचे अविनाश शिंत्रे-गुंडाळे आणि नवयुग मुद्रणालयाचे चालक श्री. इंगळे व श्री. धुमे यांनी विशेष आस्थेने काम करून दिले. या सर्वांचे स्मरण यावेळी होत आहे.

'शिवराज' ९१ चे आपणासर्वांकडून स्वागत होईल. ही अपेक्षा.

१७ मार्च, १९९१

प्रा. व्ही. एम्. सुरंगे

॥ मनोगत ॥

'मनोगता' च्या निमित्ताने पुन्हा एकदा तटस्थपणे मागे वळून पहाताना स्मृतीपटलावर भूतकाळातील सारी वळणे 'वर्तमाना' सारखी भासू लागतात. वर्षा ऋतूच्या आगमनाने खरे तर 'शिवराज' चे हे सत्तावीसावे वर्ष! एखाद्या महाविद्यालयाच्या दृष्टीने एवढा कालावधी म्हणजे तारुण्यप्रवेशाचा कालावधी, महावृद्धीकालाचा महत्वाचा टप्पा : समाजात वावरत असताना निघड्या छातीने काळाची वेळेची व परिस्थितीची विविध आव्हाने स्वीकारणारी एक आदर्श पिढी या महाविद्यालयाने दिली. या 'नंदादीपा' प्रमाणे चाललेल्या कार्यात ज्यांचे हात लागले त्या सर्वांबाबत सदैव कृतज्ञतेची भावना जपून आजही आमची वाटचाल सुरू आहे.

शिवछत्रपती, म. फुले, छ. शाहू महाराज, कर्मवीर वि. रा. शिंदे आणि डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या आदर्शांच्या प्रकाशात आणि संस्थेचे अध्यक्ष मा. खा. बाळासाहेब माने यांच्या मार्गदर्शनाखाली आमची मार्गक्रमणा नेहमीच्या वेगाने सुरू आहेच. वर्षाच्या सुरुवातीला विद्यार्थ्यांचा प्रचंड लोंढा आणि चंदगड, गडहिंग्लज व आजरा या तीन तालुक्यांची शैक्षणिक गरज या गोष्टींचे भान ठेऊन प्रचंड आव्हानांना सामोरे जात आम्ही या शैक्षणिक वर्षाची सुरुवात केली. प्रचंड संख्या, अखंडपणे कराव्या लागणाऱ्या अनेक तडजोडी यावर केवळ उदंड आत्मविश्वासामुळेच आम्ही मात करीत आलो आहोत वर्षाअखेर होणाऱ्या परीक्षा आणि मग लागणारे आदर्शवत निकाल मात्र वर्षभराचा शीण क्षणार्धात घालवितात. गेले वर्षही याला अपवाद नाही.

शिवप्रतापसिंग यादव (जिल्हा पोलीस प्रमुख) यांच्या हस्ते गुणवंत विद्यार्थी व युवा नेतृत्वाचा सत्कार, स्नेहसंमेलनातील कविवर्य नारायण सुर्वे व सिनेकलावंत गणपत पाटील यांची मनोगते आणि, शरद तळवळकरांची प्रकट मुलाखत विद्यार्थ्यांना खूपच शिकवून गेली.

महाविद्यालयाच्या सर्वार्थाने व सर्वांगाने होणारा विकास हा तर आमच्या अभिमानाचा मानबिंदू! ग्रंथालयाची आकार घेणारी वास्तू हे तर महाविद्यालयाचे लेणेच!

सामाजिक जाणिवांची जपणूक करणारी राष्ट्रीय सेवा योजना; बलदंड व्यक्तिमत्त्वाची घडण करणारी राष्ट्रीय छात्रसेना; व्यक्तिमत्व विकासात भर घालणारा सांस्कृतिक विभाग, स्पर्धा परीक्षा व मार्गदर्शन विभाग, क्रीडा विभाग आणि या सर्वांबरोबर मोलाचा हातभार लावणारे समृद्ध ग्रंथालय या सर्व घटकांनी महाविद्यालयाच्या परंपरेला साजेसा वारसा चालविला.

भान राखून केलेले नियोजन आणि बेभान होऊन त्या सर्व गोष्टींची केलेली अंमलबजावणी; सर्व जेष्टांचे मार्गदर्शन, सहकाऱ्यांचा मदतीचा हात आणि, छोट्यांच्या शुभेच्छा या शिदोरीवरच आमची वाटचाल यापढेही सुरू राहणार आहे.

ज्ञानदानाचा, संस्काराचा शब्दफुलात न मावणारा वसा कृतीनेच व्यक्त करण्याचा आमचा आजही निर्धार आहे. भूतकाळातील जाणिवा जपत, भविष्याकडे नजर रोखून वर्तमानाची वाटचाल करण्यासाठी सर्वांची, सदैव अशीच साथ रहावी एवढीच अपेक्षा!

प्रचार्य डॉ. डी. व्ही. तोगले.

आमचा प्राध्यापक वर्ग १९९०-९१

इंग्रजी विभाग :

- प्राचार्य डॉ. डी. व्ही. तोगले / एम. ए., पीएच. डी.
प्रा. के. बी. केसरकर / एम. ए., बी. एड
प्रा. जी. जी. गुळवणी / एम. ए., डी. एच. ई.
प्रा. एन्. आर. सावंत / एम. ए., डी. एच. ई.
प्रा. सौ. एस्. ए. मुजुमदार / एम. ए.
प्रा. आर. बी. कांबळे / एम. ए., डी. एच. ई.
प्रा. के. ए. सावेकर / एम. ए., डी. एच. ई.

मराठी विभाग :

- प्रा. बी. बी. देशमुख / एम. ए.
प्रा. व्ही. एस्. बन्ने / एम. ए.
प्रा. एस्. सी. जोशी/एम. ए., डी. एच. ई, डी. ए. ई.
प्रा. ए. बी. कुंभार / एम. ए.
प्रा. व्ही. एम्. सुरंगे / एम. ए., बी. एड.
प्रा. ए. पी. गवळी / एम. ए.

हिन्दी विभाग :

- प्रा. डॉ. एस्. जी. गोकाककर / एम. ए.,
पीएच. डी., बी. एड.
प्रा. डॉ. के. आर. पाटील / एम. ए., पीएच. डी.
प्रा. एम्. बी. महाजन / एम. ए. (मराठी), एम. ए.
(हिन्दी), डी. एच. ई.
प्रा. कु. पी. व्ही. गाडवी / एम. ए.

अर्थशास्त्र विभाग :

- प्रा. ए. ए. पवार / एम. ए.
प्रा. डी. आर. खटके / एम. ए.
प्रा. एन्. बी. जाधव / एम. ए., एम. फिल.
प्रा. सौ. एस्. वायू. कोले / एम. ए.,
डी. एच. ई., एम. फिल.
प्रा. एस्. एस्. येळेकर / एम. ए., बी. एड.

समाजशास्त्र विभाग :

- प्रा. व्ही. एन्. गजेंद्रगड / एम. ए., एम. फिल.
प्रा. के. व्ही. कुराडे / एम. ए., एम. फिल.
(दीर्घ मुदतीच्या रजेवर)
प्रा. एम्. आर. धनगर / एम. ए., एम. एस्. एब्ल्यु.
प्रा. ए. व्ही. कुराडे / एम. ए.
प्रा. एम्. बी. पाटील / एम. ए., बी. एड.

राज्यशास्त्र विभाग :

- प्रा. पी. डी. सावंत / एम. ए.
प्रा. एस्. बी. भोळे / एम. ए., एम. फिल.
प्रा. सी. ई. धुमाळ / एम. ए., डी. टी. ई.

मानसशास्त्र विभाग :

- प्रा. के. बी. सोरटे / एम. ए. (मानसशास्त्र)
एम. ए. (तत्वज्ञान) (निवृत्त ३१.१.९१)
प्रा. एस्. एन्. मल्लादे / एम. ए.
प्रा. ई. जी. कांबळे / एम. ए.
प्रा. एस्. एस्. क्षीरसागर / एम. ए.

शारीरिक शिक्षण विभाग :

- प्रा. ए. एस्. नाळे / एम. ए., एम. पी. एड.
प्रा. एस्. एस्. सावंत / एम. ए., एम. पी. एड.

वाणिज्य विभाग :

- प्रा. सी. एस्. गवसणे / एम. कॉम्.
प्रा. एन्. डी. खिचडी / एम. कॉम्., एम. फिल.
प्रा. आर. बी. तेली / एम. कॉम्., एम. फिल.
प्रा. आर. एन्. हारगुडे / बी. कॉम्., एफ. सी. ए.
प्रा. एम्. ए. बामणे / एम. ए., एल. एल. बी.
प्रा. वायू. पी. कोले / एम. कॉम्., डी. एच. ई.
प्रा. एस्. बी. कडूकर / एम. कॉम्.,
डी. एच. ई., एम. फिल.

रसायनशास्त्र विभाग :

- प्रा. टी. एन्. पाटील / एम. एस्सी., डी. एच. ई.
प्रा. डॉ. पी. जी. मोरे / एम. एस्सी., पीएच. डी.
प्रा. टी. एन्. पवार / एम. एस्सी.
प्रा. बी. जे. देसाई / एम. एस्सी.
प्रा. एस्. डी. पाटील / एम. एस्सी.
प्रा. ए. एम्. हसुरे / एम. एस्सी.
प्रा. व्ही. बी. कुरळे / एम. एस्सी.
प्रा. पी. एम्. भोईटे / एम. एस्सी., डी. एच. ई.
प्रा. एस्. एच. रावण / एम. एस्सी.

गणित विभाग :

- प्रा. डी. जी. वाठारे / एम. एस्सी.
प्रा. एन्. एम्. गरुड / एम. एस्सी., डी. एच. ई.

भौतिकशास्त्र विभाग :

प्रा. एस्. ए. जोडगुद्री / एम्. एस्सी.
प्रा. बी. डी. मुरगी / एम्. एस्सी.
प्रा. एम्. पी. पाटील / एम्. एस्सी., डी. एच्. ई.
प्रा. बी. एम्. कुलकर्णी / एम्. एस्सी.
प्रा. एस्. एम्. कदम / एम्. एस्सी.
प्रा. एम्. डी. जाधव / एम्. एस्सी.
प्रा. व्ही. आर. पाटील / एम्. एस्सी., बी. एड.
प्रा. बी. डी. पाटील / एम्. एस्सी., डी. एच्. ई.

जीवशास्त्र विभाग :

प्रा. पी. टी. कट्टी / एम्. एस्सी., डी. एच्. ई.

प्राणीशास्त्र विभाग :

प्रा. सौ. यु. आर. कणसे / एम्. एस्सी., एम्. एड.
प्रा. आर. एम्. कणसे / एम्. एस्सी.
प्रा. आर. एस्. कुरणे / एम्. एस्सी.

वनस्पतीशास्त्र विभाग :

प्रा. डॉ. एस्. वाय. कोतमिरे / एम्. एस्सी., पीएच्. डी.
प्रा. डॉ. एस्. के. नेर्ले / एम्. एस्सी., पीएच्. डी.
प्रा. जे. व्ही. सरतापे / एम्. एस्सी.

संख्याशास्त्र विभाग :

प्रा. डी. एम्. म्हेतर / एम्. एस्सी., एम्. फिल.
प्रा. आर. के. देशपांडे / एम्. एस्सी.

आमचा प्रशासकीय कर्मचारी वर्ग

कार्यालयीन अधिकक :

श्री. जे. ए. सबनीस / एम्. ए. (समाजशास्त्र),
एम्. ए. (राज्यशास्त्र)

ग्रंथपाल :

श्री. टी. ए. पाटील / बी. एस्सी., एम्. ए., बी. लिब्र.

वरिष्ठ लिपिक व अकौन्टंट :

श्री. बी. एस्. मोहिते / बी. कॉम्.

वरिष्ठ लिपिक :

श्री. व्ही. एम्. गवळी / बी. ए.
सौ. पी. बी. सावंत / बी. कॉम्.

लिपिक :

श्री. बी. डी. रेगडे / बी. ए.
श्री. वायू. डी. पाटील / बी. ए.
श्री. बी. एस्. सावंत / बी. ए.
श्री. डी. एम्. मोरे / बी. कॉम्.
श्री. ए. जी. कदम / बी. कॉम्.

प्रयोगशाळा मदतनीस :

श्री. डी. जी. रेंदाळे
श्री. आर. बी. आयरनाईक / एम्. ए.
श्री. पी. जी. पोवार / बी. ए.

शिपाई :

श्री. बी. आयू. रामपुरे
श्री. एस्. एस्. गवळी.
श्री. पी. के. जाधव
श्री. पी. व्ही. नडगेरी

लायब्ररी अटेंडंट :

श्री. एम्. एच्. देसाई.
श्री. एस्. बी. मुसळे
श्री. एम्. बी. माने. / बी. कॉम्.
श्री. एन्. एस्. कांबळे
श्री. व्ही. आर. टेंबरे
श्री. के. टी. कुंभार / बी. कॉम्.

लॅब अटेंडंट :

श्री. बी. डी. मोरे.
श्री. एम्. जी. खोत / बी. ए.
श्री. एस्. डी. पाटील
श्री. टी. आर. देवडकर
श्री. व्ही. व्ही. कोंडूसकर
श्री. एस्. बी. खोत / बी. कॉम्.
श्री. टी. बी. कांबळे
श्री. आर. के. वडर
श्री. एस्. एस्. हंजारे
श्री. एस्. एम्. मोरबाळे
श्री. के. आर. कांबळे
श्री. एल्. एस्. नाईक.

□□□

॥ परिसर वृत्त...॥

मित्रहो जून मध्ये महाविद्यालयाची नेहमीप्रमाणे सुरुवात झाली आणि 'परिसर वृत्त' लिहिताना वर्षाच्या उत्तरार्धाचाही अखेरचा टप्पा सुरु असल्याचे लक्षात आले. हवेहवेसे वाटणारे दिवस नेहमीच असे स्वप्नपक्षाप्रमाणे निघून जातात. आणि, नकळत गेलेल्या दिवसांच्या पाऊलखुणा पुन्हा एकदा चुचकारू लागतात. या वर्षीही असेच झाले. वर्ष सुरु झाले. सोबतीला काही नवे चेहरे काही जुने! साऱ्यांच्या संगतसोबतीने प्रवास पुनश्च सुरु झाला आणि वर्षभरात विविध रंगगंधांनी, प्रेरणा - प्रक्रियांनी, सारा परिसर एखाद्या पट्टीच्या गवयाने पुनःपुनः आळवलेल्या रागदारीप्रमाणे फुलत राहिला ! अशा साऱ्या उपक्रमांचा, संकल्प आणि सिद्धींचा परिसर वृत्तांच्या निमित्ताने हा छोटसा आढावा.

■ स्नेहसंमेलन हा महाविद्यालयीन जीवनाचा एक अविभाज्य भाग आणि महाविद्यालयीन जीवनातील ही आनंदोत्सव २८ व २९ डिसेंबर १९९१ रोजी पार पडला. क्रीडा, करमणूक, हळदीकुंकु, रांगोळी प्रदर्शन, अल्पोपहार, शेलापागोटे, प्रश्नमंजुषा, कविसंमेलन, फॅन्सीड्रेस व फनी गेम्स इ. विविध उपक्रमांनी कार्यक्रमाला वेगळाच साज चढविला. रांगोळी प्रदर्शनाचे उद्घाटन सौ. उर्मिला श्रीपतराव शिंदे यांचे हस्ते तर फॅन्सी ड्रेसच्या कार्यक्रमाचे उद्घाटन सौ. मंजुषा किरण कदम यांच्या हस्ते झाले. मुख्य कार्यक्रमात कविवर्य नारायण सुर्वे यांच्या प्रचंड दाद मिळवून गेलेल्या कविता, त्यांनी केलेले मार्गदर्शन आणि सिनेकलावंत मा. गणपत पाटील यांचे मनोगत अविस्मरणीय ठरले. संस्थेचे उपाध्यक्ष मा. डी. एस. कदम यांच्या हस्ते विविध गुणदर्शनांच्या कार्यक्रमाचे उद्घाटन झाले. सदर कार्यक्रम या वर्षी प्रथमच सायंकाळी सहा वा. सुरु करून एक वेगळी प्रथा पाडली गेली. स्नेहसंमेलन प्रमुख म्हणून प्रा. एम. पी. पाटील यांनी संबंध कार्यक्रमांचे उत्कृष्ट नियोजन केले.

■ सांस्कृतिक जाणवा निर्माण करणे. त्या जपणे, जपायला लावणे आणि या साऱ्यातून व्यक्तिमत्व विकास घडवून आणणे हा एक महत्वाचाच भाग. महाविद्यालयीन जीवनात अशा प्रकारे विद्यार्थ्यांचा सर्वांगीण विकास साधण्याचे कार्य सांस्कृतिक विभागाचे असते. संबंध वर्षभरात सदर विभागाकडून काव्य, कथा, गायन, अभिनय, वक्तृत्व इ. बाबतीत वैयक्तिक मार्गदर्शन केले गेले. या वर्षीचे सर्व विद्यार्थी विद्यार्थिनी प्रतिनिधी व इतर गुणी विद्यार्थी यांचा जिल्हा पोलीस प्रमुख मा. शिवप्रतापसिंग यादव यांच्या हस्ते सत्कार करण्यात आला. सदर कार्यक्रमास गडहिंग्लज तालुक्याचे लोकप्रिय आमदार मा. श्रीपतराव शिंदे हे अध्यक्ष लाभले होते. द्वितीय सत्रात सिने नाट्य कलावंत शरद तळवळकर यांच्या प्रकट मुलाखतीच्या कार्यक्रमाचे आयोजन करण्यात आले होते. ही प्रकट मुलाखत प्रख्यात सिनेनाट्य समीक्षक बापू वाटवे यांनी घेतली. दोन तास चाललेला हा बहारदार कार्यक्रम रसिकांच्या स्मरणात दीर्घकाळपर्यंत राहिल ! वर्षाच्या शेवटी नेहमीप्रमाणे तृतीय वर्षाच्या व एम्. ए. भाग २ च्या विद्यार्थी - विद्यार्थिनींसाठी 'शुभेच्छा समारंभ' आयोजित करण्यात आला. विभाग प्रमुख प्रा. एन. डी. खिचडी यांच्या कलात्मक दृष्टीकोणातून या कार्यक्रमांचे आयोजन केले गेले.

■ 'राष्ट्रीय सेवा योजना' हा कृतीशील सामाजिक कार्याचा व महाविद्यालयाला नेहमीच अभिमान वाटावा असा एक वेगळाच पैलू. प्रा. डी. आर. खटके व डॉ. एस्. के. नेर्ले हे आमचे प्रकल्प अधिकारी. २०० विद्यार्थी - विद्यार्थिनींचा समावेश असलेल्या या विभागाने महाविद्यालयाच्या क्रीडांगणावर ५००० निलगिरी रोपांचे देखणे रोपवन तयार केले. प्रौढ साक्षरता कार्यक्रमात ५५ विद्यार्थी - विद्यार्थिनींनी सहभाग घेतला व त्यांनी निवडलेल्या १८० प्रौढांना साक्षर करण्याचे काम सुरु आहे. विशेष श्रमसंस्कार शिबीराचे या वर्षीचे ठिकाण होते आजरा तालुक्यातील मुमेवाडी हे गाव. दहा दिवसांच्या या शिबीरात व्यक्तिमत्व विकासाच्या दृष्टीने विविध व्याख्याने, गटचर्चा, श्रमदान, निरक्षर प्रौढांचे सर्वेक्षण, अंधश्रद्धा निर्मुलन आणि मनोरंजन - विविध

गुणदर्शनातून समाजप्रबोधन करणारे विविध कार्यक्रम आयोजित करण्यात आले होते. या व्यतिरिक्त वर्षभरात विविध राष्ट्रीय दिन विभागामार्फत साजरे केले गेले. या स्वयंसेवकांच्या रक्तपासणीसाठी एक विशेष शिबीरही घेण्यात आले.

■ पदव्युत्तर विभाग हा आमच्या महाविद्यालयाचा मानबिंदू आहे. बऱ्याच विद्यार्थ्यांना पदव्युत्तर शिक्षणासाठी अन्यत्र जाणे सहजशक्य नसल्याने त्यांना पदव्युत्तर शिक्षण घेणे त्रासाचे ठरते किंबहुना अशक्यच असते. केवळ अशा विद्यार्थ्यांची सोय लक्षात घेऊन अनंत अडचणींना सामोरे जात आजही आमचा पदव्युत्तर विभाग गौरवास्पद काम करीत आहे. मराठी, हिंदी, इंग्रजी व समाजशास्त्र या विषयांची आमच्या महाविद्यालयात सोय असून महाराष्ट्र व कर्नाटक या दोन्ही राज्यातील अनेक विद्यार्थी या विभागाचा लाभ घेत आहेत. पदव्युत्तर विभाग प्रमुख प्रा. बलवंत देशमुख यांच्या मार्गदर्शनाखाली विभागाने परंपरेला साजेसे काम या वर्षीही केले आहे.

■ ग्रंथ आणि वाचक यांचा समन्वय घडविण्याचे पवित्र काम ग्रंथालय आणि तेथील कर्मचारीवर्ग करीत असतो. हे काम किती तत्परतेने केले जाते यातच त्या ग्रंथालयातील ग्रंथांची उपयुक्तता वाढत जाते. आमच्या ग्रंथालयातून प्रतिदिनी होणारी सात आठशेहे ग्रंथांची होणारी देवघेव हे तत्पर सेवेचे व ग्रंथांच्या उपयुक्तता वाढीचेच द्योतक आहे.

□ अहवाल सालात ग्रंथालयात एकूण ७०५ ग्रंथांची वाढ झाली असून एकूण ६५ नियतकालिके ग्रंथालयात येतात. पुस्तक पेढीच्या माध्यमातून या वर्षी हुशार व गरीब अशा एकूण १९५ विद्यार्थी - विद्यार्थिनींना पुस्तक संच दिले आहेत. राज्य व राष्ट्रीय पातळीवर चमकणाऱ्या व इतर खेळाडूंनाही अभ्यासक्रमाची हवी असणारी पुस्तके वर्षभरासाठी दिली गेली आहेत. स्पर्धा परीक्षा, काव्यवाचन आणि वक्तृत्व स्पर्धेत भाग घेणाऱ्या विद्यार्थ्यांना ग्रंथालयाचा मुक्त वापर करण्याची मुभा दिलेली आहे. प्रतिवर्षाप्रमाणे या वर्षीही केंद्रीय हिंदी निदेशालय दिल्ली यांचेकडून १०० ग्रंथ व चार नियतकालिके देणगीदाखल मिळालेली आहेत. तसेच गडहिंग्लज नगरीतील दानशूर व्यापारी मा. आर. बी. किन्नूरकर यांनी १३०० रु. किंमतीची ५७ पुस्तके ग्रंथालयास देणगी म्हणून दिली आहेत. ग्रंथालय प्रमुख मा. टी. ए. पाटील यांच्या कुशल नियोजनामुळे ग्रंथालय आम्हाला नेहमीच 'भूषणावह' वाटत आले आहे.

□ दृष्टीक्षेपात आमचे ग्रंथालय

एकूण ग्रंथसंख्या - ३६२८७ ग्रंथांची एकूण किंमत - रु. ६,४८,९७७ नियतकालिके - ६५

वार्षिक वर्गणी - रु. १०,००० अभ्यासिका व रिडींग रूम - स. ८.३० ते रात्री १२

पुस्तक देवघेव वेळ - सकाळी ८.३० ते १२.३० व दु. ४.०० ते ६.००

■ या शैक्षणिक वर्षात आमच्या सहकारी प्राध्यापक मित्रांनी अभिमानस्पद संशोधन कार्य केले आहे. त्याची नोंद येथे घेणे उचितच ठरेल. आमच्या महाविद्यालयाच्या रसायनशास्त्र विभागातील प्राध्यापक व प्रख्यात संशोधक डॉ. प्रकाश मोरे यांचा 'ऑर्गेनोमेटॅलिक केमिस्ट्री' या विषयावरील एक शोध निबंध 'प्रोसिडींग्ज ऑफ फोर्टीन्स इंटरनेशनल कॉन्फरन्स ऑन ऑर्गेनोमेटॅलिक केमिस्ट्री' डेट्राईट (अमेरिका) मध्ये प्रसिद्ध झाला. रसायनशास्त्राच्या सत्तावीसाव्या राष्ट्रीय अधिवेशनात मगध विद्यापीठ गया येथेही त्यांनी आपला आणखी एक शोध निबंध सादर केला.

■ आमच्या मराठी विभागातील एक नवोदित समीक्षक प्रा. सुधीर जोशी यांनी शिवाजी विद्यापीठामार्फत आयोजित श्री. वसंत कानेटकर नाट्याभ्यास या चर्चासत्रात कानेटकरांच्या नाटकांचे वाङ्मयीन स्वरूप या विषयांतर्गत 'कानेटकरांची ऐतिहासिक नाटके आणि वाङ्मयीन नवता' शोधनिबंध सादर केला.

■ कर्मवीर विठ्ठल रामजी शिंदे या थोर समाज सेवकाच्या स्मृती प्रित्यर्थ १९७४ पासून प्रत्येक वर्षी २ जानेवारीस ही आंतर महाविद्यालयीन वक्तृत्व स्पर्धा आमच्या महाविद्यालयात आयोजित करत असतो. आज पर्यंत या स्पर्धेत महाराष्ट्रातील विविध महाविद्यालयांच्या स्पर्धकांनी हजेरी लावलेली आहे. या स्पर्धेत बक्षीस मिळवणारे बरेच विद्यार्थी आज समाजात मान्यता प्राप्त उच्च अधिकार पदे भूषवितात. 'पानिपत' चे लेखक, कलेक्टर विश्वास पाटील, शिवाजी विद्यापीठाच्या कार्यकारणीचे सदस्य सुनिल मोदी "भंडारभोग" कार राजन गवस, प्रा. शिवाजी भुकेले असे बरेचजन जीवनाच्या विविधक्षेत्रांत चमकताहेत हे आम्ही या आमच्या स्पर्धा आयोजनाचे सफल उद्दीष्ट समजतो.

या स्पर्धा दोन विभागात होतात. तयार भाषण व उत्फूर्त भाषण स्पर्धा. तयार भाषण स्पर्धेत प्रथम क्रमांकासाठी चांदीची फिरती ढाल व रोख बक्षिसांची रक्कम, आमच्या संस्थेचे संस्थापक सदस्य मा. वायू. आर. तथा बाबुराव मोहिते हे आपल्या वडिलांच्या स्मृती साठी देतात. तसेच प्रा. आनंदराव नाळे हे उत्फूर्त भाषण स्पर्धेतील प्रथम क्रमांकासाठी कायम ढाल व रोख बक्षिसांची रक्कम, आपल्या मातोश्रींच्या स्मृती प्रित्यर्थ देत असतात. स्पर्धेतील इतर बक्षिसांसाठीची उर्वरित रक्कम आमच्या संस्थेचे उपाध्यक्ष मा. डी. एस्. कदम हे देत असतात. या तिघांच्या आर्थिक सहकार्याने ही स्पर्धा वाटचाल करीत आहे.

या वर्षी २ जानेवारी ९१ रोजी झालेल्या स्पर्धेत खालील विद्यार्थ्यांनी बक्षीसे मिळवली ती अशी -

१) तयार भाषण स्पर्धा :

प्रथम क्रमांक	श्री. रणखांबे विवेकानंद / न्यू कॉलेज कोल्हापूर.
द्वितीय क्रमांक	श्री. कुलकर्णी शिवराम चिदंबर / शिवराज कॉलेज, गडहिंगलज
तृतीय क्रमांक	श्री. पाटील विलास / आचार्य जावडेकर अध्यापक विद्यालय, गारगोटी

२) उत्फूर्त भाषण स्पर्धा :

प्रथम क्रमांक	श्री. पाटील पी. डी. / डॉ. घाळी कॉलेज, गडहिंगलज
द्वितीय क्रमांक	श्री. पाटील विलास / आचार्य जावडेकर, गारगोटी
तृतीय क्रमांक	श्री. रणखांबे विवेकानंद / न्यू कॉलेज, कोल्हापूर.

कर्मवीर विठ्ठल रामजी शिंदे वक्तृत्व स्पर्धा ही नेहमीच उल्लेखनीय ठरत आली आहे. याचे श्रेय हे श्री. टी. ए. पाटील व प्रा. जी. जी. गुळवणी यांच्या संयोजनालाच आहे.

■ एन. सी. सी.

५६, महाराष्ट्र बटालियनच्या नियंत्रणाखाली असलेल्या, आमच्या महाविद्यालयातील एन. सी. सी. युनिट मध्ये चालू शैक्षणिक वर्षात एकूण ५२ विद्यार्थ्यांनी एन. सी. सी. चे प्रशिक्षण पूर्ण केले. या प्रशिक्षणामुळे विद्यार्थ्यांचे व्यक्तिमत्व व ज्ञानामध्ये भर पडून, त्यांना इंडीयन आर्मी, बी. ओ. एस्. व पोलीस दलामध्ये दाखल होणेस संधी मिळेल.

एन. सी. सी. ट्रेनिंग व्यतिरिक्त वृक्षारोपण, रक्तदान, प्रौढशिक्षण व हुंडाबंदी सारखे उपक्रम राबविण्यात आले. वारणानगर येथे झालेल्या वार्षिक ट्रेनिंग कॅम्पमध्ये एकूण ३० विद्यार्थ्यांनी भाग घेतला. क्रॉसकंट्री मध्ये आमच्या महाविद्यालयास द्वितीय क्रमांकाचे स्थान मिळाले. या स्पर्धेमध्ये कॅडेट ठिकारे एम. जे व सार्जंट उत्तुरे आर. जी. यांनी अनुक्रमे प्रथम व द्वितीय क्रमांक मिळाले. सापुतारा येथे झालेल्या आखिल भारतीय पातळीवरील ट्रेकींग कॅम्पमध्ये कापॅरिल पाटील पी. एस. व सार्जंट उत्तुरे आर. जी. यांनी भाग घेतला होता. कॅडेट मातले एस्. एम्. यांनी अहमदनगर येथे झालेल्या आर्मी अटॅचमेंट कॅम्प मध्ये भाग घेऊन तेथील

प्रशिक्षण पूर्ण केले. कॅडेट अंडर ऑफिसर म्हणून निरहोली एस्. ओ. यांनी उत्कृष्ट काम पाहिले. या वर्षी १४ कॅडेटस् 'बी' सर्टिफिकेट परीक्षेत विशेष गुणवत्तेसह पास झाले.

अशाप्रकारे आमच्या महाविद्यालयातील एन. सी. सी. युनिटची ५६ महाराष्ट्र बटालियनचे कमांडिंग ऑफिसर कर्नल शर्मा, ग्रुप कमांडर कर्नल जरुरोतीमा व प्राचार्य डॉ. डी. व्ही. तागले यांच्या मार्गदर्शनाखाली एन. सी. सी. प्रमुख प्रा. जोडगुद्री प्रगती करीत आहेत..

■ शिवाजी विद्यापीठ कायदानुसार यावर्षी १० ऑगष्ट, १९९० रोजी महाविद्यालयाच्या निवडणुका अत्यंत उत्साही वातावरणात शांततेने पार पडल्या.

विद्यापीठ प्रतिनिधी म्हणून श्री. पोवार अनिल ज्ञानदेव यांची बहुमताने निवड झाली.

कनिष्ठ महाविद्यालयातील निवडणूक ही सर्वानुमते चिठ्या पद्धतीने झाली. यामध्ये श्री. दड्डी सोमशेखर चंद्रशेखर याची ज्यु. जी. एस. पदी निवड झाली.

जिमखान्याचे उद्घाटन मा. प्राचार्य डॉ. डी. व्ही. तोगले साहेबांचे शुभहस्ते झाले.

■ वसतिगृह म्हणजे महाविद्यालयाचा महत्वाचा भाग होय. वसतिगृहामध्ये राहून विद्यार्थ्यांना चांगल्याप्रकारे ज्ञान घेता येते. येथेच सहजीवनाचे खरे शिक्षण मिळते. सर्व जाती धर्माची मुले अगदी गुण्यागोविंदाने येथे राहतात. यातूनच राष्ट्रीयत्वाच्या विकासाचा पाया रचला जातो. एवढे चांगले संस्कार घडविणारे मोठे केंद्र आमच्या महाविद्यालयाला नाही याचे आम्हांस दुःख वाटते. परंतु या केंद्राची उणीव भासू नये म्हणून तुटपुंज्या जागेत, कमी भाड्यामध्ये विद्यार्थ्यांची राहण्याची व्यवस्था केलेली आहे. प्रत्येक विद्यार्थ्याला आवश्यक साहित्य पुरविलेले आहे. चंदगड, आजरा, गडहिंग्लज व कर्नाटकातील कांही दूरच्या भागातून येथे विद्यार्थी - विद्यार्थिनी शिक्षणासाठी येतात. गडहिंग्लज येथील जागेची टंचाई व वाढलेले भरमसाठ भाडे यामुळे सर्वांनाच बाहेर राहणे परवडत नाही. याकरीता विद्यार्थ्यांची मोठ्याप्रमाणात वसतिगृहाची मागणी आहे. सर्वच विद्यार्थ्यांची सोय आम्ही करू शकत नाही. कांही मोजक्याच दूरवरच्या विद्यार्थ्यांना आम्ही प्रवेश देत असतो. सर्व विद्यार्थ्यांची राहण्याची गरज भागविणेसाठी यु. जी. सी. अनुदानातून सर्व सोयींनी युक्त अशी स्वतःच्या मालकीची स्वतंत्र इमारत व्हावी हीच सर्वांची इच्छा आहे. त्याचप्रमाणे विद्यार्थिनींसाठीही स्वतंत्र वसतिगृहाची व्यवस्था करण्यात यावी. अशी इच्छा वसतिगृह प्रमुख प्रा. ए. एस. नाळे नेहमीच बाळगत आले आहेत.

■ क्रीडा क्षेत्रात आमच्या ज्यु. कॉलेजच्या खेळाडूंनी नैत्रदीपक नैपुण्य दाखविले असून गडहिंग्लज तालुका, जिल्हास्तर, विभागीय स्तर, महाराष्ट्र राज्य व राष्ट्रीय पातळीवर खेळाडू चमकले आहेत. अनेक क्रीडास्पर्धेमध्ये सुयश मिळवून संभाजीराव माने ज्युनियर कॉलेजचे नाव उंचावले आहे. आमच्या कॉलेजचा धावपटू श्री. कंचन बाबुराव बेल्द या खेळाडूची राष्ट्रीय पातळीवर निवड झाली.

□ गडहिंग्लज येथे झालेल्या पावसाळी खो-खो स्पर्धेमध्ये आमच्या कॉलेजने प्रथम क्रमांक संपादन केला. व जिल्हास्तरामध्ये सेमिफायनल पर्यंत मजल मारली या खेळातील यशस्वी खेळाडू:

१) श्री. डांगरे एस्. एस्. २) श्री. माने एस्. व्ही. ३) श्री. मोटे एस्. एस्. ४) श्री. देशवळ एस्. एस्. ५) श्री. शेलार व्ही. के. ६) श्री. डांगरे एस्. व्ही. ७) श्री. कावणेकर जी. एस्. ८) श्री. सावंत एस्. पी. ९) श्री. लोहार ए. जे. १०) श्री. गोदूरी ए. बी.

□ गडहिंग्लज येथे झालेल्या शासकीय पावसाळी क्रीडा स्पर्धेमध्ये कबड्डीत प्रथम क्रमांक संपादन केला. या स्पर्धेतील खेळाडू असे :

- १) श्री. डोंगरे एस्. आय. २) श्री. इंजल एस्. डी. ३) श्री.सावंत एस्. पी. ४) श्री. तळप व्ही. के.
 ५) श्री. गायकवाड यु. व्ही. ६) श्री. देशवळ एस्. एस्. ७) श्री. जावळे एस्. बी. ८) श्री. पाटील आर. एन्.
 ९) श्री. डोंगरे एस्. व्ही. १०) श्री. गाड्डीवड ए. व्ही.

□ जिल्हास्तरीय फुटबॉल सामने चालू वर्षी एम्. आर. हायस्कूल गडहिंग्लज येथे घेण्यात आले या स्पर्धेमध्ये आमच्या कॉलेजने प्रथम सामना जिंकून दुसऱ्या फेरी पर्यंत मजल मारली.

□ शासकीय जिल्हास्तराचे सामने पार पाडण्याचा बहुमान एम्. आर. हायस्कूल गडहिंग्लजला मिळाला. या स्पर्धेतील हॉकीमध्ये आमच्या कॉलेजने सेमिफायनल पर्यंत मजल मारली या स्पर्धेतील खेळाडू :

- १) श्री. बेल्द के. बी. २) श्री. पाटील व्ही. के. ३) श्री. सुतार एम्. ए. ४) श्री. कुलकर्णी एस्. आर.
 ५) श्री. पोवार एस्. व्ही. ६) श्री. पाटील आर. एस. ७) श्री. पाटील एस्. एच. ८) श्री. पाटील आर. आर.
 ९) श्री. डोंगरे एस्. एस्. १०) श्री. कदम एस्. आर. ११) श्री. पवार एस्. जे. १२) श्री. पताडे पी. डी.

□ संभाजीराव माने ज्युनिअर कॉलेज म्हटले की अॅथलेटिक्समध्ये आमच्या कॉलेजचे खेळाडू राष्ट्रीय पातळीपर्यंत पोहचतातच. आमच्या कॉलेजचा धावपटू श्री. कंचन बाबूराव बेल्द याने महाराष्ट्र राज्यामध्ये शालेय व ओपन अॅथलेटिक्स मीटमध्ये दोनदा नंबर मिळवून त्याची गुजरात येथे झालेल्या अॅथलेटिक्स स्पर्धेसाठी राष्ट्रीय पातळीवर निवड झाली.

या खेळातील यशस्वी खेळाडू १) के. बी. बेल्द/ तालुका पातळी १००,२०० मी. धावणे प्रथम, जिल्हास्तर : १००,२०० मी. धावणे प्रथम, विभागीय स्तर : १००,२०० मी. धावणे प्रथम, महाराष्ट्र राज्य : १०० मी. धावणे तृतीय, २०० मी. धावणे द्वितीय.

२) पताडे पी. डी. तालुका स्तर : ४०० मी. धावणे प्रथम, जिल्हा स्तर : ४०० मी. धावणे द्वितीय.

□ ४ X ४०० मी. रिले खेळाडू आर. के. आसवले एस. आय. डोंगरे, पी. डी. पताडे. के. बी. बेल्द, यांनी पुढील प्रमाणे यश संपादन केले तालुका स्तर : प्रथम, जिल्हा स्तर : प्रथम, विभागीय स्तर : द्वितीय क्रमांक.

□ वार्षिक स्नेहसंमेलनानिमित्त घेण्यात आलेल्या क्रीडा स्पर्धांमध्ये प्रकाश धोंडिराम पताडे (बारावी कला) या विद्यार्थ्याने सर्वाधिक गुण संपादन करून ९०-९१ चे वैयक्तिक जनरल चॅंपियनशिप मिळविले. तर बारावी आर्टस या वर्गाने सर्वाधिक गुण संपादन करून जनरल चॅंपियनशिप मिळविले.

ज्युनिअर क्रीडा विभागाचे प्रमुख प्रा. एस. एस. सावंत यांनी अविरत कष्ट घेऊन खेळाडूंना मौलिक मार्गदर्शन केले.

■ क्रीडा क्षेत्रातील यशस्वी कामगिरी करणारे ग्रामीण भागातील एकमेव कॉलेजचा अॅथलेटिक्स या खेळाचा मान बिंदू आहे कोल्हापूर झोनल स्पर्धेमध्ये आमच्या कॉलेजने अॅथलेटिक्समध्ये उपविजेते पद पटकाविले. इंटर झोनल व ग्वॉलियर येथे झालेल्या पश्चिम विभागीय अॅथलेटिक्स स्पर्धेमध्ये कुमारी वैशाली सदाशिव पाटील हिने ८०० मीटर धावणे या स्पर्धेमध्ये चौथा क्रमांक पटकाविला कलकत्ता येथे झालेल्या आखिल भारतीय आंतर विद्यापीठ अॅथलेटिक्स सामन्यामध्ये ८०० मीटर धावण्याच्या स्पर्धेत ८ वा क्रमांक संपादन केला व ठाणे येथे झालेल्या महाराष्ट्र राज्य अॅथलेटिक्स स्पर्धेमध्ये आमच्या कॉलेजचा खेळाडू श्री. चव्हाण ए. एस्. याने ८०० मी. धावण्यामध्ये चौथा क्रमांक संपादन केला. अॅथलेटिक्समध्ये उज्ज्वल कामगिरी केल्यामुळे खालील खेळाडूंना पोलिस भरतीमध्ये बोलावून घेण्यात आले. १) श्री. ठिकरे एम. जे. २) श्री. कसेकर आर. ए. ३) कु. माने एस्. जी. ४) कु.चौगुले एम्. एस्.

अॅथलेटिक्समधील झोनल व इंटर झोनल मधील यशस्वी खेळाडू खालील प्रमाणे :-

श्री. ठिकारे एम. जे. बी.ए. भाग-१ कोल्हापूर विभाग : ८००, १५००, ५०००, १०,००० मी. धावणे प्रथम.

श्री. कसेकर आर. ए. बी.ए.-१ कोल्हापूर विभाग : ८००, १५०० मी. धावणे द्वितीय.

आंतर विभाग: १५०० मी. धावणे द्वितीय.

श्री. चव्हाण ए. एस. बी. कॉम.-३ कोल्हापूर विभाग: ४०० मी. हर्डल्स द्वितीय. श्री. नाईक एस्. डी.

१) गोळा फेक प्रथम क्रमांक २) थाळीफेक तृतीय क्रमांक

■ ४X४०० मी. रिले रेस कोल्हापूर झोनल व इंटर झोनल द्वितीय क्रमांक खेळाडू :

श्री. ठिकारे एम. जे., चव्हाण ए. एस्., दंडगीदास एस. आर., कसेकर आर. ए., चव्हाण एस. पी.

कुमारी पाटील व्ही. एस. बी.ए.-१ कोल्हापूर विभाग : १५०० मी. धावणे प्रथम ८०० मी. धावणे द्वितीय,

३००० मी. धावणे तृतीय. आंतर विभाग : ८००, १५०० मी. धावणे प्रथम, ३००० मी. धावणे तृतीय.

कु. माने एस. जी. बी.ए.-१ कोल्हापूर विभाग २०० मी. धावणे तृतीय लांब उडी तृतीय.

४ X १०० व ४ X ४०० मीटर धावणे रिले रेस मुली

कोल्हापूर विभागात प्रथम क्रमांक कु. पाटील व्ही. एस्., कु. पुजारी एस्. के., कु. कुलकर्णी एस्. एम्., कु. सावरकर एस्. व्ही., कु. चौगुले एम्. एस्., कु. शेटके एस्. ए.

कोल्हापूर जिल्हा विभागीय स्पर्धेत आमच्या महाविद्यालयाच्या ज्या विद्यार्थी-विद्यार्थीनींनी भाग घेतला होता त्याची माहिती.

कुस्ती :- १) कुरळे एस्. डी. २) जाधव ए.के. ३) व्हाणागडे व्ही. ए. ४) जाधव एम्. बी.

५) पाटील एस्. पी. या पाच कुस्तीगीरांनी भाग घेतला. प्रत्येकाने आपापल्या गटामध्ये चांगल्या लढती दिल्या. जाधव ए. के. याने उपांत्य फेरीपर्यंत लढत देत चौथा क्रमांक पटकाविला.

कबड्डी :- (मुले) १) पाटील टी. एम्. २) पाटील एस्. एम्. ३) पाटील के. एम्.

४) कौंडूसकर टी. एल्. ५) फडके एस्. के. ६) दळवी एम्. ए. ७) भोगुलकर एम्. आर. ८) पाटील आर. ए. या स्पर्धेत पाटील टी. एम्. यांचा खेळ सुरेख झाला.

(मुली) :- १) कु. पाटील व्ही. एस्. २) कु. पुजारी एस्. के. ३) कु. पाटील आर. के.

६) कु. बांदेकर ए.ए. ७) कु. माने एस्. जी. ८) कु. कदम एस्. जी. ९) कु. दुगीवाडे एस्. बी.

या आमच्या संघाने उपांत्य फेरीपर्यंत चांगलीच लढत दिली. कु. पाटील व्ही. एस्. व कु. बांदेकर ए.ए. यांचा खेळ उत्कृष्ट झाला.

खो-खो (मुले) :- १) पाटील व्ही. डी. २) शिंदे के. के. ३) कांबळे ए. एम्. ४) ढुकळे जी. एस्.

५) गाडीवड्ड बी. जी. ६) गावडे पी. जी. ७) पन्हाळकर एच्. एम्. ८) पाटील ए. एम्. ९) खोराटे एस्. आर.

१०) शेटके एस्. एन्. ११) देसाई झेड. बी. १२) किल्लेदार डी. के.

या संघाने कोल्हापूर जिल्ह्यातील पाच संघांना हारवून झोनलचे उपविजेतेपद पटकाविले. या स्पर्धेच्यावेळी आमच्या संघाचे श्री. पाटील व्ही. डी., श्री. कांबळे ए. एम्., श्री. शिंदे के. के., श्री. गावडे पी. जी. यांचा खेळ उत्कृष्ट झाला.

खो-खो (मुली) १) कु. पाटील व्ही. एस्. २) पाटील सी. जी. ३) मुल्ला एफ्. डी.

४) चौगुले एम्. एस्. ५) माने एस्. जी. ६) शिरगावे एम्. बी. ७) शेटके एस्. ए. ८) शिंत्रे एस्. टी. ९)

पुजारी एस्. के.

१०) थोरवत एस्. बी. ११) सावरणकर एस्. व्ही. १२) कुलकर्णी एस्. एम्. १३) जाधव ए. के.. या स्पर्धेमध्ये पाटील व्ही. एस्. चौगुले एम्. एस्., माने एस्. जी. व कुलकर्णी एस्. एम्. यांचा खेळ चांगला झाला.

ज्युडो (मुले) १) मुळे ए. वायू. २) घाटगे एस्. एस्. ३) रॉड्रीक्स एम्. जे. या स्पर्धेमध्ये घाटगे एस्. एस्. याने कोल्हापूर विभागात दुसरा क्रमांक पटकाविला.

व्हॉलीबॉल (मुले) १) शिंदे ए. एस्. २) पाटील एस्. डी. ३) गवळी यु. एम्. ४) शिंदे ए. जी. ५) पाटील एस्. व्ही. ६) मनगुत्ते जी. एस. ७) दळवी एस्. जी. ८) कुट्टे एस्. पी. ९) कुलकर्णी एस्. आर. १०) गावडे एस्. एन्. या स्पर्धेमध्ये मनगुत्ते व पाटील एस्. डी. यांचा खेळ सुरेख झाला.

बुद्धिबळ (मुले) १) जोशी व्ही. ए. २) हावळ आर्. जी. ३) डोमणे एम्. एम्. ४) तेली डी. बी. ५) खुडे एस्. ए.

या स्पर्धेत जोशी व्ही. ए. या विद्यार्थ्याने सर्वाधिक चार गुण संपादन केले.

फुटबॉल :- १) श्री. शिंदे एस्. व्ही. २) शेटके एस्. एन. ३) देसाई एम्. एस्. ४) गावडे पी. डी. ५) बुरुड एस्. आर्. ६) मोरे एम्. ए. ७) खोराटे डी. जी. ८) पेडणेकर एन्. एम्. ९) जाधव बी. जी. १०) पोवार एम्. एस्. ११) शेटके डी. एस्. १२) कोवाडकर एम्. डी. १३) अस्वले जे. एल. १४) जाधव डी. अ. १५) देसाई झेड. बी. १६) पाटील व्ही. आर. या स्पर्धेत आमच्या संघाने चांगली लढते दिली. शेटके डी. एस. पोवार एम्. एस्. खोराटे डी. जी. अस्वले जे. एल. या खेळाडूंचा खेळ उत्कृष्ट झाला.

हॅण्डबॉल (मुले) :- १) खटावकर पी. व्ही. २) ठिकारे एम्. जे. ३) डोमणे ए. पी. ४) गवळी यू. एम्. ५) मुगळीकर आर. एन्. ६) पाटील व्ही. आर. ७) भांडवलकर आर. वाय. ८) कसेकर आर. ए. ९) कुलकर्णी एस्. आर. १०) चौथे ए. जे. ११) गवसेकर एम्. एम्. १२) जाधव एस. एस. या स्पर्धेमध्ये दोन संघाना जिंकत उपान्त्यपूर्व फेरीपर्यंत मजल मारली. ठिकारे एम्. जे., गवळी यु. एम्., खटावकर पी. व्ही. या खेळाडूंचा खेळ उत्कृष्ट झाला.

हॅण्डबॉल (मुली) :- १) कु. पाटील एस्. एस्. २) शिरगावी एम्. बी. ३) देवेकर एस्. एम्. ४) सावरतकर एस्. डी. ५) चौगुले एम्. एस्. ६) जाधव ए. के. ७) पाटील एम्. एस्. ८) माने एस्. जी. ९) पवार एस्. बी. १०) मगदूम व्ही. डी. ११) पुजारी एस्. के. १२) कुलकर्णी एस्. एम्. या स्पर्धेमध्ये आमच्या संघाने कोल्हापूर जिल्ह्याचे उपविजेतेपद पटकाविले. कु. पाटील एस. एस., देवेकर एस्. एम्., माने एस्. जी., जाधव ए. के. यांचा खेळ चांगला झाला. सर्व विद्यार्थिनींच्या सामुदायिक प्रयत्नामुळेच यावर्षी आम्ही कोल्हापूर विभागाचे उपविजेतेपद पटकावू शकलो.

हॉकी (मुले) :- १) श्री. जाधव एस. एस. २) डोमणे ए.पी. ३) पाटील व्ही. आर. ४) मुगळीकर आर. एन्. ५) खटावकर पी. . ६) शिंदे के. के. ७) पताडे डी. एन्. ८) भांडवलदार आर. वाय. ९) शिंदे एस्. व्ही. १०) मनवाडकर एल्. एच्. ११) चिगारे यु. ए. १२) अंकलेकर एस्. एस्. १३) येसरे के. जी. १४) डिसोजा बी. पी.

या स्पर्धेमध्ये जाधव एस्. एस्., येसरे के. जी., मनवाडकर एल्. एच्. या विद्यार्थ्यांचा खेळ चांगला झाला.

अशा तऱ्हेने यावर्षी आमच्या महाविद्यालयाने वैयक्तिक व सांघिक उल्लेखनीय यश संपादन केले. या यशाचे ठळक वैशिष्ट्य म्हणजे कोल्हापूर झोन मध्ये खो-खो (मुले), हॅण्डबॉल (मुली), अॅथलेटिक्स हे संघ उपविजेते ठरले.

□ महाविद्यालयाच्या स्नेहसम्मेलनानिमित्ताने घेण्यात आलेल्या क्रीडा स्पर्धांमध्ये विद्यार्थिनींत कु. एस. के. पुजारी व विद्यार्थ्यांत श्री. ए. एस्. चव्हाण यांनी वैयक्तिक जनरल चॅंपियनशिप पटकाविले.

प्रा. नाळे यांच्या मार्गदर्शनामुळे व प्राचार्य साहेबांच्या प्रेरणेमुळे अनेक खेळाडूंनी यश संपादन केले.

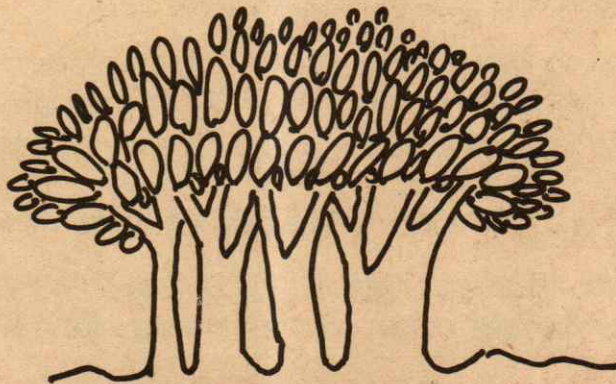
■ प्रगत जगतामध्ये स्पर्धेस अनन्य साधारण महत्व आहे. ही वस्तुस्थिती विशद करणेची आवश्यकता नाही. याच कारणास्तव विद्यार्थी-विद्यार्थिनींना केंद्रीय लोकसेवा आयोग, महाराष्ट्र लोकसेवा आयोग, बँकींग व्यवसाय इत्यादी क्षेत्रांमध्ये विविध पदांसाठी ज्या स्पर्धा परीक्षा घेतल्या जातात. त्या परीक्षांचा परिचय व्हावा व तयारी करता यावी या दृष्टीने महाविद्यालयामार्फत या 'स्पर्धा परीक्षा व मार्गदर्शन' विभागाची सुरुवात केली आहे. त्यानुसार गुणवत्तेच्या निकषावर मार्गदर्शन वर्गासाठी एकूण ७७ विद्यार्थी - विद्यार्थिनींची निवड करणेत आली. व आठवड्यातून एक दिवस त्यांचे मार्गदर्शन वर्ग घेणेत आले.

दुसऱ्या सत्रामध्ये या विभागाकडे अर्ज केलेल्या १४१ विद्यार्थी-विद्यार्थिनींची लेखी स्वरूपातील 'सामान्य अध्ययन परीक्षा' घेणेत आली. 'तसेच जनरल नॉलेज क्विझ' ही घेणेत आली. या जनरल नॉलेज क्विझमध्ये ११ गटांनी भाग घेतला. यशस्वी स्पर्धकांना वार्षिक स्नेहसम्मेलनात प्रमाणपत्रे वितरित करणेत आली. नेचर क्लब, आजरातर्फे जानेवारी १९९१ मध्ये घेणेत आलेल्या क्विझ टाइम्समध्ये आमच्या महाविद्यालयातील बी.एस.स्सी. भाग-३ मधील विद्यार्थी श्री. राणे एस. जी. व नांदवडेकर पी. एन. यांनी द्वितीय क्रमांक व कुलकर्णी एस. सी. व पाटील आर. बी. यांनी तृतीय क्रमांक संपादन केला.

विभागाच्या यशस्वी वाटचालीमध्ये प्रा. एस. डी. पाटील, प्रा. आर. के. देशपांडे, प्रा. के. ए. सावेकर यांचे विभाग प्रमुख प्रा. एन. आर. सावंत यांना मोलाचे सहकार्य लाभले.

एकंदरीत उपरोक्त सर्व विभागांचे वर्षभराचे योगदान पाहता आमच्या महाविद्यालयाच्या विद्यार्थी वर्गाच्या व्यक्तिमत्व विकासात सदर घटकांनी आजवरच्या आमच्या इतिहासाला साजेशी परंपरा जतन केली आहे. अर्थात या सर्व प्रकल्प उपक्रमांना व विभागांना मा. प्राचार्य डॉ. डी. व्ही. तोगले यांचे मार्गदर्शन प्रेरणा लाभल्या त्यामुळे हे सारे शक्य झाले. त्याचबरोबर विभाग प्रमुख या नात्याने काम करणाऱ्या प्राध्यापक मंडळींना संबंधित विभागातील सहकारी प्राध्यापक वर्गाने मोलाचे सहकार्य केलेच आणि आवश्यक तेथे कार्यालय अधीक्षक व त्यांच्या प्रशासकीय कर्मचारी वर्गाने नेहमीप्रमाणे आपला सहकार्याचा हात पुढे केला आहे. 'Planning of work and working of plan' या गोष्टीवरच ज्येष्ठांचे मार्गदर्शन, बरोबरीच्या मंडळींचे सहकार्य घेऊन आमचे महाविद्यालय वाटचालीत यशस्वी राहणार आहे. यात शंका नाही.

□□□

महाविद्यालयाचे गुणवंत खेळाडू

खो-खो / कोल्हापूर झोन उपविजेता संघ

के. बी. बेल्द / गुजराथ येथील
शालेय राष्ट्रीय अॅथलेटिक्स
(१००/२०० मी. धावणे) स्पर्धेसाठी
निवड.

अॅथलेटिक्स / कोल्हापूर झोन उपविजेता संघ

हॅडबॉल / कोल्हापूर झोन उपविजेता संघ

कु. वैशाली पाटील / कलकत्ता येथील
अ. भा. आंतर विद्यापीठ अॅथलेटिक्स
(धावणे) स्पर्धेसाठी
शिवाजी विद्यापीठ संघातून निवड.

प्रकाश धों. पताडे / ज्यु. वैयक्तिक
सर्वसाधारण पारितोषिक विजेता

युवा नेतृत्व

एस. सी. दड्डी
ज्युनिअर जी. एस.

कु. आर. के. पाटील
सिनीअर एल. आर.

कु. एस. एस. पाटील
सिनीअर एल. आर.

कु. एस. एस. कांबळे
ज्युनिअर एल. आर.

आर. जे. चव्हाण
प्रथम वर्ष कला

ए. ए. देसाई
द्वितीय वर्ष कला

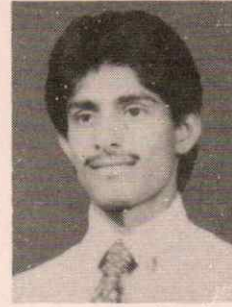
ए. बी. मोहिते
द्वितीय वर्ष कला

ए. एन. देवेकर
तृतीय वर्ष कला

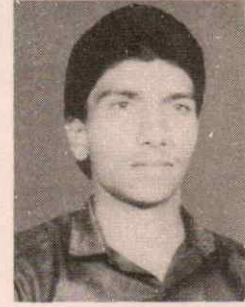
एन. जी. पाटील
तृतीय वर्ष कला

एस. एस. देसाई
पदव्युत्तर विभाग

एन. एन. पाटील
प्रथम वर्ष वाणिज्य

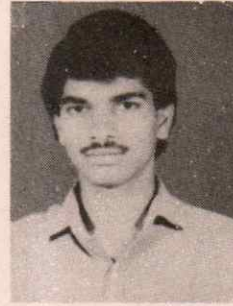
एस. एम. मातले
द्वितीय वर्ष वाणिज्य

डी. बी. देसाई
तृतीय वर्ष वाणिज्य

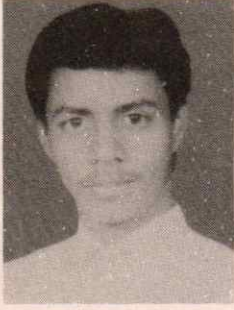
डी. बी. पोवार
प्रथम वर्ष विज्ञान

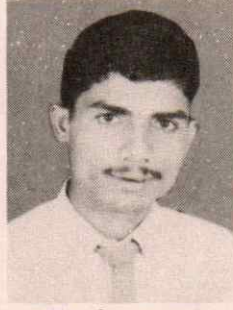
आर. एम. मुजावर
प्रथम वर्ष विज्ञान

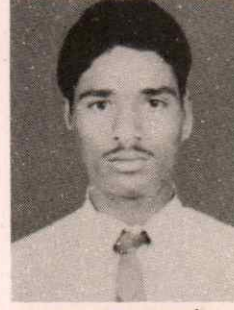
एस. ए. खुडे
द्वितीय वर्ष विज्ञान

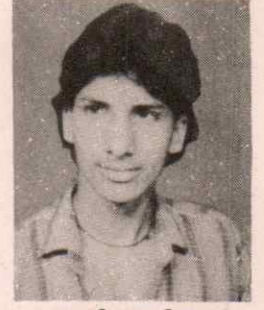
एस. एस. मुन्ना
द्वितीय वर्ष विज्ञान

आर. डी. तानवडे
तृतीय वर्ष विज्ञान

एस. एम्. कांबळे
आकरावी कला 'अ'

ए. डी. पाटील
अकरावी कला 'ब'

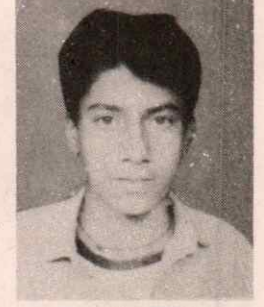
आर. एस. धुरे
अकरावी वाणिज्य

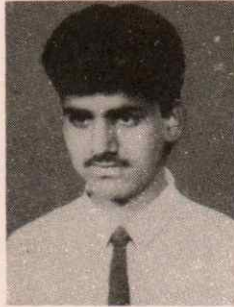
एस. व्ही. मोरबाळे
अकरावी विज्ञान

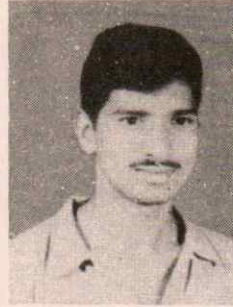
पी. आर. बामणे
बारावी कला 'अ'

एम. बी. सावंत
बारावी कला 'ब'

एस. एस. मोहिते
बारावी वाणिज्य

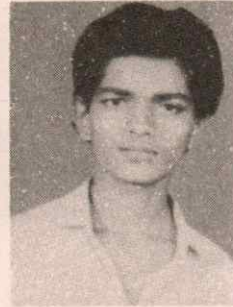

एम. जे. ठिकारे
प्रथम वर्ष कला

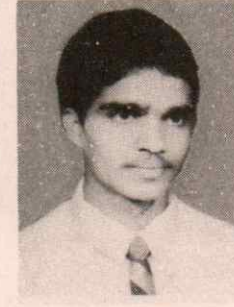
विविध स्पर्धेतील पारितोषिक विजेते

के. एम. पाटील
द्वितीय वर्ष कला
काव्य लेखन व
वाचन स्पर्धेत यश

एस. व्ही. जोशी
तृतीय वर्ष कला
वक्तृत्व व काव्यवाचन
स्पर्धेत यश

एस. ए. शिंदे
तृतीय वर्ष विज्ञान
वक्तृत्व व काव्यलेखन
स्पर्धेत यश

एस. सी. कुलकर्णी
तृतीय वर्ष विज्ञान
वक्तृत्व व क्रीडामध्ये यश

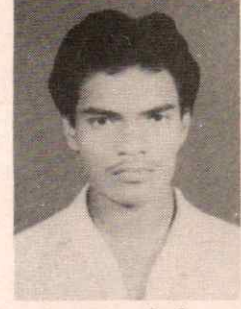
महाविद्यालयातील
पहिली सेवा निवृत्ती
प्रा. बी. के. सोरटे

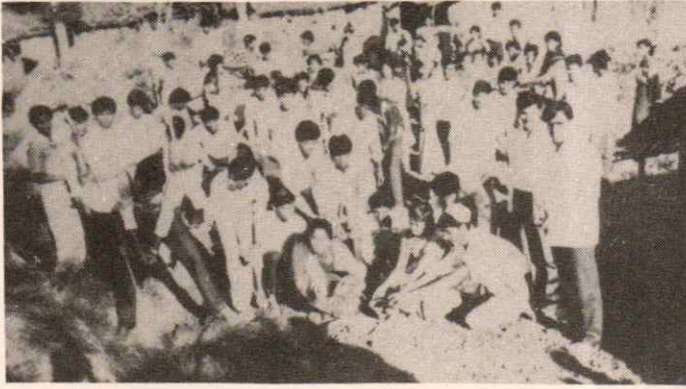
अभिनंदन
प्रा. सुखदेव भोळे
१९९१ मध्ये एम. फिल्.

एन. एस. एस. ग्रुप लिडर
एस. ए. खुडे

अंधश्रद्धा निर्मूलन
एन. एस. एस. स्वयंसेवक
बी. ए. मुळा

राष्ट्रीय सेवा योजनान्तर्गत श्रमदान

अंडर ऑफीसर
एस. ओ. निरहोळी

गुजरात येथील अ. भा. गिर्यारोहण
शिबीर यशस्वीरित्या पूर्ण / प्रकाश पाटील

गुजरात येथील अ. भा. गिर्यारोहण शिबीर यशस्वीरित्या पूर्ण
व क्रॉस कंट्रीत व्दितीय / आर. जी. उत्तुरे

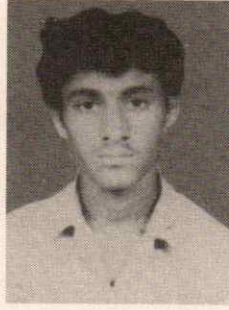

एन. सी. सी. चे छात्र

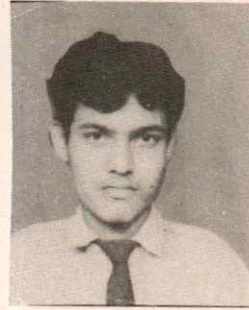
प्रथम श्रेणीचे गुणवंत

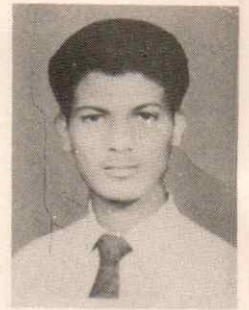
केशव पाटील
बारावी कला

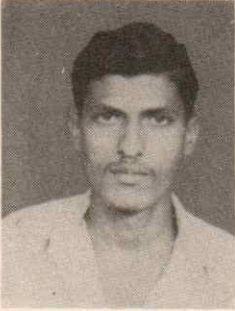
संभाजी शिंदे
बारावी कला

अमोल देशपांडे
अकरावी वाणिज्य

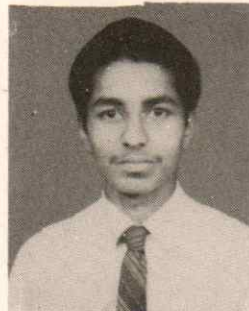
नामदेव पाटील
बारावी वाणिज्य

आनंद शिंदे
बारावी कला

कु. सीमा देशपांडे
प्रथम वर्ष विज्ञान

संभाजी कोकीतकर
प्रथम वर्ष विज्ञान

पी. एम. येसणे
प्रथम वर्ष विज्ञान

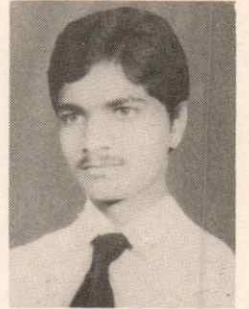
कु. आर. के. पाटील
प्रथम वर्ष विज्ञान

दिलीपकुमार शिंदे
प्रथम वर्ष विज्ञान

कु. व्ही. एस. भुसारी
प्रथम वर्ष विज्ञान

एम्. ए. हुंदळेकर
प्रथम वर्ष विज्ञान

कु. एच. एस. जाधव
प्रथम वर्ष विज्ञान

कु. एम्. एस्. पाटील
प्रथम वर्ष विज्ञान

कु. आय. ए. गरूड
प्रथम वर्ष विज्ञान

एस. ए. खुडे
प्रथम वर्ष विज्ञान

प्रथम श्रेणीचे गुणवंत

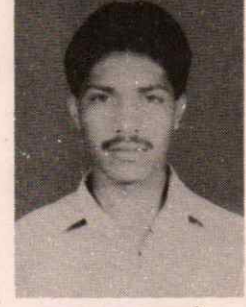
कु. संगीता देवेकर
प्रथम वर्ष वाणिज्य

अरुण मोरे
प्रथम वर्ष वाणिज्य

एस. बी. पाटील
प्रथम वर्ष कला

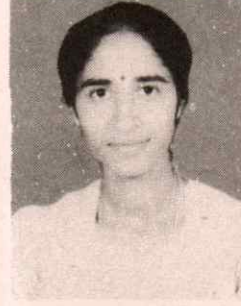
एस. एस. कुराडे
प्रथम वर्ष विज्ञान

कु. विद्या कोळवी
प्रथम वर्ष विज्ञान

कु. उमा तेलवेकर
प्रथम वर्ष विज्ञान

कु. एम. एस. हत्तरकी
प्रथम वर्ष कला

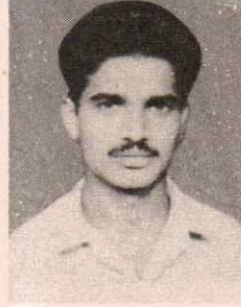
अनिलकुमार पाटील
प्रथम वर्ष विज्ञान

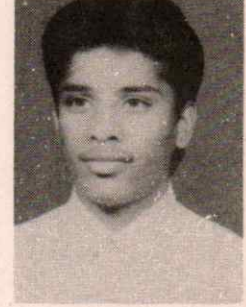
व्ही. ए. जोशी
प्रथम वर्ष विज्ञान

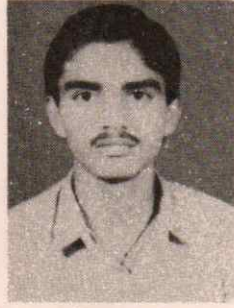
नारायण पाटील
प्रथम वर्ष विज्ञान

ए. एन. इंचनाळकर
प्रथम वर्ष विज्ञान

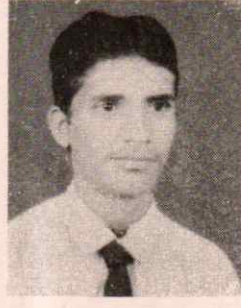
रणजित देसाई
प्रथम वर्ष विज्ञान

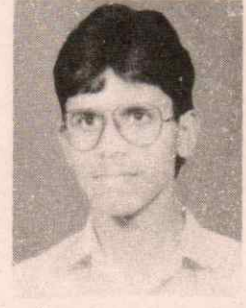
महेश हावळ
प्रथम वर्ष विज्ञान

कु. सुनीता पाटील
प्रथम वर्ष विज्ञान

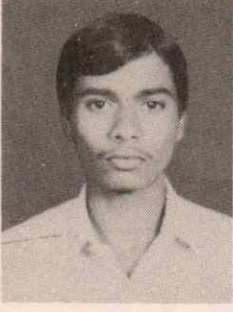

एस्. ए. चौगुले
प्रथम वर्ष कला

पी. जे. गोरे
प्रथम वर्ष विज्ञान

प्रथम श्रेणीचे गुणवंत

दयानंद मोरे
प्रथम वर्ष विज्ञान

कु. अनुसया पाटील
प्रथम वर्ष विज्ञान

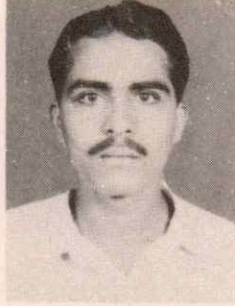
गुरुनाथ पाटोळे
प्रथम वर्ष वाणिज्य

कु. हसिना नदाफ
प्रथम वर्ष विज्ञान

एकनाथ साठे
द्वितीय वर्ष विज्ञान

ए. आय. फुटाणे
द्वितीय वर्ष विज्ञान

कु. मीनाक्षी देसाई
द्वितीय वर्ष वाणिज्य

कु. शीतल कुलकर्णी
द्वितीय वर्ष विज्ञान

ए. एस. बोरगल्ली
द्वितीय वर्ष विज्ञान

बी. के. कुंभार
द्वितीय वर्ष विज्ञान

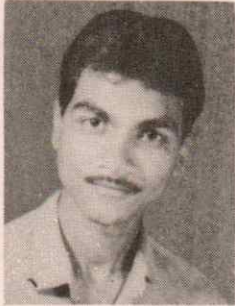
एस्. ए. पाटील
द्वितीय वर्ष विज्ञान

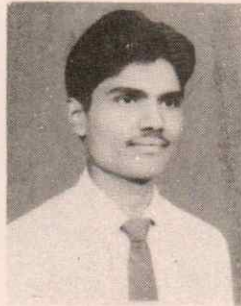
आर. ए. मगर
द्वितीय वर्ष वाणिज्य

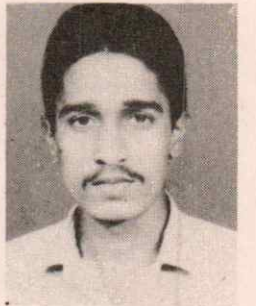
शिवराम कुलकर्णी
द्वितीय वर्ष विज्ञान

रमेश मस्कर
द्वितीय वर्ष कला

मुकुंद चौगुले
द्वितीय वर्ष विज्ञान

सी. डी. देसाई
द्वितीय वर्ष विज्ञान

प्रथम श्रेणीचे गुणवंत

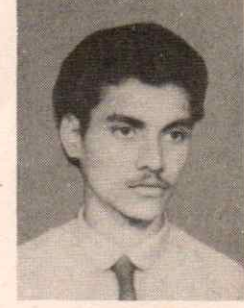
सुनील शिंदे
द्वितीय वर्ष विज्ञान

प्रदीप जाधव
द्वितीय वर्ष कला

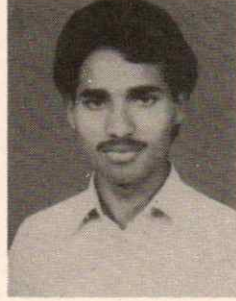
एस. जे. मोहनराव
द्वितीय वर्ष कला

मदन गिलबिले
द्वितीय वर्ष कला

आर. जी. गोईलकर
तृतीय वर्ष वाणिज्य

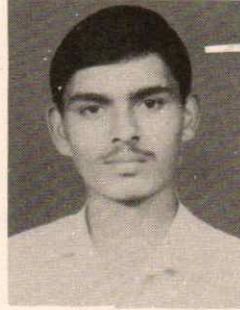
सी. एम. दरेकर
तृतीय वर्ष कला

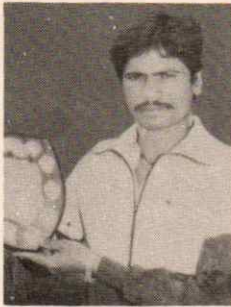
कु. सीमा कुलकर्णी
तृतीय वर्ष कला

विलास पाटील
तृतीय वर्ष विज्ञान

एच. एम. पन्हाळकर
तृतीय वर्ष कला

ए. एस. चव्हाण
सि. वैयक्तिक सर्वसाधारण
पारितोषिक विजेता

कु. एस. के. पुजारी
वैयक्तिक सर्वसाधारण पारितोषिक
विजेती

एस. एम. मातले
सहभाग : आर्मी अटॅचमेंट,
अहमदनगर

॥ मराठी विभाग ॥

वाचे बरवे कवित्व । कवित्वी रसिकत्व ।
रसिकत्वीं परतत्व । स्पर्शू जैसा ॥

— ज्ञानेश्वर

अनुक्रमणिका -

- ग्रंथश्रेष्ठ ज्ञानदेवी / शिवराम चिदंबर कुलकर्णी / एकोणतीस
- भारतीय समाज परिवर्तनाचा अध्वर्यू - महात्मा फुले /
शेखर वसंतराव जोशी / एकतीस
- जीवन गाणे गातच रहावे / धिरजकुमार देसाई / चौतीस
- पाळक / केरबा सुतार / पस्तीस
- रेडलेड / सुधाकर गणपत दळवी / अडतीस
- पुर्नमिलन / एस्. ए. चौगुले / चाळीस
- काळी आई / अमोल अनंतराव देसाई / बेचाळीस
- तेहतीस कविता / चव्हेचाळीस ते पन्नास

॥ ग्रंथ श्रेष्ठ ज्ञानदेवी ॥

शिवराम चिदंबर कुलकर्णी/तृतीय वर्ष विज्ञान

“महान अनुभवस्तेजा बलं वा यस्य सः महानुभवः” या शब्दांत ज्या महानुभव संप्रदायाची व्याख्या केली जाते, त्यांच्यापासुन “महाराष्ट्री बसावे” या वृत्तीने मराठी साहित्य रचनेला सुरुवात झाली. मुकुंदराजानी “विवेकसिंधुचा” साज चढविला पण खऱ्या अर्थाने या मराठी नगरीत ब्रम्हविद्येचा सुकाळ ज्ञानियांच्या, योगियांच्या राजांनी ज्ञानदेवांनीच केला म्हणुनच गुरुची कृपा, परमेश्वराची करुणा व मातेचे वात्सल्य या त्रिपुटींनी सुशोभित ‘माऊली’ ही पदवी त्यांना जगाने अर्पण केली.

ज्ञानेश्वर हे ज्ञानियांचे राजे होते, योग्यांची माऊली होते, प्रतिभाशाली कवी होते, स्थितप्रज्ञ, कर्मयोगी असे पुष्कळच हाते. या सर्व संपन्न गुणांना सामावून घेणारे त्यांचे व्यक्तिमत्व श्रेष्ठ संताचे होते. प्रत्येकाला ब्रम्हविद्या प्राप्त व्हावी, व तो कृतार्थ व्हावा या कळकळीने अलौकिक निरीक्षण शक्ती, अप्रतिहत कवित्वशैली, अलोट वाङ्मय माधुर्य इत्यादींच्या समिश्रणांने गीतेतील अध्यात्मप्रधान नीतिशास्त्राचा अर्थ जगासमोर विस्तृत करून त्यांनी मांडला.

तैसा वाविलास विस्तारु । गीतार्थे विश्वभरु ।
आनंदाचे आवारु । मांडू जागा ॥

ब्रम्हविद्येचा सुकाळ करीत असताना ज्ञानेश्वरीद्वारा त्यांनी मराठी तत्वज्ञानाचा, भागवत संप्रदायाचा, मराठी ग्रांथिक भाषेचा व मराठी साहित्यशास्त्राचा पाया घातला. ते स्वतःच म्हणतात,

माझ्या मराठाची बोलु कौतुके । परी अमृतातेहीं
पैजा जिंके ।

ऐसी अक्षरे रसिके । मेळविन ॥

ज्ञानेश्वर हे एक अभिजात कवी होते. परंतु त्यांनी आपली काव्यस्फूर्ती विश्वात्मक परमेश्वराचे वर्णन करण्यातच खर्च केली. या विश्वप्रेमामुळे त्यांच्या काव्यात माधुर्य निर्माण झाले. भावनांची कोमलता, कल्पनाशक्तीची उदारता, मृदमधुर शब्दांची समृद्धी, रचनेची सहजता व सरलता हे सर्व प्रथम श्रेणीतील काव्यातले विशेष ज्ञानेश्वरीत आहेत. सोप्या काव्यातून परतत्वस्पर्शी वेदांत माऊलींनी ज्ञानेश्वरीतून सांगितला “वाचे बरवे कवित्व । कवित्व बरवे रसिकत्व । रसिकत्वी परतत्व । स्पर्शु जैसा ॥

म्हणुनच ज्ञानेश्वरीत कर्म आहे, पण कर्माची कटकट नाही, ज्ञान आहे पण ज्ञानाचा रूक्षपणा नाही, भक्ती आहे पण ती भोळ्या अज्ञानाची नाही. श्रद्धा आहे पण अंधश्रद्धा नाही, वैराग्य आहे पण वैराग्यात रखरखीतपणा नाही. त्यांनी तत्वज्ञानाला प्रेमाची माधुरी आणली व भक्तीला ज्ञानाचा डोळा दिला. त्यांच्या वृष्टांतातही कुटुंबाविषयी, पशुपक्ष्याविषयी, व चराचर सृष्टीविषयी अतुल प्रेम पदोपदी ओसंडत आहे.

ज्ञानेश्वरीत शांतरस प्रामुख्याने दिसून येतो. त्याबरोबरच वीर, रौद्र, भयानक, अद्भुत इत्यादी रसांनाही त्यात स्थान आहे. त्यांच्या शांतरसाने असुररूपी मनांना सात्विकतेचा पान्हा फुटेल किंवा फुलांनाही कदाचित श्रवणाने समाधी लागेल. म्हणून त्यांचे काव्य लावण्यवान, कुलवती, व पतिव्रता स्त्री सारखे शुध्द आहे.

ज्ञानेश्वरी जशी परतत्वस्पर्शी आहे तसेच बाह्यांगांही रेखीव, प्रमाणबद्ध व आकर्षक आहे. रेखीव शब्द, अर्थास साजेल अशी पदपद्धती, नादमाधुर्य, इत्यादी गोष्टीही त्यात आहेत. त्यांच्या शब्दांतच,

जिये कोवळिकेचेनि पाडे। दिसती नादीचे रंग थोडे।

परिमळाचे बीक मोडे। जयाचेनि ॥

शब्दसौष्टवाबरोबरच अनुप्रासादि अलंकारही साधलेले आहेत

ऐसे निजजनानंदे। तेणे जगदादिकंडे।

बोलिले मुकुंदे। संजयो म्हणे ॥

उपमा, दृष्टांत, रूपक, अलंकार इत्यादीनी त्यांची भाषा सुशोभित झाली आहे. एकाच सिद्धांतासाठी अनेक दृष्टांतही कित्येक ठिकाणी ज्ञानेश्वरीत आढळतात. एकूणच सृष्टी, व्यवहार व अध्यात्म यांचे व्यापक व सुक्ष्म निरीक्षण ज्ञानेश्वरीत आहे. त्यामुळे ज्ञानदेवांची निर्व्यंग व सृदढ मानसिक स्थिती, अलौकिक काव्यस्फुर्ती व स्वसामर्थ्याविषयीचा आत्मप्रत्यय ज्ञानेश्वरीतून दिसून येतो म्हणूनच "ओवी ज्ञानेशाची" मराठी ग्रांथिक भाषेचा पाया बनली. सुरुवातीचेच गणेश स्तवन भाषाशास्त्रातील एक उत्कृष्ट नमुनाच आहे. गीतेशिवाय ज्ञानेश्वरी वाचली तरी त्यांच्या स्वतंत्र प्रज्ञेसह गीतेचा यथार्थ अर्थ प्रकट होतो. पर्यायाने ज्ञानेश्वरी हा ग्रंथ मराठी सारस्वतातील काव्यरावो ठरला. त्यामुळे "तैसा व्यासांचा मागोवा घेतु। भाष्यकाराते वाट पुसतु।" यात माऊली आपला विनय व लीनताच व्यक्त करतात असे वाटते.

ज्ञानेश्वरीतील प्रपाद्य विषयांचा विचार केला तर त्याच औपनिषधीक, वैदिक, इत्यादी सर्वांचेच विचार साम्यरूपाने केलेल दिसतो. वेदांत आणि व्यवहार, ऐहिक व पारमार्थिक, इत्यादी द्वंदांचा तर्कशुद्ध समन्वय साधून स्वधर्माचरणावर व

लोकसंग्रहावर आधारित निष्काम कर्मयोग जसा सांगितला, तसेच ज्ञानातून ज्ञानातील अवस्थेला पोहोचविणारा ज्ञानयोग ही सांगितला. पातंजल योगशास्त्र कुंडलिनी इत्यादी द्वारा साधकासाठी अभ्यासयोगही ज्ञानेश्वरीत सांगितला आहे. या सर्व योगांना सामावून घेणारे सगुण भक्तीचे आकारातून निराकारात नेणारे भक्तीयोगाचे एक अनोखे वस्त्र ज्ञानेश्वरीत विणले आहे.

तत्वज्ञान व आत्मसाक्षात्कार इत्यादींचाही सांगोपांग विचार ज्ञानदेवीत केलेला दिसतो. बंधुप्रेम व गुरुप्रेम तर प्रत्येक अध्यायाचा आत्मा बनला आहे. एकूणच भक्ती, ज्ञान, कर्म, योग, प्रेम इत्यादींचा एक उत्कृष्ट समन्वयच ज्ञानेश्वरीत साधला आहे. त्यामुळे वेगवेगळ्या मार्गाने जाणाऱ्यालाही ज्ञानेश्वरी हे आपलेच साधन वाटते. म्हणूनच ज्ञानेश्वरीची गोडी ७०० वर्षांनंतरही ताजी व तितकीच उत्कट आहे. आणि ज्ञानेश्वरीच्या अधिष्ठानावरती उभारलेली भागवत धर्माची इमारत आजही चैतन्याने व कैवाल्याने चिंब न्हाऊन निघते आहे. याच वात्सल्यापोटी मराठी हृदय ज्ञानदेवांना व ज्ञानेश्वरीला "माऊली" म्हणून संबोधिते.

"आद्या" व "विश्वात्मके देवे" या संकल्पातून अखिल चराचर सृष्टीच्या उत्थानासाठी, दुरितांचे तिमिर जावो। विश्वस्वधर्म सुर्य पाहो।

जो जे वांछिल तो ते लाहो। प्राणीजात ॥
अशा सामाजिक फलश्रुतीचे "पसायदान" मागणाऱ्या ग्रंथाचे नामदेवांनी सार्थक वर्णन केले आहे;

नामा म्हणे ग्रंथ श्रेष्ठ ज्ञानदेवी।

एकतरी ओवी अनुभवावी ॥

□□□

॥ भारतीय समाज परिवर्तनाचा अध्वर्यू - महात्मा फुले ॥

शेखर वसंतराव जोशी / तृतीय वर्ष कला

संपूर्ण हिंदुस्थानच्या इतिहासात आणि सामाजिक परिवर्तनाच्या चळवळीत महाराष्ट्राने दिलेले योगदान हे फार मौल्यवान असेच आहे. म्हणूनच असे म्हटले जाते की, महाराष्ट्रात सोन्या - चांदीच्या, हिरे - माणकांच्या खाणी जरूर कमी असतील पण दिव्यत्वाला स्पर्श करणाऱ्या शूर - विरांच्या आणि विचारवंतांच्या व समासुधारकांच्या खाणींना येथे मुळीच कमतरता नाही. इतिहासाच्या बाबतीत उदाहरण द्यायचं झालं तर शिवाजी राजांचे देता येईल. संपूर्ण हिंदुस्थानातील दक्षिण - उत्तर भाग मुस्लीम आक्रमणाने पादाक्रांत केला असला तरी मुघल सेनेचा हा विजय रथ, सह्याद्रीची निधडी छावी लाभलेल्या महाराष्ट्राने रोखला या महाराष्ट्राचाच सुपुत्र, प्रस्तापितांचा विरोध न जुमानता मराठीला ज्ञान भाषा करणारा आणि ज्ञानाचे भांडार सर्वांसाठी खुले करणारा, विश्वसुखाची इच्छा करणारा थोर संत ज्ञानेश्वर या महाराष्ट्राचाच सुपुत्र. इंग्रज सत्तेला 'स्वराज्य हा माझा जन्मसिध्द हक्क आहे' असे ठणकावून सांगणारा आणि स्वातंत्र्याची चळवळ उभारणारा लोकमान्य या भूमीतच जन्मला, सागरी तुफानाशी झुंझत ब्रिटीश सत्तेचा हादरा देणारा स्वातंत्र्यवीर सावरकर येथेच जन्मला, दलितांना आपल्या हक्काची जाणीव करून देणारा आणि समतेसाठी संघर्ष करणारा डॉ. आंबेडकर इथेच जन्मला, आणि महाराष्ट्रातच नव्हे तर संपूर्ण हिंदुस्थानच्या परिवर्तनवादी चळवळीचा जन्मदाता महात्मा फुले या महाराष्ट्राच्याच भूमिंत जन्मला.

एकोणीसाव्या शतकाचा उत्तरार्धातील पहिले सतस्र तरुण, पहिले सतस्र विद्रोही साहित्यिक विचारवंत व पहिले महान समाज क्रांतिकारक असेच वर्णन महात्मा फुल्यांचे करता येईल. त्यांच्या महान कार्याबद्दल सांगायचे झाल्यास त्यातही त्यांचे

पहिलेपण सिध्द होते. • रूढी परंपरात जखडलेल्या स्त्रियांचा उध्दार करणारा पहिला स्त्री उध्दारक, अस्पृश्यतेविरुध्द बंड उभारणारा पहिला दलित उध्दारक. सर्वांसाठी शिक्षणाची दारे खुली करणारा पहिला समाज उध्दारक म्हणूनच स्त्रियांचा उध्दारकर्ता म्हणून त्याचा सत्कार झाला. त्यावेळी न्यायमूर्ती रानडे हे दहा वर्षांचे होते, फुल्यांचे टीकाकार विष्णुशास्त्री चिपळुणकर हे दोन वर्षांचे होते, सामाजिक चळवळीचे कैवारी आगरकर, स्त्रियांच्या विद्यापीठाचे संस्थापक धोंडो केशव कर्वे, पंडिता रमाबाई आणि महात्मा गांधी तेव्हा जन्मला आले नव्हते त्यावरून भारतीय समाजक्रांतीतील फुल्यांच्या श्रेष्ठत्वाची प्रचिती येते 'हिंदुस्थानच्या समाज परिवर्तनाचे अध्वर्यू' असे महात्मा फुल्यांचे वर्णन केल्यास वावगे ठरू नये.

स्त्रियांचा उध्दारकर्ता

या विश्वातील सर्वच समाजामध्ये, संस्कृतीमध्ये कमी - अधिक प्रमाणात रूढी - परंपरांचे स्तौम अढळून येते. मग तो ख्रिश्चन असो, मुस्लीम असो किंवा हिंदू असो. आपली हिंदू संस्कृती आणि धर्म हे जरी कितीही महान असले तरी विचार आणि आचार यातील तफावतीमुळे इथला समाज फार संकुचित बनला आहे. आठराव्या एकोणीसाव्या शतकात तर अतिशय गलिच्छ असे स्वरूप समाजाला आले होते. पण वृद्धनिश्चयी मनुष्य आणि धबधबा हे आपला मार्ग आपणच काढीत पुढेपुढे जातात. तसेच जोतीबा आपला मार्ग चोखाळू लागले. अंधश्रद्धेची ही रात्र हिंदूस्थानात संपता संपत नव्हती. दुष्ट चालीरिती आणि खोटे पूर्वग्रह आणि समाजातल्या चालीरिती यांनी समाजातील अनेक घटकांना जर्जर केले होते.

त्यांच्या कुजट वासाने परमेश्वर सुध्दा गुदमरला असेल आणि याच कुजट रुढीवर जोतीबांनी जबरदस्त प्रहार केले. मग हे करत असताना सनातनाच्या विरोधापुढे ते कधी उगमगले नाहीत. तत्व आणि व्यवहार, संकल्प आणि साधना यांच्या एकात्मतेतच फुले यांचे मोठेपण सामावले आहे. म्हणूनच 'समजले आणि वर्तले। तेची भाग्यपुरुष झाले।' अशा भाग्यपुरुषांच्या मालिकेत त्यांची गणना केली पाहिजे. माळीजातीत जन्मलेल्या एक सामान्य कुटुंबात वाढलेल्या जोतीबांनी द्रष्टेपणा आणि कर्तृत्व या दोन्ही बाबतीत एवढी उंची कशी गाठली हे समजून घेतल्याशिवाय त्यांच्या कार्याची व विचारांची महती आपल्याला कळून येणार नाही.

'न स्त्री स्वातंत्र्यम आर्हती' स्त्रीला स्वातंत्र्याची आवश्यकता नाही असे मनूसमृती सांगते. तेव्हा स्त्रीही हाडामासाची जीवंत व्यक्ती आहे. तिला स्वतंत्र व्यक्तिमत्व आहे, स्वतंत्र आशा-आकांक्षा आहेत या जाणिवेचा मागमूसही स्त्री जीवनाचा भारतीय संस्कृतीत आपल्याला आढळत नाही. असं म्हटलं जातं की श्रुतीकालामध्ये किंवा वेदकालामध्ये समाजात, कुटुंबात स्त्रियांना मानाचे स्थान होते. ती गुरु गृही जायची तिला शिक्षणाचा अधिकार होता, स्वतंत्र व्यक्तिमत्व सुधारण्याचा अधिकार होता. याबाबतीत उदाहरणच द्यायचं झालं तर विश्ववरा व गार्गी या श्रुतीकालीन स्त्रियांचे शैक्षणिक, सामाजिक, आर्थिक बाबतीत स्वातंत्र्य होते. पण हेच तिचे स्वातंत्र्य स्मृतीकालामध्ये पुरषी अहंकाराने हिसाकावून घेतले गेले, चारित्र्याच्या बाबतीत कठोर बंधने तिच्यावर लादण्यात आली. येवढेच नाही तर पतीच्या निधनानंतर तिचा जगण्याचा अधिकारही काढून घेण्यात आला. आणि सतीच्या चालीला धर्माचे अधिष्ठान देऊन तिला मृत पतीच्या जळत्या चितेत क्रूरपणे ढकलले जाऊ लागले. मृतपतीच्या चितेवर स्त्रिने स्वतःचे दहन करून घेतल्याने तिच्या पतीची-नातेवाईकांची प्रतिष्ठा उंचावते अशी प्रथा रूढ झाली. आणि याच खोट्या प्रतिष्ठेच्या कल्पनेमुळे स्त्री वर्षानुवर्षे नरकप्राय यातना भोगीत होती.

असं म्हटलं जातं की, श्रीरामाने शापित अहिल्येला मुक्त केले, श्रीकृष्णाने द्रौपदीची विटंबना थांबवली तद्वतच या कलियुगामध्ये इथल्या शापित स्त्रीची विटंबना महात्मा फुल्यांनी थांबवली असं म्हटलं तर वावगं ठरू नये. रुढीच्या परंपरांच्या शृंखलात जखडलेल्या भारतीय स्त्रिला, त्या रुढी परंपरावर जळजळीत प्रहार करून महात्मा फुल्यांनी स्त्रीमुक्तीचे नवे अभियान सुरु केले. कदाचित 'सः विद्या विमुक्तये' यातील मर्म त्यांना कळले होते. भारतीय स्त्रीच्या मुक्तीसाठी शिक्षणाशिवाय पर्याय नाही. हे त्यांनी जाणले होते. जाणून ते थांबले नाहीत. तर प्रस्थापितांच्या विरोधाला न जुमानता पुण्यातील भिड्यांच्या वाड्यात त्यांनी मुलींची शाळा सुध्दा सुरु केली. तो काळ १८५१ चा होता. या काळात हिंदू स्त्री घराच्या उंबरठ्याबाहेर सुध्दा पडत नव्हती. त्या काळात महात्मा फुल्यांनी आपल्या सहचरणीला शिक्षण दिले व घराच्या उंबरठ्याबाहेर पडण्याची संधी दिली. म्हणूनच संपूर्ण हिंदुस्थानच्या संक्रमण काळात पहिलीच स्त्री शिक्षिका, पहिलीच समाजसेविका, पहिलीच क्रांतीकारक आणि पहिलीच पंडिता या पहिलेपणाचा मान सावित्रीबाईंच्याकडे जातो. म्हणूनच भारतीय स्त्रीच्या शैक्षणिक क्रांतीची उद्गार्ती असे सावित्रीबाईंचे वर्णन केले जाते. स्त्री मुक्तीची सुरवात महात्मा फुल्यांनी स्वतःच्या घरापासूनच सुरु केली महात्मा फुले हे केवळ बोलघेवडे सुधारक नव्हते. ज्या समाजात विधवांचे दर्शन अशुभ मानले जात होते, त्या समाजात फुल्यांनी विधवांचे पुर्नविवाह घडवून आणले. ज्या समाजात केशवपण करून स्त्रिला विद्रुप केले जात होते; त्या समाजात फुल्यांनी न्हाव्यांचा संप घडवून आणला आणि स्त्रीची क्रूर थड्या थांबवली. 'मी लाडकी अण्णा तुमची लाडकी! मला कशी करता हो बोडकी!' ही स्त्रीची करुणास्पद हाक फक्त फुल्यांना ऐकू आली बाकीचा समाज बहिरा होता असेच खेदाने म्हणावे लागेल.

ज्या समाजात विधवेचे हात भ्रूण हत्येने लाल होत होते. त्या समाजात त्यांनी बालहत्या प्रतिबंधक गृहस्थापन केले. केवढीही दूर दृष्टी!

विधवांचे भ्रूण हत्येने लाल होणारा हात पाहून हा महात्मा द्रवला पण या क्रूर रुढी - परंपरावर तो एखाद्या विजेप्रमाणे कडाडून तुटून पडला. मग त्याने कुठल्याच धर्ममार्तंडाची गय केली नाही. अशा या स्त्री उध्दारकर्त्याचे विचारही परखड होते, त्याचे सवालही सडेतोडे होते. या सान्या तळमळीत सत्याचा शोध होता. समाजहिताचा ठाहो होता. रुढीचा धिक्कार होता म्हणूनच सतीच्या चालीचे समर्थन करणाऱ्यांना "सात्यापाची चाला का नाही?" हा त्यांचा प्रतिसवाल होता. स्त्रिला वांझोटे म्हणणाऱ्यांना "काय पुरुष वांझोटा असू शकत नाही? हा त्यांचा धडधडीत प्रतिप्रश्न असायचा. म्हणूनच महात्मा फुल्यांचे विचार पक्के होते, सडेतोडपणात सच्चे होते टीकेला खंबीर होते. आणि मिळमिळीत काहीच नव्हते.

जोतीबांनी स्त्री जीवनातील अंधःकार संपवण्यासाठी लावलेल्या ज्ञानाच्या एका दिव्य पणतीमुळे असंख्य स्त्रियांच्या जीवनात आज प्रकाश दिसतो आहे. अनेक क्षेत्रात अबला म्हणून उपेक्षिलेली स्त्री, आज सबला होऊन अनेक प्रगतीची यशो शिखरे पादाक्रांत करते आहे. राजकारणात, समाजकारणात, क्रीडाक्षेत्रात चित्रपट क्षेत्रात आणि वैज्ञानिक व संरक्षण क्षेत्रातही ती मागे नाही. पण आज भारतीय स्त्रियांच्या बाबतीत हे प्रमाण फार कमी आहे. केवळ मूठभर स्त्रियांची प्रगती म्हणजे "स्त्री मुक्ती" यशस्वी झाली असे म्हणता येणार नाही.

महात्मा फुल्यांचा हल्ला हा हिंदूधर्मातील निर्माण झालेल्या आपधर्मावर होता, घाणेरड्या रुढींच्यावर होता. वाईट परंपरांच्यावर होता. तो शुध्द धर्मावर किंवा ईश्वरावर नव्हता. महात्मा फुले स्वतः ईश्वर मानत होते ईश्वराला निर्मिक ही संज्ञा त्यांनी दिली होती. पण ईश्वर आणि भक्त यामधील भटांची दलाली त्यांना मान्य नव्हती. फुल्यांना धर्मांतर करणे मान्य नव्हते, आज त्यांच्या काही अनुयायांना देखील फुल्यांचे विचार समजलेले दिसत नाहीत. आज धर्मांतर करणे म्हणजे एक पोशाख काढून दुसरा घालणे, इतके सोपे झाले आहे

पण धर्म बदलून समस्या मिटत नसतात. हेही तितकेच खरे ठरले आहे.

जोतीबांचा संघर्ष हा मानवी प्रतिष्ठेसाठी होता. मानवी जीवनात जेथे आंगळ असेल जेथे कुरूप असेल रोगट असेल त्या त्या वेळी जोतीबांनी युध्द पुकारले होते. जीवाच्या कराराने या युध्दात ते हायातभर लढले होते.

संपूर्ण हिंदुस्थानातील येऊ पाहणाऱ्या समाजसमतेला व पुरोगामी विचाराला महात्मा फुल्यांनी जन्म दिला म्हणूनच 'भारतीय समाज परिवर्तनाचा अध्वर्यू' असे त्यांना संबोधने उचित ठरेल. म्हणूनच या नरोत्तमास महात्मा गांधींनी 'खरा महात्मा' म्हणून गौरवावे, स्वातंत्र्यवीर सावरकरांनी "समाजक्रांतिकारक" म्हणून प्रशंसावे, डॉ. आंबेडकरांनी त्यांना 'गुरु' मानावे आणि न्यायमूर्ती रानडे यांनी त्यांचे सहकार्य घ्यावे यावरूनच जोतीरावांच्या ऐतिहासिक भूमिकेची सार्थकता व श्रेष्ठता पटण्यासारखी आहे.

फुलेंच्यावर टीका करणारे खुशाल करोत.....पण त्यांच्या धर्मावरील ब्राम्हण्यावरील जळजळीत टीकेत एक तळमळ लपली होती. ही तळमळ सुधारणेची होती. ही तळमळ ज्याला कळते त्याचा फुल्यांच्यातला महात्मा कळतो. शेवटी कर्मवीर विठ्ठल रामजी शिंदे यांच्या शब्दातच फुल्यांचा गौरव करणे उचित ठरेल.

"सत्याचा पालनवाला। हा धन्य जोतीबा झाला।।

पतितांचा पालनवाला। हा धन्य महात्मा झाला।।

□□□

॥ जीवन गाणे गातच रहावे ॥

धिरजकुमार देसाई/तृतीय वर्ष कला

आज आपण २१ व्या शतकाच्या उंबरठ्यावर पोहचलो आहोत. म्हणजेच कॉंप्यूटर युगात जगत आहोत पण अगदी पुरातन काळापासून सभ्रमात टाकणाऱ्या एका प्रश्नाचं उत्तर आजही आपल्याला सापडलेले नाही. कदाचित सापडणारही नाही इथे आपला कॉंप्यूटर निरूपयोगीच आहे. हा यक्ष प्रश्न म्हणजे 'जीवन म्हणजे काय'?

जरी प्रश्न गमतीदार वाटला तरी गंभीरपणे प्रश्नाचे उत्तर शोधण्याचा प्रयत्न करा. योग्य उत्तर सापडणार नाही. वास्तविक आपण जीवन जगत असतो, उपभोगात असतो म्हणून आपण उत्तर द्यायला हवे होते पण ते अशक्य आहे. कारण ह्या प्रश्नाचे उत्तर म्हणजे एखाद्या गणिताचे उत्तर नव्हे. जरी आपण महत्प्रयासाने जीवनाची व्याख्या केली तरी सर्वमान्य होईलच असे नाही. कारण प्रत्येकजण जीवनाचा अर्थ आपल्या दृष्टीकोनातून लावत असतो. कदाचित जीवनातील एखाद्याचं अंगाचं दर्शन आपल्याला घडतं आणि आपण त्याला जीवन म्हणून रिकामी होतो. उदाहरणार्थ सुनिल गावस्कर म्हणेल, 'हे जीवन म्हणजे क्रिकेट राजा, हुकला तो संपला' तर त्याचवेळी कोणी प्रवाशी म्हणेल 'जीन्दगी, एक सफर है सुहाना, तर एखादा प्रेमीक म्हणेल 'जिन्दगी प्यार का गीत है' तर जीवनाचा कडू अनुभव घेतलेली व्यक्ती म्हणून 'जीवन एक संघर्ष है' म्हणजे चार आंधळ्यानी हत्ती पाहून केलेले स्पष्टीकरण होईल. कारण कोण जीवनाला दुखांचा सागर समजतो तर कोण जीवनाला चैनीची वस्तू समजतो, कांहीजण जीवनाला नाजुक वेल समजतात तर कांहीजण वटवृक्षाप्रमाणे जीवनाला समजतात. ह्या जीवनाच्या कराव्या तितक्या व्याख्या थोड्याच आहेत. मग नेमके जीवन म्हणजे काय ?

जीवन हे पाण्यासारखे आहे, कदाचित त्याला स्वतःचा कोणताच रंग नसेल पण कोणताही रंग ग्रहण करण्याची क्षमता त्याच्या अंगी असेल. नाहीतर प्रत्येकाला हे वेगवेगळे वाटले नसते अगर प्रत्येकाने वेगळी व्याख्या केली नसती.

आपण जीवनाची व्याख्या करत बसलो अगर जीवनाच्या गंभीरतेविषयी विचार करत बसलो तर उत्तर मिळण्याऐवजी आपले हे लाख मोलाचे जीवन व्यर्थ होईल. मान्य आहे या जीवनात पुष्कळ दुःख आहेत. म्हणजे कांही जीवनात सुंदर आनंददायी, मन प्रसन्न करणाऱ्या गोष्टी कांही कमी नाहीत. मुकेशचं एखादं गीत, बेगम अख्तरची एखादी गझल अथवा लता मंगेशकरचं एखाद गीत जीवनाचे रितेपण भरून काढतील. ताजमहाल, अजंठा-वेरुळ या सारख्या कलाकृती जीवनाचा कंटाळा घालवतील. बिस्मीलाखांची शहनाई, रविशंकरांची सतार जीवनातील उदासीनता कमी केल्याविना रहाणार नाहीत. पाखरांची किलबीलाट, कोकीळेचा कुहू कुहू आवाज या गोष्टींनी आनंद वाटणार नाही काय ? काश्मीर, हॉलीवुड, गोवा यासारखी निसर्गरम्य ठिकाणे आजून उल्हासित करण्यास समर्थ आहेत. गडकरी, पु. ल. देशपांडे इत्यादी लेखकांच्या साहित्य वाचनाने निराशा संपून स्फूर्ती आल्याविना रहाणार नाही.

या जीवनात अनेक दुःखाचे प्रसंग येतात म्हणून कांही जीवनाला वार्डट समजायचं ? प्रत्येकवेळी जीवनाकडे उत्सुकतेने, सौंदर्यदृष्टीने पाहिले तर जीवनातील निराशा नाहीसी होईल आपण मधमाशी प्रमाणे फक्त मध शोषून घ्यायला शिकले पाहिजे. शेवटी जीवन हे कुंभाराच्या हातातील ओली माती आहे. कुंभार त्या मातीपासून सुंदर घडा बनवतो. म्हणजे ही जीवन वेल फुलवायची की तशीच खुरटी राखायची हे आपल्याच हातात आहे. आपण जीवनाविषयी आशावादी दृष्टीकोन ठेवला पाहिजे तरच हजारो हातांनी आनंद, समाधान द्यायला जीवन आपल्यासमोर उभं आहे. पण आपण ते स्वीकारताना सर्व बंधनं, मर्यादा झुगारून घ्यायला हवीत. तरच जीवनाचे खरे सार्थक होईल आणि आपण गुणगुणू लागाल.

जीवन गाणे गातच रहावे.

□□□

॥ पाळक ॥

केरबा सुतार/तृतीय वर्ष वाणिज्य

दिस कलला होता कडूसं पडायला अजून थोडा वेळ बाकी होता, लहान मुलाच्या किरकिऱ्यागत पावसाची बारीकरी पिर-पिर चालू होती. गावच्या डेअरीचा भोंगा कोकलला अन् तकमिन्याचा म्हादबा डोईवरचं इरलं बांधावर ठेवून कंबर कडकड मोडत उभा राहिला. अजून दिस केवढासा आहे कपाळावर हात ठेवून बघत होता. तिरवड्याची माती खुरप्यांनं काढत भिमा चव्हाण, सून किसनाबाई आणि बिन्हाडला म्हणाला

“उठा आता सांज झालीया वाटतं? कडूस पडलाय” तसा भिमा बी त्याला साथ देत म्हणू लागला

“व्हय कि गा, चला आत आंग बी लटपटायला लागलय” तशी सर्वांचीच खुरपी थांबली आणि गंगुल बांधावर टाकून बकऱ्यांना हुसकावून गांवाकडील वाट धरली.

तंबाखूची चिमट तोंडात धरून एखाद्या बोंबड्या माणसासारखं बोलत जात होते. दिस कवाच बुडाला होता. रानातली सगळी माणसं घराकडं चालली होती. भिमा म्हादबा गावच्या पांदीत आले अन् दुधाच्या भोंग्यासारखा इमली म्हारीण सादविल्याचा आवाज आला, तसा भिमा तोंडातली गुळणी पाचदशी थंकून म्हादबाला म्हणाला “व्हय गा, आज आणि काय सादवायचं चाललयं”! तसा म्हादबा बुचकळ्यात पडला. डोक्यावरचा पटका काखत घेवून तुळतुळीत डोक्यावर हात फिरवत म्हादबा म्हणाला “आगा उद्या मंगळवार, म्हसोबाचा पाळक आसलं”

म्हादबा घरी आला अंगातला मुंडा काढून खुंटीला टांगला आणि पोरार खेकसत म्हणाला

“व्हय रं इस्मालीच्या हो, पोटाला काय बिबा घालत्यासा! साळा सुटल्यावर शेताकडं यायला काय धाड मारलीती.” तेवढ्यात चहा घेण्यासाठी पारबतीनं हाक मारली “आवं चहा घेताय नवं! ऊन हाय तवर घ्या”! तसा पटक्याच्या शेवानं तोंड पुसत म्हादबा चुलीला गेला शेणकुटाच्या धुरानं घर भरलं तसा म्हादबा बिन्हाडला म्हणाला, “अगं, धूर जरा कमी कर की”!

तसं पारबतीन रागाने फुकणी घेतली आणि चूलीत खुपसून जोरात फुंकर मारली, तशी शेणकुटानी पेट घेतला. म्हादबा दोन्हीकडं तांगड्या पसरून शेणकुटं चूलीत घालत होता अन् कपातला ऊनऊनीत चहा नरडं भाजल असा होरपून पीत होता.

तेवढ्यात मसण्या शिपाई दारात टोणा वाजवत दारातूनच कोकलला “म्हादू काका आहीत काय घरात”? तसा म्हादबा चूलीचा उठून दारात आला अन् थोडं रागातच म्हणाला “का रं मसण्या का बोंबलाय लागलास” तसा मसण्या सारं... दिशी शेंबूड फेडून नाक धोतराच्या शेवाला पुसतच म्हणाला “उद्या पाळक हाय, तवा सरपंचानी बलावलय तुम्हासनी चावडीकडं लवकर या म्हंजे झालं, सगळी मंडळी अल्यात बघा”.

म्हादबा घरात आला मुंडा अंगात चढविला पटका डोक्याला गुंडाळला अन् धोतराची गाठ मारतच घराबाहेर पडला. तंबाखू चोळतच चावडीत आला. चावडीत सगळी पंचमंडळी होती. चष्मा

सारखा करत कोतवालाने "या, या" असे स्वागत केले तसा सिकरंटीरी काळ्या कोटाच्या खिशात हात घालून टेबला खालील पायतान नाचवत काय तरी वाचत होते. सरपंच आपली बगळ्यासारखी पांढरी टोपी घालून मिशीला पिळ मारत बसले होते. एखाद्या म्हशीच्या रवंथी सारखी सरपंचाची पानाची चघळण सुरु होती. अन् मसण्या शिपाई दाराच्या तोंडाला कटीवरच बिड्या फुंकत बसला होता. सरपंचानी खिडकीतून पच्दिशी पिचकारी टाकून घसा साफ करून खुर्चीवर टेकले.

सरपंचानी मिटींगला सुरुवात केली. "उद्या मंगळवार, म्हसोबाचा पाळक करायचा म्हणताव" तसा कोतवाल पण म्हणाला "वड्याला पाणी हाय तवर बंधान्याला फळ्या बसवायच्या म्हणतावं? त्यावर तोडगा काढून गिरमीट फिरवाव तस नाकात बोट फिरवीत म्हादबा म्हणाला, "सगळ्यांनी यायला पायजेल"? शेवटी सर्वांच्या मतांनी ठराव मंजूर करण्यात आला मसण्या शिपाई कंटाळून पेंगत होता, त्याच्या नाकाच्या पाळ्या लहान मोठ्या होत होत्या, तावदारून सरपंचानी 'मसण्या.....'".

अशी हाक मारली तसं मसण्याचं कपाळ एका चवकटीला आदळलं, अन् त्याची चांगलीच झोप उडाली सरपंचानी हुकूम सोडला.

"उद्या मंगळवार म्हसोबाचा पाळक हाय, तवा उद्या सकाळी आठ वाजता बंधान्याचं पाणी आडवायचं हाय सगळ्यांनी खोरं कुदळ आणि बुट्या बंधान्यावर हजर न्हावा अशी दवंडी दे"!.

"हॉ जी!"

आसं म्हणून मसण्या उठला हातात टोणा घेवून तिकीटवर कानाला हात लागून मोठ-मोठ्याने सादवू लागला. पण त्याच्या आवाज कुणाला ऐकायला येत नव्हता! मसण्या पुढं सादवत होतं अन्

गावातली कुत्री त्याचा सूर धरून मोठ्याने कोकलत होती. तसा मसण्या रागाने गावलत्या कुत्र्याला टोण्यानं शेकत होता, तशी कुत्री काँय काँय करत पळत होती. मसण्या चावडीत आला, अन् मिटींग संपवून पंचमंडळीनी चावडीचा निरोप घेतला.

सकाळचे आठ वाजले, गावची कांही मंडळी गवत आणायला गेली, तर कांही पाळक हाय म्हणून आयार म्हायार कराय गेली. पंचमंडळी पैकी सुटकून सुटकून एकेक जन येत होता. मात्र गावातली लहान कार्टी आठ वाजायला हजर होती. कोण म्हशीला घेऊन आलं होतं तर कोण शेणाला अलं होतं. कोणाचा अबू ढबूचा डाव रंगात आला होता तर कोण भौं करून भोंगा पसरत एक सारखं आईवरून शिव्या देत आईचा उध्दार करीत होतं. पाच-सात पुरुष मंडळी हाती, ती कोण खेकडी धरत होती तर कोण जळण काटूक शोधत होतं अन् काही मंडळी तर चक्क बिड्या फुंकत गप्पा मारीत होती.

सकाळचे तब्बल अकरा वाजायला आले आणि आणखी आठ-नऊ माणसं आली. एकदा कामाला सुरुवात झाली, पण काम करण्यासाठी साहित्य कमी होतं. तसा लव्हाराचा बबन्या म्हणाला, "व्हय रं किसन्या लेका खोर कुदळ नाही तर इथं काय भांगलाय आल्यासा"?

तसा किसन्यानं मुंड्याच्या खिशातनं ब्लेड पान काढून रागातच म्हणाला "हे बघ ब्लेड पान आणलय हजामती करतो ये, इकडं आरं लेका खोर-कुदळ नाही तर कुठलं आणू" पंचमंडळी गप्पा मारत होती, असे करा तसे करा अशा प्रकारच्या सूचना देत होती. काम करण्याच्या मंडळी पैकी कांहीजण नुसते वाकुन आपण कामच करतोय आसा आव आणत होती. कोण एका सुरानेच काम करीत होता तर कोण खेकडीच बघत होता. अन पंचमंडळी नुसत्या गप्पाच मारत होती. दुपार

टळली अन् बंधान्याची दोन आर्धी-आर्धी दारं बंद झाली.

न न्हावूनच चव्हाणाचा शिरप्या येरंडेल प्याल्या सारखे तोंड करून सरपंचाकडे गेला अन् म्हणाला "आवं सरपंच गावात एवढीच माणसं हायती व्हय ? बाकीची कुठं काय हजामतीला गेल्यात, झटाक-पटाक करायला "

अन् शिरपा तिथच गप्पा लावत बसला. परटाचा नारबा तर तांब्यातून पाणी घेऊन धोतराच्या निऱ्या सोडतच एका झुडपाआड झाला. राहिलेल्या मंडळींनी तर तंबाखुची चंची काढून एकमेकांची टिंगल करण्यास सुरुवात केली. दुपारच्या जेवणाला सुट्टी न करता सायंकाळी पाच वाजताच काम बंद केले. बंधान्याच्या पाच दरवाज्यापैकी तीन दरवाजे चांगले बंद झाले अन् दोन दरवाजे तसेच राहिले.

कामाला हजर नसलेल्या लोकांकडून दोन रूपये दंड बसवायचा असा निर्णय घेऊन मंडळी घरी आली. रात्रीचे आठ वाजले अन् पंचमंडळी चावडीत हजर झाली. कामाला हजर असणारी मंडळी सुध्दा न बोलावताच हजर झाली. दंड वसूल करण्यासाठी मंडळी गल्लीतून फिरू लागली. कांही लोकांनी दंड दिला तर कांहीनी मात्र 'मला हगवण लागलीया' 'माझी बायको बाळंत झालीया,' अशी नको ती कारणं सांगून त्यांना हुसकावून लावले. दंड गोळा केल्यानंतर बाकीची मंडळी निघून गेली, अन् सरपंच व पंच मंडळी तेवढी शिल्लक राहिली.

पंचमंडळी चावडीत आली, दंडाचा हिशोब केला जेमतेम १५० रूपये जमले होते. गावची मंडळी हजर नाहीत याचा फायदा घेऊन सिकरंटीनीं मसण्याला कोंबडा आणाय पाठवलं. मसण्याने लोकन्याच्या सदबा कडून बांग देत्याला कोंबडा आणला, येता-येता मसण्यानं शिंद्याच्या

तान्याकडून गावठी दारूच्या चार बाटल्या घेऊन आला होता. दारू कडक हाय काय बघण्यासाठी मसण्या अगोदरच एक कप प्याला होता. कोंबडा घेऊन मसण्या सरपंचाच्या घरी आला म्हसोबाच्या नावंन कोबंडा सरपंचाच्या घरी कापला स्वयंपाक तयार होत होता, रस्स्याच्या खमंग वासाने पोटातली भूक वाढत होती. रात्रीचे आकरा वाजले होते अन् मंडळीने एकदा दारूच्या बाटल्या रिकाम्या करण्यास सुरुवात केली. प्रत्येकजण डोळे झाकून व वाकडं तोंड करून दारू पोटात ढकलत होत, अन रिकामा कप धोतराच्या शेवानं पुसून दुसऱ्याला देत होता. मसण्यानं तर फुक्कटची गावली म्हणून भरपूर पिली होती. तो जणू काय चंद्रावर आहे असाच वावरत होता. बाटल्या रिकाम्या करून एकदा मंडळी जेवणास बसली.

मसण्या बेलट्यातून हुरपून-हुरपून रस्सा पित होता, अन् मधीच त्याला ठसका लागला तसा त्याच्या नाकातून पांढऱ्या पेन्सिलीगत शेंबूड बाहेर पडला पण लागलीच त्याने आत ओढला, तसा कोतवाल त्याला म्हणाला "आर इरमालीच्या जरा शिस्तानं पी.. की! तसा मसण्या म्हणाला "सरदी झालीया हो! नाकाला उगळ लागल्यागत जालय बघा!" सरपंच हाडाची नळी तोंडात धरून सिगरेट ओढल्यागत ओढत होते. अन् सिकरंटीरी हातात रूमाल घेऊन हा, हू करीत नाकातून येणाऱ्या शेंबंडाला अडवीत होते.

गप्पा मारीत जेवण केल्यानंतर पंचमंडळीनी पान तंबाखू खाऊन पाळकाची रात्र मोठ्या आनंदाने साजरी केली. काम करणारी मंडळी मात्र खरडा भाकर खाऊन केव्हाच झोपी गेली होती.

इकडे पंचमंडळीनी येत्या मंगळवारी पुन्हा पाळक करायचाच असे ठरवून टाकले.

□□□

॥ रेडलेड ॥

सुधाकर गणपत दळवी / प्रथम वर्ष विज्ञान

अजूनही तो दिवस आठवतो. भारतीय अंतराळ संशोधन संस्था नाकात श्वास कोंडून त्यांची वाट पाहत होती. कोण होते ते? कोण येणार होते अंतराळातून? ... ते आले आणि संस्थेच्या सर्व शास्त्रज्ञांनी सुटकेचा निश्वास सोडला बरेच फोटोग्राफर, पत्रकार, जाणकार नागरिक अशा बऱ्याच जणांच्या चेहऱ्यावर एक एक चैतन्य दिसत होते. जगातील सर्व अंतराळ संशोधक, शास्त्रज्ञ आज भारतात का बरे आले होते?

या उत्तराची कहाणी पाठीमागच्या काही महिन्यांपासूनची आहे. भारतीय अंतराळ संशोधक डॉ. कृष्णन यांचे नाव जगभर गाजले होते. त्यांच्या प्रयत्नांना पूर्णतः यश आले होते. पृथ्वी आणि मंगळ यांच्यामध्ये त्यांना एका ग्रहाचा शोध लागला होता. त्याच्यावरून सूर्याचा परावर्तीत होणार प्रकाश हा फारच कमी तीव्रतेचा आणि लाल रंगाचा असल्यामुळे हा ग्रह उघड्या डोळ्यांनी दिसत नव्हता. गणिती पध्दतीने त्यांनी त्या ग्रहाचा सूर्याभोवती एका प्रदक्षिणेचा काल, त्याचा रंग त्याला किती चंद्र आहेत किंवा नाहीत. असा किरकोळ आणि टोस अभ्यास केला होता. त्यानुसार त्याला स्वतःभोवती प्रदक्षिणेस ३६ तास लागत असावेत. त्याचा रंग गुलाबी आहे. अशी वरवरची माहिती गोळा झाली होती त्या ग्रहास त्यांनी नाव दिले रेडलेड.....

त्यांच्याच प्रयत्नाने भारतीय अंतराळ संशोधन संस्थेने या ग्रहावर तीन अंतराळवीर असणारे यान पाठवण्याचे ठरविले. भारत देश आणि हे तीन भारतीय सुपुत्र जगातील पहिलेच भाग्यवान पुरुष ठरणारे होते. हे तीन भारतीय सुपुत्र होते. अविनाश नारळीकर, आर. केदार व जब्बारसिंग.

कार्यक्रम ठरला. यान तयार झाले. चार महिन्यापूर्वीचा दिवस २९ ऑगस्ट, २०२५. ११ वाजून २५ मिनिटे झाली अंतराळ संशोधन कक्षात

शास्त्रज्ञांची एक धांदल उडाली होती. यानाच्या प्रत्येक भागाचे त्यातील प्रत्येक उपकरणाची एका एका कॉम्प्युटरकडून तपासणी होत होती. प्रत्येक कॉम्प्युटर वर 'ओके' असा संदेश मिळत होता. अँटना, रिसीवर, कॅमेरा अशा अनेक भागांची तपासणी होत होती. सेकंद मोजले जात होते. दहा, नऊ, आठ,.....दोन, एक, 'शून्य' 'फायर' असा संदेश येताच असंख्य विमानांच्या घरघरीप्रमाणे यान रेडलेड ग्रहाच्या दिशेने झोपावले.

वैज्ञानिकांच्या अंदाजाप्रमाणे यान रेडलेडच्या भोवती योग्य वेळेत प्रदक्षिणा घालू लागले. पृथ्वीवरील ऑर्डरशिवाय अंतराळविरांना काही करण्याची अनुमती नव्हती. पहिला संदेश त्या ग्रहाचे फोटो घेण्याचा आला. त्यानुसार फोटो पृथ्वीवर पाठविण्यात आले. ग्रहाचे टेलिस्कोपमधून निरीक्षण करण्यात आले. त्यात काही विचित्र आकराच्या हालचाली दिसून आल्या. त्या ग्रहावर संदेश पाठवून काही प्रत्युत्तर येते का याचा अंदाज घेण्यात आला प्रत्युत्तर आले नाही. अर्थातच तेथे प्रगत तंत्रज्ञान नाही. शेवटी शास्त्रज्ञ यान ग्रहावर उतरवण्याच्या निर्णयाशी येऊन पोहोचले.

हळुहळू यान ग्रहाच्या दिशेने झोपावत होते. ग्रह जवळ येताच काही प्राणी तेथे सैरावैरा धावत असताना दिसले. सपाट जागा पाहून यान उतरले. कुठूनही काही हल्ल्याचे चिन्ह दिसत नव्हते. पृथ्वीवरील आदेशानुसार यानाचे शटर उघडून अविनाश नारळीकर आणि आर. केदार हे दोन अंतराळवीर बाहेर आले. जब्बारसिंग कंट्रोल कॅबीन सांभाळत होता. भारतीय शास्त्रज्ञांचे पहिलेच पाऊल होते. बारीक मऊ ओलसर आणि पिवळसर करड्या मातीत ते यशस्वी पाऊल टिकले.

त्या दोघांनी रेडलेडच्या पृष्ठभागावर काय अनुभवले? सभोवार नजर टाकली. गुलाबी लालसर आकाश. जांभळ्या रंगाच्या वनस्पती, पिवळसर

करड्या रंगाची माती आणि पर्वत खडकांच्या आणि वनस्पतींच्या आड बाजूने उच्च स्वरातील आवाज येत होता 'नारळीकर' आणि 'केदार' यांच्या जवळील मायक्रोफोन मधून हा आवाज पृथ्वीवरील शास्त्रज्ञांना पोहचवण्यास उशीर लागला नाही. पृथ्वीवरून ताबडतोब ऑर्डर देण्यात आली. "आवाजाचा शोध सावधानतेने घ्या" अविनाश नारळीकर आणि डॉ. कृष्णन यांचे शिष्य 'आर. केदार' दोघेही हळूहळू खडकाच्या आडबाजूस जाऊ लागले. नारळीकरांनी सावधानता म्हणून लेसरगन सोबत घेतली. दोघेही खडकाच्या आडबाजूस गेले मात्र पुन्हा तसाच गोंगाट करीत ते प्राणी त्या दोघांना घाबरून आणखी लांब पळाले. ते मानव सदृश्य दिसत होते. असे लहान मोठे प्राणी पळून जात असताना आर. केदार यांनी फोटो घेतले. त्यातील काही मोठ्या प्राण्यांच्या अंगावर फणसासारख्या गाठी लांबकळत होत्या. त्यापैकी एका प्राण्याच्या पाठीवरील गाठ तुटली तेथून पातळ चिकट पिवळसर तांबूस रंगाचा द्राव भळभळ वाहू लागला. नारळीकरांनी शेवटी तूटून पडलेल्या गाठीचे निरीक्षण केले. ती गाठ अंडाकृती वर्तुळाकार होती. तिच्या वरील आणि खालील बाजूस जाडसर मुळ्या फुटल्याप्रमाणे होत्या. फणसावरील काट्याप्रमाणे त्याच्याही अंगावर लहान लहान दाट काटे होते. विटकरी रंगाचा हा प्राणी स्पंजाप्रमाणे मऊ होता. हातापायाप्रमाणे अवयव आणि दोन पायावर चालणारा हा कदाचित मानव प्राणीच असावा. त्यांनी ती गाठ परीक्षणासाठी बरोबर घेतली त्यासाठी पृथ्वीवरून परवानगी मागण्यात आली. त्यांनी अशाच गाठी ओलसर जागेत आढळल्या कदाचित मानवाच्या शाखीय पुनरुत्थानाचा तर हा प्रकार नसेल ?

ते दोघे ती गाठ एका बॅगेत बंद करून यानाकडे निघाले. वाटेत मघाच कोसळलेला तो प्राणी अंगातील द्राव पूर्णपणे वाहून गेल्यावर फारच लहान झाला होता म्हणजेच शाखीय पुनरुत्पादनाचा हा प्रकार आहे हे निश्चित ठरले कारण शाखीय पुनरुत्पादनामध्ये दुसऱ्या शाखीय जीवाचा जन्म झाल्यावर पहिला माता जीव मरण पावतो.

पृथ्वीवरून शास्त्रज्ञांना सावध राहण्याचे इशारे वारंवार येत होते. यान जास्त वेळ थांबू शकणार नव्हते. पृथ्वीवरून माती व खडकाचा नमुना घेण्याचा

संदेश आला. त्यानुसार शास्त्रज्ञांनी नमुने घेतले. थोड्याच अंतरावर असणाऱ्या नदीसारख्या लांब दरीकडे केदार यांचे लक्ष गेले. त्याप्रमाणे त्यांनी त्या दरीतडे जाण्याची परवानगी मागितली. तिथे पाण्यासारखा लालसर पिंगट रंगाचा प्रवाह वाहत होता. नदीच्या काठावरील मातीचे वेगवेगळ्या रंगांच्या खडकांच्या तुकड्यांचे नमुने घेण्यात आले. तोच तेथून बाजूने काही प्राणी सैरावैरा धावत होते. त्यातला एक प्राणी वनस्पतीच्या जाळ्यात अडकून जोरजोराने ओरडू लागला. त्यापूर्वी केदार यांनी काही वनस्पतींच्या बुडासी प्राण्यांचे सांगाडे बघितले होते. त्यावरून तेथील वनस्पती मांसाहारी व रक्तपिपासू असाव्यात असा तर्क करण्यात आला वनस्पती जांभळट लालसर रंगांच्या होत्या व त्यांना धारधार काटे होते. अनेक उपकरणांच्या साहाय्याने तेथील वनस्पतींचे व नदीच्या प्रवाहाच्या पाण्याचे नमुने घेतले आले.

वेगवेगळे नमुने गोळा करत असतानाच त्या दोघांच्या डोक्यावर प्रचंड गर्जना ऐकू येऊ लागल्या तोच नारळीकरांनी लेसरगनचा मारा वरच्या दिशेने चालू केला. तशी त्यांनी पृथ्वीवरून परवानगी मागितली होती. त्यातील एकाला लेसरगनचा मारा झाल्याने प्रचंड स्फोट झाला व गोंगाट शांत झाला. ते पक्षी होते. तो पक्षी जमीनीवर पडला होता. त्याचे तोंड मोठे व मागे निमुळते होते. थवा ही प्रचंड मोठा होता. त्या पक्षांचे काही नमुने घेऊन शास्त्रज्ञ यानाकडे निघाले होते.

सूर्य मावळत होता व तो जांभळा दिसत होता. दुपारी तो अतिशय लाल होता. अंधार वाढत होता तो केदार म्हणाले "ते पहा! नारळीकरांनी बोटाच्या दिशेने पाहिले. तो वाहणारा नदीचा प्रवाह सातत्याने प्रकाश बाहेर टाकत होता." मात्र त्यांनी घेतलेल्या नमुन्यातून प्रकाश येत नव्हता. तो त्यांना यानातून कसलासा आवाज येताना दिसला तो त्या मानवरूपी गाठीतून येत होता त्या आवाजाचा योग्य तो बंदोबस्त करून तेथील वातावरणातील हवेचा नमूना घेण्यात आला आणि पृथ्वीवरील आदेशानुसार यान निघाले परतीच्या दिशेने, यशस्वी झेपेने पृथ्वीवरील जगाला विज्ञानाचा एक अमोल खजिना घेऊन.....

□□□

॥ पुनर्मिलन ॥

एस. ए. चौगुले/द्वितीय वर्ष कला

“पप्पा” या हाकेसरशी मधुकरने पाठीमागे वळून पाहिले. आपल्याला एक मुलगी पप्पा म्हणून हाक मारते याचाच अर्थ कळेना. त्या मुलीचे वय अंदाजे पाच वर्षे असेल. गोरीगोमटी, निरागस, केस कापलेले, अंगात आकाशी रंगाचा फ्रॉक, निळ्या डोळ्यांची पहाताक्षणीच खूप आवडली. त्याच्यापुढे प्रश्न उभा राहिला या मुलीला आपण पाहिलेले पण नाही मग ही मुलगी न घाबरता आपल्याला पप्पा म्हणून हाक मारते.

मधुकर याच विचारात गढला असतानाच त्या मुलीगे धावत येऊन त्याच्या पायाला मिठीच मारली व त्याच्या तोंडाकडे पहातच राहिली. त्याला ही काय भानगड समजेना. त्याने तिला उचलून कडेवर घेतले व एक छानसी पपी घेऊन तिचे कपाळावरचे केस दूर केले.

मधुकरने विचारले, “मुली तुझे नाव काय?”

“माझे नांव ना माधुरी! पण सर्वजण मला बंटी म्हणतात, मम्मी पण मला बंटी म्हणूनच हाक मारते”.

त्या मुलीचे ते गोड, मंजुळ बोलणे पाहून त्याला ती खूप आवडली. त्याने पुन्हा विचारले, “तू शाळेत जातेस का?”

“हो तर, बालवाडीत जाते, आमच्या बाई ना खूप खूप छान गोष्टी सांगतात, कविता शिकवतात”

“तू राहतेस कुठे?”

या प्रश्नाचे उत्तर न देताच तिने काहीतरी आठवल्यासारखे करून विचारले, “पप्पा, मला पहिले हे सांगा की तुम्ही मला व मम्मीला सोडून इतके दिवस कुठे गेला होता?”

आता मात्र तो पूर्णपणे गोंधळला ही चिमुरडी मुलगी मला पप्पा काय म्हणते? इतके दिवस कोठे होता म्हणते? त्याच्यापुढे प्रश्नचिन्ह उभा राहिले.

त्याने विचारले, “तुमच्या घरी कोण कोण असते?”

“मी व मम्मी दोघीच” तिने चट्कन उत्तर दिले.

“तुझी मम्मी काय करते?”

“माझी मम्मी ना छान छान कपडे शिवते हा माझा फ्रॉक ना तिनेच शिवलाय.”

“मग तुझे पप्पा कुठे आहेत?”

“तुम्हीच ना माझे पप्पा”

“ठीक आहे मी तुझा पप्पा आहे. पण तू मला कसे ओळखलेस?”

“मी ना तुमचा व मम्मीचा फोटो पाहिलाय. मम्मी ना रोज सकाळी आंधोळ केल्यानंतर त्या फोटोला पुजल्याशिवाय चहासुध्दा घेत नाही. मी रागाने विचारते, ‘मम्मी पप्पा आपल्याला सोडून गेले आहेत मग त्यांना तू का पुजतेस?’ तर मम्मी म्हणते, ‘आपल्या पप्पांना असे म्हणू नये आईबाप म्हणजे आपले देव त्यांना नांव ठेऊ नये’ एका दमात बंटीने सर्वकांही सांगून टाकले.

मग मात्र मधुकरला रहावेना. त्याने पुन्हा विचारले, “तुम्ही रहाताय कुठे?”

ती त्याला उत्तर न देताच कडेवरून उतरली त्याचा हात ओढू लागली. काहीही न बोलता तो तिच्या पाठोपाठ चालू लागला.

चालता चालता ते एका झोपडीवजा घराजवळ

आले, बंटीने बाहेरूनच मम्मीला हाक मारली.

“मम्मी, ए मम्मी लवकर बाहेर ये. बघ बाहेर एक गंमत आहे.”

सुधा, बंटीची आई गडबडीने ओला हात पदराला पुसत बाहेर आली. तिने बाहेर पाहिलं, अन् जागच्या जागीच थबकली. तिचा तिच्या डोळ्यावर विश्वास बसेना. बंटी मधुकरचा हात धरून बाहेर उभी होती.

मधुकरचा पण सुधाकरकडे पाहून गोंधळ उडाला काय करावे हेच त्याला कळेना. त्याने शरमून खाली मान घातली. सुधाच्या नजरेला नजर मिळवायचे धाडस त्याच्यात उरले नाही.

कांही क्षण स्तब्धतेत गेले. बंटीने विचारले, “मम्मी, पप्पांना बोलव की आत!?”

तरी पण दोघे निश्चल उभेच. कांही वेळाने मधुकर खाली मानेनेचे म्हणाला, “सुधा, मला माफ कर.”

सुधा जणू या क्षणाचीच वाट पहात होती. ती धावतच मधुकरच्या कुशीत शिरली. तिने तिच्या छातीवर डोके ठेऊन हुंदके दिले. कित्येक दिवस कष्टाने दडपून ठेवलेल्या अश्रूंना आज वाट मिळाली होती.

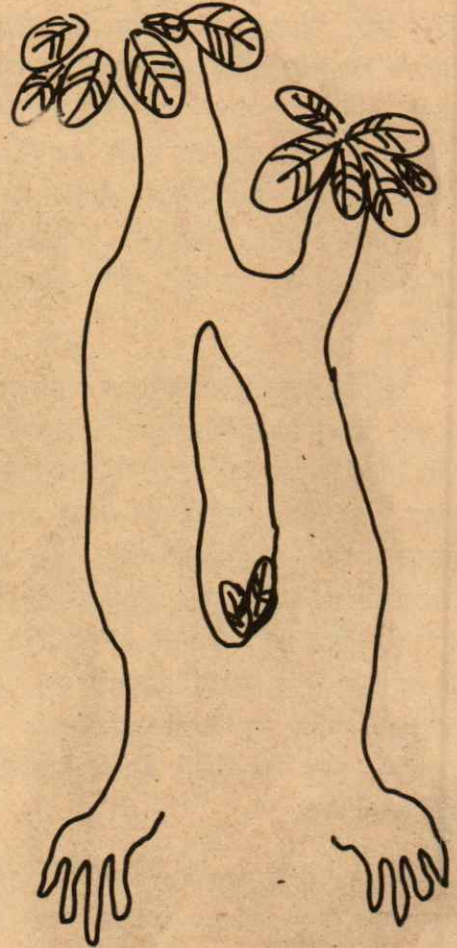
मधुकरने तिला थोपटले. त्याच्या डोळ्यात पण अश्रू उभे राहिले. त्याच्या डोळ्यांपुढे पाच वर्षापूर्वीचा प्रसंग उभा राहिला. मुलगी झाली म्हणून सुधाला दोषी ठरवून तिचा विरोध न जुमानता तो घराबाहेर पडला होता कायमचा. पण दोनच दिवसात त्याला एकाकीपण जाणवू लागले. प्रत्येक क्षण म्हणजे ओझे वाटायचे. एकाकीपणाला कंटाळून पुन्हा सुधाकडे जावेसे वाटले. पण सुधा माफ करणार नाही म्हणून तो हा विचार काढून टाकी.

इकडे मधुकरने घर सोडल्यानंतर सुधाने कष्ट करून एक शिलाई मशिन घेतले व झोपडीवजा घरात कपडे शिवून आलेल्या पैशावर उदर निर्वाह

करू लागली.

त्याच्या डोळ्यांसमोरून तो प्रसंग दूर झाला तो वास्तव जगात आला. त्याने अश्रू पुसले. सुधाला बाजूला करून त्याने बंटीला उचलून घेऊन तिच्यावर चुंबनांचा वर्षाव केला. बंटीमुळे ते अलग झाले होते पण तिच्यामुळेच ते एकत्र आले कधीही अलग न होण्यासाठी!

□□□

॥ काळी आई ॥

अमोल अनंतराव देशपांडे/बारावी वाणिज्य

रणरणत्या ऊन्हानं तापलेलं खेडं पोस्टमनच्या चाहुलीनं आळस झटकून उठलं. घामाच्या धारा पुसत तो मळकट खाकी पोशाखातला वयस्क पोष्टमन त्या खेड्यातल्या गल्ल्या तुडवत निघाला होता. तरण्या बायका कामात मग्न होत्या. शेंबडी पोरं 'आये, खायला दे' म्हणून ओरडत होती. घरातली म्हातारी माणसं आळसावून विसावा घेत पडली होती "कुणाच पतार गा!" म्हणून अंथरुनातून उठत विचारत होती. घामाने हैरान झालेला खाकी पोशाखातला वयस्क पोष्टमन पाटलीनीच्या दारात थबकला... 'पाटलीनबाई तुमच्या लेकाच पत्र आलय' म्हणत पाय काढता घेतला.

अनुबाई पाटलीन आठवणींच्या वलयातून बाहेर येत त्या निळ्या कागदावरील उभ्या आडव्या रेषांकडं पहात राहिली. स्वतःशीच पुटपूटली 'वाचाय कुणाला येतया' तशी पाटलीनबाई भारदस्त बाई. कपाळावर म्हळवट भरून कुंकू लावायची. पण दाल्ला गेल्यापासून पार थकली होती. अनुबाई म्हातान्याच्या आठवणीत पार गढून जायची. चारचौघी जमल्या की, मनातलं सारं मोकळ करायची पण अनुबाई पैशाअडक्याकडून मुलाबाळाकडून सुखी होती. अनुबाईला तीन पोरं होती. तिघेपण नोकरीसाठी बाहेर पडले होते.

थोरला म्हादबा आणि मधला शिवा मुंबईला रहात होते तर धाकटा पुण्याला रहात होता. तिघांचीही लग्नं अनुबाईनं उरकुन टाकली होती. मनाप्रमाणं सुनाही मिळाल्या होत्या मुलं, नातवंडं,

सुना मधुन मधुन कधीतरी येउन भेटून जायची.

इतका वेळ पत्र कुणाचं? या प्रश्नात बुडालेली अनुबाई शेजारी चाललेल्या आरडाओरडीने एमदम भानावर आली. शेजारच्या बाळूनं आईजवळ हट्ट धरून आरडाओरड करून घर डोक्यावर घेतल होतं. तसा बाळू अनुबाईचा लाडका. कुठलीही पत्रं आली की, मोठ्यानं वाचून दाखवायचा. अनुबाईही त्याला अधुनमधुन खायला द्यायची. बाळूला हाक मारताच धावत आला. अनुबाईचा हात गादीकडे वळला व उशाखालच्या पुड्यातली दोन बिस्कीट त्याच्या हातात ठेवत, 'येवढ वाचून दाव बाबा, असं म्हणत तिनं सुस्कारा टाकला.

पत्र म्हादबाचं आहे म्हटल्यावर आनंदलेली आनुबाई पत्रातला मजकूर ऐकून सुन्न झाली. चिंतेची छाया तिच्याभोवती दाटली.

वाडवडिलांनी पूर्वीपासून राखून ठेवलेली सोन्यासारखी जमीन विकायची या कल्पनेनेच आनुबाई बिथरली 'याच काळ्या आईनं आम्हाला पोसलं, वाढवलं, जागवलं, तिच्याशिच बेईमानी करायची हे तिच्या मनाला पटत नव्हतं. म्हातान्यानं जमीनीसाठी किती कष्ट खाल्लं! आणि पोरं आज जमीन विकायला उठलेत. ही गोष्टच तिला मानवणारी नव्हती. याच जमीनीच्या आधरानं पोरांची शिक्षणं, लग्नं तिनं उरकली होती. काळ्या आईच्या उपकाराचं, जिव्हाळ्याचं नातं ती तोडू शकत नव्हती.

दुसऱ्या दिवशी तांबडं फुटताच घरातली आवराआवर करून म्हातारी शेताकडे निघाली,

तसं आता गणपाला खंडांनं रान लावलं होतं. त्या धरती माईला पाहून आनुबाईचे डोळे भरून आले. डबडबलेल्या डोळ्यांनी ती सभोवार पाहू लागली. आकाशाकडे पाहात 'आता या आईला तूच तार बाबा!' असं स्वतःशीच पुटपुटत माधारी वळली.

पुढे चार दिवसांनी म्हादबा, शिवा आणि मागोमाग रामू ही आला. मुलं किती दिवसांनी घरी आली हा एकीकडे आनंद तर, वडिलाजित जिव्हाळ्याची जमीन जाणार हे दुःख: दुसरीकडे बोचत होतं. तरीपण मुलांना 'असं करून नका माझ्या बाबांनो' असं आपुलकीनं समाजवायचं असं तिनं मनाशी ठरवलं होतं.... रात्री हसत खेळत सगळ्यांची जेवणं आटपली, कुणी आईला शाल आणली होती, कुणी लुगडं आणलं होतं 'आई' जमिनीचं सकाळी बोलुया असं म्हणत पोरं झोपी गेली. पण आनुबाईला काही केल्या डोळा लागेना.

कोंबडा आरवला पाटोपाट डेअरीच्या भोंग्याने ही त्यात आपला आवाज मिसळला. पहाटेची थंड निरागस शांतता भंगली. पक्षांचा किलबिलाट सुरू झाला आनुबाईच्या दिनचर्येला सुरुवात झाली..

दुपारची जेवणं आवरताच म्हादबानं विषयाला हात घातला. "आई! हे बघ आमचा तिघांचाही ईथं रहायचा विचार नाही. तेव्हा शेताकडं लक्ष कोण देणार आणि बबल्याच्या शिक्षणासाठी पैशाची गरज हाय" मध्येच शिवा बोलला....." माझा पण प्लॉट घ्यायचा विचार हाय, आणि रामू पण स्कुटर घ्यायचयं म्हणतोय"

अनुबाई स्तब्धपणे हे सारं ऐकत होती. पुन्हा विषयाला वाढवत म्हादबा बोलला. "हे बघ आई तवा आता जमीन विकण्याशिवाय दुसरा झलाज नाही."

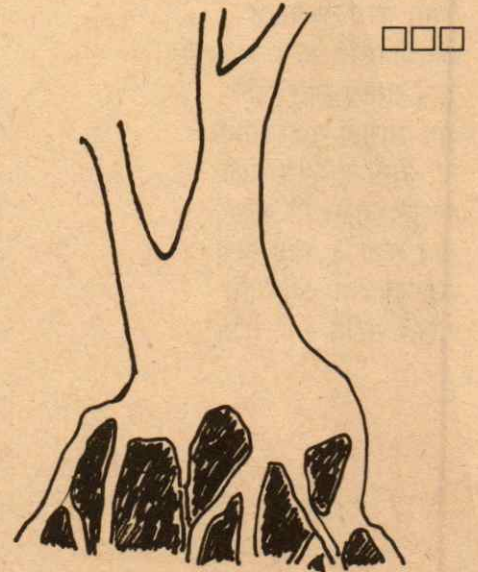
म्हातारी शांतपणे उठली. आत गेली. ट्रंकेतील

पितळेचा डबा पोरंंच्या समोर ठेवत करारी मुद्रेनं बोलली. "हे बघ म्हादबा तुम्ही शिकली सवरलेली पोरं मी अडाणी आई काय सांगणार. पण एक ध्यानात ठेव या जमीनीपाई लई कष्ट खाल्ल्यात तुमच्या बानं. आणि तुमची शिक्षणं, लग्नंबी या काळ्या आईच्या उपकारानच झालीत न्हवं! शिकलं सवरलं तरी इसरू नगा रं आपल्या धरनी माईला!"

"हे माझं या घरातलं सारं दागिनं हाईत. हे घ्या आणि आताची नड भागवा, पर एक सांगतो माझ्या काळ्या आईला येवढं इकू नका रं! माजं येवढंच मागनं हाय तुमच्याकडं"

इतकावेळ शांतपणे हे तिघेही आनुबाईचं ते करुणास्पद बोलणं ऐकत होते. म्हादबा, शिवा एकमेकांकडे बघत आनुबाईला म्हणाले "आई आम्ही चुकलो, तुझे काळ्या आईवरचे प्रेम आम्ही जाणू शकलो नाही. आम्हाला माफ कर"

असे कृतज्ञतेने म्हणत त्यांनी आईचे पाय धरले व दागिनेही परत दिले. व काळ्या आईचा आणि जन्मदात्या आईचा निरोप घेऊन शहराकडे परतले.

॥ कविता ॥

॥ आकांक्षा ॥

एस्. ए. पाटील / तृतीय वर्ष विज्ञान
हृदयात खोलवर माझ्या
एक जखम रूजली आहे
पिढ्यान् पिढ्यांच्या आसवांना
न्याय मागण्यास संधी आहे.
ओठावरचा शब्द माझ्या
अग्नी होऊन भडकतो आहे
आत्म्यात नांदणाऱ्या दुःखांना
वाचा फोडण्यास वाव आहे
हृदयातील माणूस माझ्या क्षणाक्षणाला उसळतो आहे.
सळसळणाऱ्या रक्त बिंदूंना
नव क्रांतीचे आव्हान आहे.

॥ त्याग ॥

एस्. एन्. शेटके / द्वितीय वर्ष वाणिज्य
फुले वेचुनि निघून जा तू
ठेवूनि काटे मजसाठी
काट्यावरुनि मला जाऊ दे
दुःख तयाचे मानू नको
दोन आसूही माझ्यासाठी
या नयनी तू आणू नको
हरवूनि जाईन मी जेव्हा
शोधू नको तू कधी मला
परी जगाच्या गर्दीमधुनि
पाहात राहीन सदा तुला

॥ मनाचे श्लोक ॥

पी. आर. आंबुलकर / प्रथम वर्ष कला
मना सज्जना लाज कोळोनी प्यावी
यशाची खणू अशी ती ओळखावी
वरिष्ठांपुढे नित्य लाचार व्हावे
कनिष्ठा सदा सर्वथा नागवावे
मना त्यागबुध्दी कधी ना धरावी
जगी स्वार्थ बुध्दी सदा आचरावी
जनाची पर्वा न कधीही असावी
स्वतःसाठीरे सर्व क्रिया करावी
जगी सर्व सुखी असा कोणी नाही
इथे दुःख रे सर्व व्यापून राही
मना खंत त्याची तुवा ना करावी
सुखाची घडी पूर्ण भोगून घ्यावी
तनू त्यागिता 'मूर्ती' मागे उरावी
अशी धूर्त युक्ती तवा आचरावी
स्वशिल्पावरी नाव कोरून घ्यावे
अरे अन्यथः नाव कैसे उरावे!

॥ ये तू माझिया जीवना ॥

संजय पाटील / बारावी विज्ञान
बहरल्या व्यक्तिमत्वाने
ओलिचिंब तुझी काया
साद घाली माझ्या मना
ये प्रेमफुला माझिया जीवना
तुझ्या माझ्या तालासुराने
गुंफुन सोडू जीवनाला या
रचूया आता गाथा जीवना
ये गीत बनूनी माझिया जीवना
धुंद तुझ्या नेत्र कटाक्षाने
भासवीत भवती चाहल छाया
अशी केलीस माझी दैना
ये भुलवून भाना माझिया जीवना

॥ दुःख ॥

राजेंद्र जावळे / अकरावी कला

एवढे कुठले नशीब आमचे
एवढा कुठला मोठा वशिला !
कळू लागले तेव्हा पासूनच
वाहात चाललो बेकारीच्या धारेला
कोटून आणावा आम्ही
नोटांचा मोठा डामडौल
म्हणूनच कोणी नाही दिले
आम्हा कवडी इतके मोल
नोकरीसाठी जोडावे लागते
वशिल्याचे शिफारस पत्र
मुलाखत घेतातात अन् सांगतात
तुम्ही आहात अपात्र
असाच जीवनात भटकत राहिलो
अन् बरेच शेवटी कळले
उगाच नुसती वाट पाहिली
माझे बरेच काही चुकले

॥ पूस डोळे ॥

कु. लता गवळी / तृतीय वर्ष विज्ञान

नाचत हासत आली
गाणे गात ही फुले
घेऊन गंध बसंती
पूस गडे हे डोळे ओले

॥ प्रेममूर्ती ॥

संजय तुकाराम पाटील / बारावी विज्ञान

विराण वाळवंटी या
ओयासिस तू झालीस
विखूरलेल्या रेतीतुनी या
तू प्रेममूर्ती साकारलीस
बेसुर जीवनी या
सुस्वर तू बनलीस
शब्द शब्द गुंफुनिया
अवीट गीत बनलीस !

॥ मला वाटते ॥

जी. एस्. चौगुले - द्वितीय वर्ष विज्ञान

असे एकदा मला वाटते
फुलात फूल होऊन जावे
रंग भारल्या फुलपाखरा
दंग मनीचे भाव द्यावे
असे एकदा मला वाटते
निळ्या आकाशी उडून जावे
सप्तरंगी नाजुक लेणे
धरतीवरती लेवून यावे
असे एकदा मला वाटते
ढगात ढग बनून जावे
तृषार्त मन शांत करावे
इवले जीवन सार्थ करावे

॥ आई ॥

सुनीता कांबळे / अकरावी कला

दुखलं खुपलं
हाता सुपलं
सुपल्यात दाणे
दाण्यात गाणे
गुणगुणणारे हुळहुळणारे
गाण्यात मन
मनात ऊन्ह
चटकवणारे कुरवाळणारे
उन्हात आई
आईची माया
सुपात सांडली
दाण्यात कांडली
गाण्यात मांडली
आईचे गाणे
रुजवणारे रुजवणारे

॥ स्वप्न ॥

रेखा कुपटे / तृतीय वर्ष कला

तिचं एक स्वप्न
तुझ्यावर प्रेम करण्याचं
कोऱ्या स्वच्छ मनाला
मधुर दिशा देण्याचं
तिचं एक स्वप्न
तुला डोळे भरून ठेवण्याचं
डोळ्यांच्या सागरात
पार बुडून जाण्याचं

॥ शोध ॥

सुरेश मारुती कांबळे / द्वितीय वर्ष वाणिज्य

आजवर विचार
माझाच मी केला
असुनही डोळे
मी बनलो आंधळा
तुझ्या भावनांचा
मी शोध केला
तेव्हाच उमगले
जीवनाचे रहस्य मला

॥ ध्यास ॥

अकबर भडगावकर / तृतीय वर्ष विज्ञान

भोळ्या अबोल चेहऱ्याचा
भाव मला समजेल का ?
कधी गहिऱ्या नजरेतला
अर्थ मला गवसेल का ?
ओठावरच्या स्मिता मागे
कोण मूर्ती कळेल का ?
इतके कळूनही सहज
ध्यास तुझा संपेल का ?

॥ आमचे राज्य ॥

संजय मारुती पाटील / बारावी कला

हे आमचे राज्य
जेथे तेथे वशिला
जन्माला येतो
प्रथम पैसेवाला !
नोकऱ्या छोकऱ्या
पैशाने मिळतात
आमची गणना
गुलामात करतात
भ्रष्टाचारी येथे
महाराजे आहेत
जिथे तिथे त्यांची
आसने आहेत
हे आमचे राज्य
जेथे तेथे वशिला
कुठे मोल कळले
स्व मताचे आम्हाला !

॥ उदास मन ॥

रमेश तेरदाळे / बारावी कला

गालावरच्या त्या खुणा
आठवती मज क्षणा क्षणा
गोड तुझे कटाक्ष बाण
घायाळ केले होते प्राण
आठवते ती वेळ तो दिवस
मन होई फार उदास उदास
काय ते विलोभ मीलन
स्मरता मनी होते ज्वलन
तुला तर काय म्हणणार
हृदयच झालं चूर चूर
आठवते ती वेळ तो दिवस
मन होई फार उदास उदास
येतो स्वप्नी तुझा चेहरा
काळगतीचा करीत इशारा
नाही सुचते न झोप लागते
भास ते मनात रेंगाळते
आठवते ती वेळ तो दिवस
मन होई फार उदास उदास

॥ विलक्षण ॥

मनीषा कुलकर्णी

जीवनकाल चक्रात असा येतो क्षण
नियतीने केलेला असतो छळ भयाण
विखुरले जाते इवले स्वप्न कणकण
येतो असाही एक निर्णायक क्षण
घोर वंचनेने झिजलेले मन
स्वीकारते गुमान कोरडे आश्वासन
असो बेजार करतो तो क्षण
सोबत करतो जीवनात विलक्षण

॥ ठिणगी ॥

महादेव आ. हुंदळेकर / द्वितीय वर्ष विज्ञान

मला असेच झिजू दे
गडे, चंदनाचे परी
गंध उडून जाऊ दे
रानोमाळ वान्यावरी
पावा अखंड वाजू दे
एक धरुनी तो सुर
उरी फुटूनि जाऊ दे
त्याच सुराबरोबर
मला असाच जळू दे
नको करू तू सलगी
राख जरा ती निवू दे
हाता लागेल ठिणगी.....

॥ बहार ॥

एस्. के फडके / द्वितीय वर्ष वाणिज्य

नयनात लाजरी चांदणी हसली लपविसी कशाला
प्रित आपली
तू दुरुनि पाहाता वाटे मज हायसे
पण निरखून पाहाता वाटे भाससे
तो भास नसे न्हास असे हृदयाचा
डोळ्यात फुटल्या लाख स्वप्नांच्या काचा
पाहासी किती तू डोळ्यांचा संहार
एकदाच बोल येईल जीवनी बहार

॥ जोगवा ॥

सी. एम्. दरेकर / तृतीय वर्ष कला

मी एक जोगता
राहातो यल्लमाबरोबरी
आकुंद जोगवा म्हणत
करतो आईची चाकरी
जत्रेतून फिरताना बघतो
माय - बाप - बंधु - भगिनी
मला ही आहेत साऱ्या भावना
जशा आहेत तुम्हा सर्वांना
मीही जन्मलो स्त्रीच्याच उदरी
मग हे जिणे माझ्याच का पदरी
मलाही वाटते करावा संसार
पण आहे कोणाचा आधार
मजसारखे असतील अनेक
ज्यांच्या टायी हे जगणे एक
मागतो जोगवा मी आईचा
असा नको संसार त्यांचा

॥ सोबत ॥

श्रावण सदाशिव माटे / अकरावी विज्ञान

असशील तू गाभाऱ्यात म्हणून
ज्योत बनून तेवत राहिलो
असशील तू, वान्यात म्हणून
फूल बनून झुलत राहिलो.....
असशील तू आकाशास म्हणून
चंद्र बनून फिरत राहिलो
असशील तू जलाशयात म्हणून
मासा बनून तरत राहिलो.....
असशील तू माझ्यातच म्हणून
श्वास रोखून निःशब्द राहिलो
तुझी सोबत मिळावी म्हणून
कणाकणातून भटकत राहिलो.....

॥ वादळी डोळा ॥

आर्. जी. उत्तुरे / तृतीय वर्ष वाणिज्य
हातात आहे वर्तमान
पण भासतो मज
काळा काळा
पण खरेच सांगू प्रिये
अंधारावर मात करण्यास
तुझ्यापासून मिळालाय
एक वादळी डोळा

॥ मन ॥

सुनील शिंत्रे / तृतीय वर्ष विज्ञान
हरवलेलं माझं वेड मन
तुझ्यापाटून धावतंय
जुन्या आठवणींना उजाळा देत
उगीचच भरकटतंय
वेड्या मनाला समज नाही की
तू माझी कुणी नाहीस
पण खोटी आशा मनात ठेवून तुझ्याकडं बघतंय
काही सांगू पाहातंय
वेड मन.....
मृगजळापाटून धावता धावता
दुःखी होऊन थांबत
उगीचच भरकटतय
तुझ्यापाटून धावतंय

॥ नजरभेट ॥

श्यामराव इंजल / अकारावी वाणिज्य
पाहिलेल्या स्वप्नाची
आतुरूल्या मनाची
तुझी माजी नजरभेट
चिंब ओल्या नयनाची
अश्रूंना जपणारी
पापण्यांत लपणारी
तुझी माझी नजरभेट
इतरांना खुपणारी

॥ आहे चांदवा तरुण ॥

अनिल आसबे / प्रथम वर्ष वाणिज्य
उभं नितळ आकाश
भास उरात दाटला
हिरव्या रानात रातीला
गंध चांदण्याचा ओला
कधी स्वप्नात भासला
तुझ्या मिठीचा किनारा
मंद श्वासांच्या लयीत
आला चांदण्याचा वारा
इथे पैजणे तुझी ग
नको वाजवू जोरात
जागा होईल पहारा
आणि आगही उरात
तुझ्या श्वासात सांडलं
माझ्या सुखाचं चांदणं
नको जाऊ तू निघून
आहे चांदवा तरुण !

॥ तिडा ॥

बाबासाहेब माने / द्वितीय वर्ष कला
दिस हुंदडत गेला
ना घराला ना दाराला
प्वार शिनबीन झालं
हात लावना कामाला
जरा चवकशी करा
कुठलं लागीर लागलं
तरणं ताठं माझं प्वार
कोण्या समंधानं हेरलं
चार वक्ताला खाणारं
मागं भिमाला सारणारं
एका वेळेला मोडना
भाकरीचा एक कोर
गोष्ट योजून मनात
पटका खुट्टीचा काढला
औंदा लगीन करावं
तिडा टाकत बोलला

॥ अन्याय ॥

के. एम्. पाटील / द्वितीय वर्ष कला
न्यायासाठी फुटली गरीबांची माथी
चोर सोडुनी झाली संन्याश्याला फाशी
हत्येची घडली आत्महत्येत वकीली कहाणी
पैशावर खेळती कोर्टातली लेखणी
चोरांचे घर कोर्ट झाले शेवटी
चोरांचे भाग्य चोरांच्याच हाती शेवटी
कुणाला वाटे खंत कुणाच्या जीवाची
मानवी हृदयेच झाली पाषाणाची
निरपराध तिचा पती चढला फासावरती
दोन चिमकुले जीव अन् पत्नी वान्यावरती
नेत्र टपलेले कैक तिच्या लावण्यावरती
टाकून बसले गळ तिच्या तारुण्यावरती
प्रश्न पोटापाण्याचा लेकरांचा सुटण्यासाठी
घराघरातून फिरते विधवा घरकामासाठी

॥ सुमानाचे मनोगत ॥

मुकुंद चौगुले / तृतीय वर्ष विज्ञान
पाहुनी मज मोहतील सारे नरनारी अन् फुलपाखरे
झटतील लुटण्या जीवन गंधही नेईल वारे!
कुणी सजविण्या देह गुंफिल हार गजरा वेणी
आर्पिल प्रभुस कुणी प्रियेस तुडवील पायदळी कुणी!
जुळतील हर्षतील मने तुच्छ माझ्या कुडीने
हर्ष भोगांसाठी त्याच्या धन्य होईन त्यागाने!
आहे जोवरी काया - प्राण फुलेन हसेन हसवीन
दान जीवनाचे सार देत राहीन आमरण!
दोष कशास देऊ ? अल्पायुषी या सौंदर्याला
जन्म घेईन लाखदा पुन्हा पुन्हा मरण्याला!

॥ विरह ॥

अजित स. चव्हाण / बारावी वाणिज्य
नेत्र तुझे माझे भिडले
प्रसन्न चित्त माझे झाले!
पुढे अंधारले शंका मनी
डोळ्यात जमले सल पाणी
नाही ऐकलेस माझे मागणे
डोळे तुजकडे पाहात राहिले!

॥ प्रेमकहाणी ॥

सागर हिरेमठ / द्वितीय वर्ष विज्ञान
गाऊ नकोस आता हळवी उदास गाणी
येणार ना आता ह्या डोळ्यात आज पाणी
विसरुन नाव माझे गेलीस तू जरी
मी मात्र रोज तुजला स्मरतो अजुनी
आता कुठे तुला मी समजून घेत होतो
माझ्याच जीवनाची केलीस तू उखाणी
झाल्यावरी स्मृतींची बरसात रोजची
डोळ्यात आसवे मी धरतो अजुनी
गेले जळूनी तू - मी स्वप्न एक माझे
तेव्हाच संपली अधुरी प्रेमकहाणी!

॥ सोबत ॥

धर्मेन्द्रकुमार देसाई / अकरावी विज्ञान
कसा मी विसरु तुला
मन दिलेस तू मला
उमलत्या फुलासारखे
विशाल सागरासारखे
धुंद होऊन पाहिलेस मला
रखरखीत समोर वाटेवर
चैतन्य पेरलेस अंगभर
कोसळत्या भव्य काळात
उब दिलीस गीत गात
गाण्यात गुंफलेस विसरुन स्वतःला

॥ प्रीत बोली ॥

चंद्रकांत बाबूराव घुरे / द्वितीय वर्ष कला
धुंद वादळातून
उफाळती काया
झाकल्या आभाळी
ओथंबली माया
शिणल्या जीवनी
हिरवी गाणी
प्रीत बोली
डोळ्यात पाणी

नजर भेट

नामदेव ग. पाटील / तृतीय वर्ष कला

पाहिले मी अन् पाहिलेस जेव्हा तू मला
तेव्हापासून गावे गावेसेच वाटते मला
जग हे सुंदर जगणेच संमोहक वाटते मला
खडतर वाटेतले दुखणेही सुखद वाटते मला
पानाआडचे चाहुल भास खुणावतात मला
तेव्हा बचैनीही बचैन होते पाहून मला !

गंध

किरण हुंदळेकर / बारावी विज्ञान

तू जवळ नाहीस
पण हे मोरपीस
समोर आहे
बकुळफुले सुकली
पण गंध अजून
ताजा आहे.

ध्येय

राजू गुरव / प्रथम वर्ष विज्ञान

सूर्यालाही वेड असतं
रात्रीला कवटाळण्याचं
गाढ धुंदीत जागून
छान मैफिल रंगवण्याचं
चंद्रालाही वेड असतं
अमावस्येला बिलगण्याचं
स्वप्नांच्या धुंदीत जागून
क्षणात विरून जाण्याचं
निसर्गालाही वेड असतं
कणाकणात रंग भरण्याचं
निर्मितीच्या धुंदीत राहून
स्वतःला विसरून जाण्याचं

फॉर्म क्र. ४ / नियम ८ प्रमाणे

नियतकालिकाचे नाव / शिवराज

प्रकाशन स्थळ / शिवराज महाविद्यालय, गडहिंग्लज
(जि. कोल्हापूर)

प्रकाशन काळ / वार्षिक

मुद्रक / नवयुग मुद्रणालय, गडहिंग्लज
राष्ट्रीयत्व / भारतीय

प्रकाशक / प्राचार्य डॉ. डी. व्ही. तोगले
राष्ट्रीयत्व / भारतीय

पत्ता / शिवराज महाविद्यालय, गडहिंग्लज,
जि. कोल्हापूर.

संपादक / प्रा. व्ही. एम. सुरंगे
राष्ट्रीयत्व / भारतीय

पत्ता / शिवराज महाविद्यालय, गडहिंग्लज,
जि. कोल्हापूर

मालकी हक्क धारण करणाऱ्याचे नाव व पत्ता /
शिवराज महाविद्यालय, गडहिंग्लज, जि. कोल्हापूर.

वर दिलेला तपशील आमच्या माहिती व
विश्वासाप्रमाणे खरा आहे.

प्रा. व्ही. एम. सुरंगे

डॉ. डी. व्ही. तोगले

संपादक

प्राचार्य

(या अंकातील मतांशी प्रकाशक व संपादक सहमत
असतीलच असे नाही.)

॥ हिन्दी विभाग ॥

मौन भी तो मधुर क्षण है ।
मृदु सुरभि-सी वात पर वह फूल का नव आवरण है ।
मौन भी तो मधुर क्षण है ।

— रामकुमार वर्मा

अनुक्रम -

- साहित्य और समाज / विजय रेंबुळकर / तिरपन
- पहला पहला प्यार / एस. ए. खुडे / पचपन
- टुटा हुआ रिश्ता / प्रकाश बामणे / सत्तावन
- प्रेमपत्र एक क्रिकेटर का / शशी नाईक / उनसठ
- स्वर्गीय रक्षाबंधन / प्रदीप जाधव / साठ
- दस कविताएँ / बासठ से चौसठ तक

॥ साहित्य और समाज ॥

संकलक : विजय अ. रेंबुळकर / तृतीय वर्ष कला

साहित्य का आधार समाज है, साहित्य का आधार जीवन है। समाज परमात्मा की सृष्टि है, इसलिए अनन्त है, अबोध है, अगम्य है। साहित्य मनुष्य की सृष्टि है, इसलिए सुबोध है, सुगम है, और मर्यादाओं से परिमित है। लेकिन साहित्य का आनन्द इस आनन्द से ऊँचा है, इसलिए पवित्र है, उसका आधार सुन्दर और सत्य है। वास्तवमें सच्चा आनन्द सुन्दर और सत्य से मिलता है। उसी आनन्द को उत्पन्न करना, साहित्यका उद्देश है।

साहित्य समाज का दर्पण है, जिस तरह का वातावरण समाजका होता है, उसकी झलक हमें उस समय के साहित्य में परिलक्षित हो जाती है, क्योंकि साहित्यकारभी एक सामाजिक प्राणी है वह समाज में ही जन्म लेता है। स्काट जेम्स के शब्दों में "Literature is the comprehensive essence of the intellectual life of a Nation"

साहित्य में 'सत्य - शिव - सुन्दर' की भावना होनी चाहिए। साहित्य द्वारा मानवपर संस्कार होते हैं, अतः यह संस्कृति हैं। राष्ट्र की उन्नति - साहित्य की उन्नतिपर निर्भर करती है। इसलिए हम कह सकते हैं की, जिस देश में भक्ति का प्राधान्य है उस देश का साहित्य भक्ति प्रधान होगा, जिस देश का समाज भ्रष्टाचार, अनैतिकता से भरा है उस देश का साहित्य भी भ्रष्टाचार और बुराइयों का दर्शन करता रहेगा और जिस देश के समाज में शांति, समाधान होगा उस देश का साहित्य उपदेशमय एवं आदर्श होगा।

साहित्य तो हर एक रस में सुन्दरता खोजता

है राजा के महल में, रंक की झोपडी में, पहाड के शिखरपर, गन्दे नालो के अन्दर, उषा की लाली में सावन - भादों की अंधेरी रात में। और यह आश्चर्य की बात है कि, रंक की झोपडी में जितनी आसानी से सुन्दर मुर्तिमान दिखायी देता है, उतना महलोमें तो वह खोजनेसे मुश्किलों से मिलता है।

सत्य से आत्मा का विशेष सम्बन्ध है। सत्य जहाँ आनन्द का स्रोत बन जाता है वहीं वह साहित्य हो जाता है, साहित्य ही मनोविकारों का रहस्य खोल कर सद्वृत्तियों को जगाता है।

जीवन में साहित्य की उपयोगिता के विषय में कभी - कभी सन्देह किया जाता है, कहा जात है जो स्वभावसे अच्छा है, वे अच्छे ही रहेंगे, चाहे कुछ भी पढ़ें। जो स्वभाव के बुरे हैं वे बुरे ही रहेंगे चाहे कुछ भी पढ़ें। इसे सत्य मान लेना मानव - चरित्र को बदल लेना होना। जो सुन्दर है उसी की ओर मनुष्यका स्वाभाविक आकर्षण होता है।

साहित्य में वह शक्ति होती है, जिसके द्वारा मानव में एक नयी चेतना जागृत हो उठती है, इसी चेतनासे गुलामी की जंजीरों में जकडे देशों ने स्वतंत्रता प्राप्त की है। आज भी सभी राष्ट्रोंपर साहित्य का प्रभाव परिलक्षित होता है। भारतियों में राष्ट्रियता की भावना को तीव्रपर करने में बंकिमचंद्र के राष्ट्रगीत को सर्वाधिक श्रेय मिलता है। एक अच्छे समाज का निर्माण साहित्यकार करता है तथा मानव का सर्वांगीन विकास करता है। साहित्य मृत्यु से अमृत की तरफ तथा अंधकार से प्रकाश की ओर ले जाता है।

साहित्य एवं समाज की आधारशिला एकही है। दोनों ही एक दुसरे के बिना अधूरे हैं। समाज में घटनाएँ होती हैं जो साहित्य में लिखी जाती हैं। साहित्य को शक्ति की पूंजी माना गया है जो मानव समाज में परिवर्तित करने में पूर्णरूपेण सफल होता है। मनुष्य के उदास मनमें आशा का दीप जलाने एवं अंधकारमय जीवन में प्रकाश की किरण प्रज्वलित कर उसका गिरा हुआ मन उठाकर फिरसे कार्य में जुटाने की प्रेरणा प्रदान करने का काम साहित्य करता है। साहित्य समाज को शक्ति प्रदान करता है और समाज साहित्य को बनाता है। उन्नत शताब्दी के प्रसिद्ध लेखक डॉ. जॉन्सन के शब्दों में- Literature is the art of uniting pleasure with truth by calling imagination to help of reason." अर्थात् साहित्य वह कला है, जो कल्पना की सहाय्यता से बुद्धि के द्वार सत्य को आनन्द से समन्वित करती है।

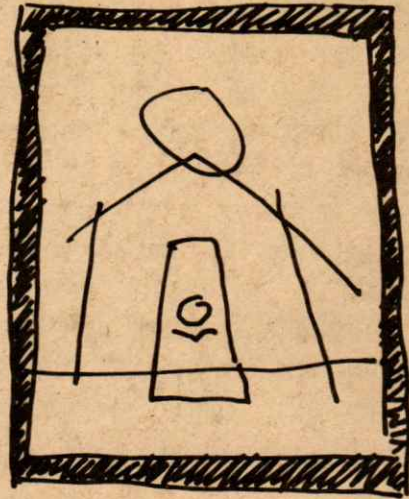
साहित्य एवं समाज का सम्बन्ध दो प्रकार होता है (१) स्वीकृत जड साहित्य (२) अस्वीकृत गतिशील साहित्य प्रदान स्वीकृत जड साहित्य उसे कहते हैं जो सबको आनन्द प्रदान करता है, अस्वीकृत गतिशील साहित्य वह है, जिससे समाज की रीति रीवाजों पर ध्यान न रखकर भविष्य के मंगल के लिए ध्यान रखा जाता है।

मनुष्य को यदि समाज से दूर किया जाय, तो उसकी उन्नति असंभव है, वह कितना ही शक्ति सम्पन्न एवं बुद्धिमान क्यों न हो? मनुष्य में उत्तम गुणों का विकास समाज ही करता है एवं उसके चरित्र का भी गठन करता है। समाज ही उसे कर्तव्यों एवं अधिकारों का बोध करता है। समाज ही उसे कर्तव्यों एवं अधिकारों का बोध करता है। यदि आज हमारे पास चिरसमृद्ध साहित्य न होता, तो न जाने हम कहाँ होते और होता भी या नहीं, कुछ कहा नहीं जा सकता।

साहित्य और समाज का अविच्छिन्न सम्बन्ध है। समाज यदि शरीर है तो साहित्य उसकी आत्मा। साहित्य मानव मस्तिष्क की देन है। मानव सामाजिक प्राणी है। उसका संचालन - पोषण, शिक्षा - दीक्षा, सब कुछ समाजमें ही होता है। साहित्य समाज का प्राण होता है वह तत्कालीन समाज की रीति - निति, धर्म-कर्म और व्यवहार वातावरण से ही अपनी सृष्टि के लिए प्रेरणा ग्रहण करना है, और लोक भावना का प्रतिनिधित्व करता है। आशय यह है कि समाज साहित्य को और साहित्य समाज को प्रभावित किए बिना नहीं रह सकता। साहित्य और समाज एक दूसरे पर आश्रित हैं, अवलम्बित हैं।

तात्पर्य यह है कि, समाज के विचारों भावनाओं और परिस्थितियों का प्रभाव साहित्यकार और उसके साहित्यपर निश्चित रूप से पड़ता है। अतः समाज का दर्पण, साहित्य में होना स्वाभाविक ही है। साहित्य अपने समय का प्रतिबिम्ब है। वह समाज के गूँगे इतिहास का मुखर सहोदर है।

□□□

॥ पहला पहला प्यार ॥

खुडे एस्. ए. / द्वितीय वर्ष विज्ञान

शाम का समय था छुट्टी का दिन था। झील के किनारे बैठा था। पेड़ की पत्तोंसे हवा बाते कर रही थी। मैंने खुश हाकेर एक छोटा पत्थर पानी में फेंक दिया, और तटस्थ होकर सुने मन से लगातार एक के पिछे एक उठकर किनारे की तरफ गोलाकार तरंगों को देखता रहा।

प्यार करनेवालोंको कभी कभी सफलता मिलती है तो कभी विफलता। कि उसके खतरे जानते हुए भी हजारों लोग प्यार के चक्कर में पड हीं जाते हैं। जब कि प्यार में असफल रहनेपर गम भुलाने की ताकत नहीं होती हैं। कभी कभी कुछ युवक नशेमें डूबकर गम भूलाने का गलत रास्ता अपनाते हैं। और बदनाम भी होते हैं।

दिल और प्यार इन दोनों का गहरा संबंध हैं। प्यार करनेवालोंको कुछ सुझता नहीं हैं। प्रेमवीर अपने प्यारमें इतने खो जाते हैं कि प्यार के मार्ग में आनेवाली अपत्तियोंकी ओर उनका ध्यान ही नहीं जाता हैं। यौवन और प्रेम का गहरा सबंध है। मनमें प्यार करने की भावना जागृत जवानी की स्वाभाविकता है। प्यार एक ऐसी चीज है, कि किसीको 'प्यार करो' की सूचना नहीं देनी पडती है। मुझे भी किसीने ऐसा नहीं कहा था...।

एक दिन मैं मेरे क्लास में उब गया था। तो कॉफी पिनेके इरादे से मैं कॉलेज-कैंटीन में चला गया। मैंने राजू को कॉफी की ऑर्डर दी और गीत गाता रहा- 'मेरे सपनों की रानी कब आयेगी तू'- इतने में कैंटीन की ओर कुछ लडकियाँ आती हुई दिखायी दी। मेरी आवाज बंद हो गयी। मेरी यह हालत देखकर राजू ने टेपरिकॉर्डर शुरु किया। मैं सहमा-सा नीचे देख रहा था कि किसी के मधूर शब्दोंने मुझे चौंकना कर दिया। मेरी निगाहें अनायास ही ऊपर उठ गयी और एक जगह स्थिर हो गयी।

अभी आये उन लडकियों के बीच बैठी एक सुंदर लडकी मुझे आकर्षित कर रही थी, न जाने मुझे क्या हो गया था मैं उसकी तरफ ही देखता रहा। वह लडकी पहले पहले आँखे चुराकर मेरी तरफ देखती थी आखीर जब सब लडकियाँ चाय पीने लगी तो वह मेरी तरफ ही देखने लगी। शायद कल के काव्यवाचन में उसने मेरी कवितायें सुनी होगी या फिर मैंने गाया हुआ गीत सूना होगा। तभी टेपरिकॉर्डर पर 'सागर' का गाना बजने लगा। 'चेहरा है या चाँद खिला है- सागर जैसी आँखो वाली ये तो बता तेरा नाम है क्या?' तब मैंने मेरी आँखे थोडी उपर की जैसे वह गाना मैं खुद गा रहा हूँ, तो वह शरमा गयी, शरमानेसे उसके चेहरेका रंग और भी मोहक लग रहा था।

राजूने कॉफी सामने रख दी और वह बोल पडा- 'अरे सनी! तेरा ध्यान किधर है?' 'अं s जी! मेरी हालतपर मन ही मन हँसने लगी। मैं और भी शरमाया। मैं कॉफी पीनेमें व्यस्त होने का नाटक कर रहा था कि सारी लडकियाँ चली गयी। मैंने मन ही मन में सोच लिया - सनी, आजतक तुम जिस लडकीके इंतजारमें थे कहीं वो यही तो लडकी नहीं है? मैं कॉफी पिकर उठा ही था कि मेरी नजर उस जगहपर गयी जहांसे अभी अभी वह लडकियाँ गयी थीं। वहाँ एक किताब थी वह मैंने उठायी तो मुझे उसके पहले पन्ने पर ही लिखे 'A'लेटर ने मोहित कर दिया। जिससे मैंने पन्ना पलटकर उसका नामतक पढनेकी जल्दी नहीं की, तभी वही हसीन मुस्कराहट मेरे पिछेसे सुनायी दी। मैंने मुडकर देखा और देखताही रहा। हम दोनोंकी आँखेचार हो गयीं तब कोई आता हुआ हमारे पास से गुजर गया- 'नजर के सामने..... उसने अहिस्ता से कहा - 'Excuse me यह किताब' उसका वाक्य पूरा होने से पहले ही मेरे मुँह से झट से निकला 'आपकी है, लिजिए'

उसने किताब लेते हुये आभार प्रकट किये 'Thank you'

दूसरे दिन जब मैं कॅन्टीन में गया तो मैंने राजु से उस लडकीके बारेमें पूछ लिया तब राजे ने कहा, "क्यों सनी क्या चक्कर है?" मैंने कहा, "अरे चक्कर बिकर कुझ नहीं यार" "हां sss तुम मुझे फंसा सकते हो लेकिन मुझे हर एक बारेमें पॉइंट अँड पॉइंट इनफॉरमेशन है।" "कोई बात नहीं तुम फिर वैसे ही समझो" मैंने शरमाकर कहा तो वह बोल पडा, "लेकिन यार जरा संभलकर! क्योंकि उसके पीछे हजारों लडके पागल कि भांति घुमते रहते हैं।" "अरे हजार नहीं लाख कहो लाख। क्योंकि मेरी पसंद लाखोमे एक होगी। लेकिन उसका नाम क्या है रे?" "जी, 'आराधना।' तभी उसकी किताबपर बडा 'A' लेटर लिखा था।" अगर तुम्हे उसके बारे में जादा जानकारी चाहिये तो तुम्हारे पडोस की शितल से मिलो जो उसकी गहरी सहेली है।"

मैं आराधना से प्यार कराता था। कोई ऐसी सुबह या शाम न गयी जिस दिन आराधना की याद न हुयी। मैं आराधना को हररोज मिलता था लेकिन मुझे यह जानना जरूरी था कि क्या आराधना भी मुझसे प्यार करती है या नहीं? मुझे पूरा यकिन था कि आराधना कभी 'ना' नहीं कहेगी फिर भी मैं यह सब उसकी जबानसे सुनना चाहता था। हमारी आँखे हररोज लुका-छुपी का खेल खेलती थी। एक दिन जब आराधना मेरे सामने आयी तो मेरे मुहसे निकल पडा

'कहते नहीं जबानसे कि दिल बेकरार है। नजरें बता रहीं है तुम्हे हमसे प्यार है।'

ये सुनते ही वह शरमाकर भाग गयी। तब आराधना की हँसी को देखकर मैं जान गया कि वह मेरे प्यार को 'ना' नहीं कहेगी तब मैंने साहस बटोरकर शितल द्वारा उसे प्रेम-पत्र भेज दिया। पत्र का उत्तर आने तक मैं बिल्कूल डरा सा रह गया था कि मेरी संभावना के विरुद्ध उत्तर मिला। संध्या होते ही शितल ने आराधना का कहलवा उसी के शब्दों में बताया कि "अगर सनी यह खत मेरे पिताजी

तक जाने से रोकना चाहता है तो उसे कहो कि कल छः बजे पार्क में आकर मेरी माफी मांगे।" शितल घबरा गयी थी। मेरी हालत भी उससे बढकर थी। मेरी समझमें कुछ नहीं आ रहा था। फिर मैंने निश्चय किया कि कल मैं पार्क में जाकर उसकी माफी जरूर मांगूंगा। कारण मैं यह मामला उसीतक मर्यादित रखना चाहता था, उसके पिता तक जाने का साहस मुझमें नहीं था। मुझे उस रात नींद नहीं आयी। दूसरे दिन मेरे हाथोंसे हर काम में गलती हो रही थी। आखीर शाम को मैं छः बजने से पूर्व ही पार्क में मौजूद रहा। समय काटने के इरादेसे मैं गाता रहा....

हम इंतजार करेंगे तेरा कयामत तक
खुदा करे कि कयामत हो और तू आये

आराधना ठिक छः बजे वहां आयी। और मुझे एक खत देकर इधर-उधर देखती हुयी जल्दीसे निकल पडी। उसने मुझे माफी मांगनेका अवसर तक नहीं दिया। मैं अपने आपको कोसने लगा, मैं कितना बुरा हूँ कि एक लडकी मुझसे इतना नफरत करती है कि वह मुझसे माफी तक स्वीकार नहीं करना चाहती है। मैं घबराहट के मारे वह खत अपने जेबमें डाले घर पहुँचा। मुझे कुछ होश नहीं था। घरपर शितल पहलेसेही मौजूद थी। मैंने शितल से सारी बात बताया और कहा.....

खिले न फुल तो काटोंसे दोस्ती कर ली
इसी तरहसे बसर हमने जिंदगी कर लि
मुहब्बत के धोखे में कोई न आये
ये एक दिन हँसाये तो सौ दिन रुलाये।

इतना कहकर मैंने जेब से वह खत निकाला। और मैं उसके इतने टुकडे करना चाहता था कि जितने मेरे दिलके हुए थे। तभी शितलने मुझसे वह खत छिन लिया। मैंने शितल के हाथ में खत देखा उसपर लिखा हुआ 'A' अक्षर मुझे दिखाई पडा। मैंने समझा खत मेरा नहीं है। शितल ने उसकी दूसरी बाजू पलटकर मुझे दिखाई, जिसपर लिखा था -

Sunny, I Love You...

□□□

॥ टुटा हुआ रिश्ता ॥

प्रकाश बामणे / बारहवीं कला

राजा फुटबॉल पट्टू है। भारतीय फुटबॉल संघ में राजा को लिया गया है। राजा फुटबॉल बहुत अच्छा खेलता है। इस फुटबॉल से उसे जो कुछ पैसे मिलते हैं, वह पैसे अपने बड़े भाई शंकर को देता है। राजा के घरमें उसका बड़ा भाई शंकर और शंकर की पत्नी रोहिणी रहती है। राजा के बचपन में ही उसके माँ-बाप का स्वर्गवास हुआ था। तबसे उसे बड़े भाई शंकर ने उसे बड़े प्यार से पाला पोसा है। शंकर की कोई संतान नहीं है। शंकर राजा को ही बेटा समझता है। रोहिणीभी राजाको बेटे जैसा प्यार करती है। राजा भी उन्हें माता-पिता का सन्मान देता है।

रोहिणी देखने में बहुत सुंदर है। गाँव के कुछ गुंड लोग रोहिणी को बुरी नजर से देखते हैं। जग्गु नाम का एक खतरनाक आदमी शंकर की अनुपस्थिति में उसके घर में घुसता है। और रोहिणी से भली बुरी बातें करने लगता है। रोहिणी बहुत क्रोधित होती है। एक दिन जग्गु ने रोहिणी का हाथ पकड़ लिया, तब रोहिणी चिल्लाने लगी। राजा अपने रूम में ही था। अपनी भाभी की आवाज सुनकर वह बाहर आ गया। उसने देखा कि, जग्गु ने अपनी भाभी का हाथ पकड़ लिया है। क्रोधित होकर वह जग्गुपर टुट पड़ा। राजाने जग्गु की बहुत मरम्मत की। जग्गुने जाते-जाते ही राजा को धमकी दी कि, हमोर गाँव के किसी भी आदमी ने मुझपर हाथ उठानेका साहस नहीं दिखाया। लेकिन आज तुमने मुझे चुनौती दी है। याद रखिएगा। इसका बदला मैं जरूर लुंगा। यह झगडा न राजाने शंकर को बताया, न रोहिणी ने।

एक दिन राजा बाहर घुमने के लिए गया था। तब जग्गु ने उसपर अचानक हमला किया।

जग्गुने राजा का एक पाँव मरोड दिया। और जग्गु भाग निकला। यह घटना सुनकर जग्गु को बहुत दुःख हुआ। राजा अच्छा होकर घर आया। मगर उसे अच्छी तरह से नहीं चलना आता था। इसलिए राजा को भारतीय संघ से निकाला गया। पाँव निकम्मा होनेके बाद राजा कुछ काम नहीं कर सकता था। वह कुछ कमा नहीं सकता था। राजा अपने भैया के प्यार के आधारपर जी रहा था।

एक दिन रोहिणी का भाई रमेश अपनी बहन का मिलने आया। उसने राजा की अवस्था और शंकर का राजा के प्रति प्यार देखकर उस में नमक मिलाने का काम किया। उसने अपनी बहन से कहा - शंकर तुमसे जादा राजासे प्यार करता है। उस राजा का क्या फायदा है। बहुत कुछ बताकर रोहिणीके मन में राजा के प्रति द्वेष की भावना उत्पन्न करायी। रोहिणी राजा के साथ किसी न किसी कारण से झगडने लगी। उसे तकलीफ देने लगी। राजा सब कुछ सहता रहा। मगर शंकर को नहीं बताता था। राजा को कभी-कभी माँ-बाँप की याद आती थी। तब वह बहुत नाराज होता था।

एक दिन शंकर का दोस्त महेश बम्बई से लौटा आया। महेश भी उसी गाँव का रहनेवाला था। शंकर ने रोहिणी को चाय बनाने के लिए कहा। शंकर ने महेश को बम्बई जाने का कारण पुछने पर महेश ने अपनी कहानी सुनायी कि, - मैं पाँच-छ बरस पहले एक लडकी से प्यार करता था। लेकिन मैं गरीब था। इसलिए उसके साथ मैं शादी नहीं कर सकता था। क्योंकि वह लडकी गाडी, पैसा, बंगला चाहती थी। मैं अब उस लडकी से शादी करना चाहता हूँ। यह कहानी सुनाने के बाद शंकर और महेश

अखबार पढ़ने लगे। उतने में रोहिणी चाय लेकर आयी। "यह लिजिए चाय। महेशने आवाज की तरफ देखा, तब उसके हाथ से चाय गीर पड़ी। शंकर सिर्फ देखता रहा। महेश ने शंकर से कहा, मैं चलता हूँ।

एक दिन शंकर घर पर नहीं है, यह देखकर महेश रोहिणी से मिलने गया। उसने रोहिणी से अपने साथ चलकर शादी करने के लिए कहा। तब रोहिणी ने कहा, 'महेश तुमने बहुत देर की है। मैं अब तुमसे शादी नहीं कर सकती। रोहिणी का इन्कार उसे सहन नहीं हुआ ॥ महेश नाराज होकर गुस्से में ही चला गया। उस दिन के बाद महेश-शंकर का दुश्मन बना। रोहिणी का भाई रमेश और महेश एक हुए। दोनों ने मिलकर शंकर और राजा को सताने का निश्चय किया। रमेश और महेश शंकर के पास जाकर कहने लगे कि, तुम्हारा प्यारा भाई राजा तुम्हारी पत्नीसे मुहब्बत करता है। शंकर ने कहा मेरा भाई ऐसा नहीं करेगा। मेरा उसपर पूरा भरोसा है। शंकर ने रमेश और महेश को गालियाँ दी। और कहा, आज से मेरे राजा के बारे में ऐसा कभी नहीं कहना। मेरा राजा इतना गंदा नहीं है।

इधर रोहिणी राजा को बहुत सताती थी। वह कहती थी, तुम कुछ काम नहीं करते, सिर्फ बैठकर खाते हो। हमे तुम्हारा क्या फायदा है। तुम इस घर से चले जाओ। राजा चूपचाप घर से बाहर निकला। इतने में वहाँ रमेश और महेश आये। उन्होंने राजा से पुछा 'कहाँ जा रहे हो' तब राजाने कहा, मैं यह घर छोड़कर हमेशा के लिए जा रहा हूँ। उन्होंने कहा, - जाते समय आखरी बार अपनी भाभी से मिलते जाओ तब राजा रोहिणी से मिलने के लिए उसके कमरे में गया। उधर महेश और रमेश ने शंकर को बुला लाया और कहा, - देखो तुम्हारा भाई रोहिणी के कमरे से बाहर आ रहा है। शंकर ने देखा तब उसने राजा को बहुत गालियाँ दी। उसने राजा को घर से बाहर जाने के

लिए कहा। और वह चला गया। राजा बहुत रोने लगी मेरे भाई ने मुझे गलत समझा। सचमूच मैं अब इस घरमे रहने लायक नहीं हूँ, और भाभी भी आज तक उसे किस तरह सताती थी। यह सबकुछ उसने उस चिट्ठीमे लिख दिया। और अंत मे लिखा कि, भैया जब तुम्हे बच्चा होगा तब मैं बच्चे को देखने जरूर आऊंगा।

शंकर को वह चिट्ठी मिल गयी। पढ़ने के बाद उसे अपने दुश्मनों का पता चला। शंकर को बहुत पश्चाताप होने लगा। वह रोने लगा। उस चिट्ठी का आखरी वाक्य उसे बार-बार याद आने लगा। रोहिणी ने शंकर की माफी माँगी। बहुत दिनों के बाद रोहिणीने एक बच्चे को जनम दिया। शंकर बहुत आनंदी हुआ। क्योंकि बच्चे को देखने के लिए राजा घरमें आनेवाला था। मगर शंकर को दिखाई दिया कि, राजा घर में आया ही है। और बच्चा देखने के लिए रोहिणी के कमरे मे गया है। शंकर जल्दी से रोहिणी के कमरे में गया। मगर उसे सिर्फ रोहिणी और बच्चाही दिखाई दिया। शंकर ने रोहिणी से पुछा -राजा अभी यहाँ आया था? कहाँ है वह? रोहिणी ने कहा, 'वह तो यहाँ नहीं आया। शंकर आश्चर्यचकीत होकर बाहर आया। उसने अपनी आखोंसे दूर से राजा को देखा था। अतः वह बैचन रहा। टहलता रहा। निराश हुआ।

उसी दिन एक आदमी शंकर को मिलने के लिए आया, और उसने शंकर से कहा, मैं राजा का दोस्त हूँ। राजा का अॅक्सिडेंट हुआ है, वह मर चूका है।

यह सुनते ही शंकर को बहुत बड़ा हादसा हुआ। शंकर बहुत पछताया। शंकर ने अपने बेटे का नाम राजा ही रखा, और राजा अमर हो गया।

□□□

॥ प्रेमपत्र एक क्रिकेटर का ॥

शशी नाईक / द्वितीय वर्ष विज्ञान

डियर प्रिया,

चार नंबर के बस स्टॉपपर बहुत देर तक 'फिल्डींग' कर के थक गया किंतु तुम न आयी। इसी कारण वर्षा होने के बाद 'पिच' सा मूड लेकर घर आया, और 'लॉग ऑफ' में खड़े पिताजी की नजर से बचाकर 'शॉर्टलेग' में खड़ी दीदीने तुम्हारा पत्र हाथ में दिया। मुझे 'ड्रॉप' करके उस 'धीरज' से शादी करना चाहती हो, यह समझ लिया। नेट-प्रैक्टिस मेरे साथ पर मैच किसी और के साथ ?

जिसे मैं 'टेस्ट मैच' मानता था उसे 'फ्रेन्डली मैच' बताकर मेरे हृदय पर जोरदार धक्का मारा है। तुम हर वक्त 'क्रीज' के बाहर खेला करती थी, उस 'सुहास' के साथ फिरा करती थी, किन्तु उस बारे में मैंने कभी भी कोई 'अपील' नहीं की थी।

तुम्हारी इच्छा पहले से ही मैच को 'ड्रॉ' करने की थी, उसका मुझे पहले से ही पता चलता, तो तुम्हारे साथ मैंने कभी भी मैच न खेली होती।

मेरी जान में असीमित विश्वास पैदा करने के बाद मुझे तुमने 'कोलैप्स' करा दिया है। तुम्हारी खातीर हमारे बिल्डींग के कितने ही लड़के 'टाइट' फिल्डींग कर रहे थे, किन्तु उन सबको 'निग्लेट' करके तुम्हें मेरे साथ पहिली बार विश्वास हुआ था, कि मैं एक जवान और उत्तम फिल्डर ही हूँ। तुम्हें दोष देने की जरूरत नहीं है। मेरा 'लक' ही ऐसा है। सब मुझे बारहवे खिलाडी की तरह 'ट्रीट' करते हैं। मुझे मैदानपर आने की बारी मिलतीही नहीं। किन्तु कभी फिल्डींग के लिये आना पडता है।

और तुम मुझे आश्वासन भी कैसा देती हो ? हमारी मैत्री बनी रहेगी ! नहीं ! अब बारहवे खिलाडी की जगह पर तुम्हारे साथ संबंध रखने में मुझे जरा भी दिलचस्पी नहीं है। हां; अब तुम्हें भूल जाना चाहता हूँ। तुम्हारे साथ खेले हुए 'रोमान्स' का 'स्कोर कार्ड' पर 'हेवी रोलर' देना चाहता हूँ।

किन्तु मुझे प्रतीत हो रहा है, कि भगवान जो करता है, वह अच्छा ही करता है। जिस भगवान ने हारने के वक्त बारीश कराकर हमारे भारतीय क्रिकेटर्स को बहुत बार बचाया है, उसी भगवान ने मुझे जीवन की मैच में हारते हुए बचाया है। अगर ऐसा न होता तो, तुम्हारे साथ 'मैच खेलने में' मैं हमेशा के लिए 'रनिंग' की हार खाता रहता।

इसके पहले तुम्हें लिखे हुए सभी खत लौटा देना, क्योंकि तुम्हारी 'कजिन सिस्टर' प्रिती के साथ 'फ्रेन्डली मैच' खेलना चाहता हूँ। इसलिए काम आयेंगे। उनमें से मात्र तुम्हारा नाम हटाने की जरूरत रहेगी। तुम्हारी नजर से हटकर प्रिती के हृदय के 'टेन्ट' की ओर जा रहा हूँ। दुःख के अतिरिक्त अफसोस मात्र इतना ही है, कि तुमने बुरी तरह L. B. W. जाहीर किया है।

वही

(बारहवे खिलाडी का नाम जाहीर न हो,
यही उचित है)

□□□

॥ स्वर्गीय रक्षाबंधन ॥

प्रदीप जाधव / तृतीय वर्ष कला

प्रदीप सुनिता से बहुत प्यार करता था । उसके बिना रहना उसे असंभव था । सुनिता भी प्रदीप को बहुत चाहती थी । 'एक दिन हम दोनो जुदा होने वाले हैं', यह जानकर भी वे दोनो एक पल भी दूर नहीं रह सकते थे । लेकिन वक्त की पुकार थी । किसी भी बहन का भाई के घर में जीवन बिताना नामुमकीन हैं । इसलिए प्रदीप की बड़ी बहन सुनिता का इस घर में रहना कुछ दिनों की मेहमानी ही थी ।

सुनिता बचपण से होशियार और तेज थी । वह खुबसुरत और सुसंस्कृत थी । वह हमेशा बड़ों का सन्मान करती थी । पूरे गाँव के लोग उसे एक आदर्श लडकी मानते थे । हमेशा काम में मग्न रहना उस परसंद था । उसकी माँ ने उसपर अच्छे संस्कार किए थे । सुनिता जिद्दी लडकी थी । पिताजी की बात भली-बुरी क्यों न हो, हमेशा गानती थी । यह उसकी माँ को परसंद नहीं था । उसे अपनी माँ का साथ जादा समय तक नहीं मिला । सुनिता नाँवी कक्षा में पढती थी, तब उसकी माँ छोटीसी बिमारी के कारण चल बसी थी । घर की पूरी जिम्मेदारी अब अकेले पिताजी पर थी । तब प्रदीप सातवी कक्षा में पढता था । सुनिता ने अपनी शिक्षा बंद की । पिताजी की कमाई से घरखर्चा नहीं चलता था । इसलिए वह कुछ दिनों के बाद कपडे सीने का काम करने लगी । सुनिता दिन रात मेहनत करती थी । प्रदीप दिल लगाकर पढाई करता था । सुनिता की एक ही तमन्ना थी कि, मेरा भाई एक दिन बडा साहब बन जाएगा । उसे कभी माँ की याद तक नहीं आने देती थी । इसतरह वे दोनो भाई - बहन बडे प्यार से रहा करते थे ।

कुछ दिन गुजरे । पिताजी को सुनिता

की शादी की चिंता लगी रही थी । और संजोग से सुनिता को देखने वतनगांव के नामदार पाटील आकर उन्होने सुनिता को परसंद किया । सुनिता के पिताजी ने जल्दबाजी कर वह स्थल पक्का कर दिया । उसे एक शब्द से भी नहीं पुछा गया कि, उसकी क्या इच्छा है । उसे कैसा पति चाहिए । उसके क्या स्वप्न हैं । पिताजी को इतना मालूम था कि, वह 'ना' नहीं कहेगी । क्योंकि सुनिता को पिताजी की ओर आँख उठाने की हिम्मत नहीं थी । उसकी इच्छा के खिलाफ यह शादी तय की थी । और.....

आखिर एक दिन सनई के सुमधुर स्वरोंसे गुंजीत वातावरण में सुनिता का ब्याह अनिल से बडे धुमधाम से हो रहा था । आज सुनिता दुल्हन की लिबास में बड़ी खुबसुरत दिखाई दे रही थी । उसका सौंदर्य असीम था । उसके लंबे लंबे बाल, गोरा रंग, काली आँखे, गुलाब के फूल जैसे गाल, आज नवयौवना ऐसी सजी थी कि, मानो चंद्रमा ही धरतीपर उदीत हो रहा है ।

लेनदेन की जो बाते थी, वह सब कुछ पुरी हो गयी । इकलौती बेटा होने के कारण सुनिता के पिताजी ने देन में कोई कसर नहीं रखी थी । इसलिए कि, अपनी बेटा जीवनभर सुखी रहे । उसे किसी बात की कमी न रहे । पिताजी ने दामाद भी अच्छा चूना था । आने जाने वाले सब मेहमान उनकी तारीफ कर रहे थे । लेकिन प्रदीप बहुत निराश था । उसने जान लिया था कि, उसकी प्यारी बहन अब उससे जुदा हो रही है । वह इतने जल्दी अपने बहन की शादी नहीं करना चाहता था । आखीर हो गयी ।

अमिरी-गरिबी के साथ मेल नहीं खाती । लडकेवाले अमीर थे । उन्होंने दहेज में बड़ी रकम

हासिल कर ली थी। सुनिता की जिंदगी के लिए पिताजी ने आखिर मकान गिरवी रखकर पैसे निकाले थे। पहले से गरीबी और अब यह कर्जा उन्हें बोझ बन गया था।

शादी के बाद अब सुनिता ससुराल की हो गयी थी। प्रदीप को अब जीने से मरना ही अच्छा लग रहा था। वह अपनी बहन के सिवा नहीं रह सकता था। लेकिन मजबूरी सबसे बड़ी थी। सुनिता ने उसे समझाया। प्रदीप सुनिता की हर बात मानता था। वह अपनी बहनपर जान से भी जादा प्यार करता था। और आखिर मजबूरी से क्यों न हो प्रदीप ने अपनी प्यारी बहना को बिदा किया।

सुनिता ससुराल चली गयी। उसे मायके की याद बहुत सताती थी। लेकिन किसी के सामने मुँह खोलना उसके स्वभाव में नहीं था। एक-एक करके चार महिने गुजर गए। लेकिन ससुरालवालोंने उसे एक चिट्ठी भी नहीं भेजने दी थी। वह अपने घर में जितना काम करती थी, उससे दगुना काम वहाँ उसे करना पडता था। अब सुनिता बहुत पतली हो गयी थी। चार महिनों के उपरांत उसे मायके केवल चार दिनों के लिए भेज दिया गया। लेकिन मायके से मोटर साईकल लाने की शर्त पर। सुनिता को अपनी परिस्थिती की पूरी जानकारी थी। वह समझती थी कि, मुझे यह चीज मिलना मुश्किल हैं। फिर भी डर के मारे हाँ कहकर मायके आयी थी।

सुनिता को प्रदीप और पिताजी से मिलकर बहुत खुशी हुई। कुछ पल के लिए वह अपने सारे गम भूल गयी। लेकिन पिताजी और प्रदीप के आँखों में आँसू देखकर उसे भी नहीं रहा गया। फिर भी उसने अपना गम नहीं प्रकट किया। बल्कि प्रदीप को खुशी से समझा ही रही थी।

सुनिता और प्रदीप अपनी पुरानी यादों में शरीक हो गए थे। इतने में जिनके पास

घर गिरवी रखा था, वह धनुशेठ आ पहुँचा। उसने आवेश के साथ आठ दिनों के अंदर या तो पैसे देने के लिए, या घर छोड़ने का आदेश पिताजी को दे दिया। पिताजी की नौकरी से घर चलना मुश्किल था, और कर्ज चूकाना तो असंभव.....। जिस शर्तपर उसे मायके भेजा था, वह शर्त उसकी सपनों में भी पूरी होनी मुश्किल थी। इसलिए वह अपनी बात अपने ही पास रखकर ससुराल लौट गयी।

सुनिता का पति बाहर से खुबसुरत था, लेकिन अंदर से; बडा बदसुरत निकला। उसके एक-एक अवगुण अब प्रकट हो रहे थे। उसकी एक प्रेमिका भी थी। वह अपनी प्रेमिका के साथ ही रहा करता था। उसकी प्रेमिका ने सुनिता के सब अधिकार छीन लिए थे। सुनिता उसकी नाममात्र पत्नी थी। वह अपने ही घर में मोलकरीन का काम करती थी। अनिल अपने प्रेमिका के कहने से ही सुनिता का छल करता था। उसे बहुत सताता था। उसे मार डालने की धमकियाँ भी देता था। मोटरसाईकल न लाने के कारण ससुराल वालोने उसे बहुत सताना शुरू किया था।

इधर धनुशेठ ने उनका घर अपने कब्जे में ले रखा था। प्रदीप और उनके पिताजी वह गाँव छोडकर दूसरे गाँव चले गये थे। उनकी दशा लावारिस जैसी हो गयी थी। प्रदीप की पढाई बंद हो गयी। दोनो भूखे-प्यासे भटक रहे थे। उन्हें कहीं आसरा भी नहीं मिल रहा था। प्रदीपने अपना गाँव छोडते वक्त अपनी दिदी को एक खत भेजा था। लेकिन अनिल की प्रेमिका ने उसे बिना पढे ही जलाने का मजाक मनाया था। आखीर एक होटल में काम करने के वास्ते पिता-पुत्र दोनो भी रह गए। उन्हें किसी भी रूपमें सहारे की आवश्यकता थी।

सुनिता जिद्दी होते हुए भी उसे उसके ससुरालवालोंद्वारा सताना जाना, छल करना, बदशत नही हो रहा था। वह जीवन से उब गयी थी। अनिल उसे फिर मायके भेजकर मोटरसायकल

लाने की बात कही। और अगर खाली हाथ वापस लौटी, तो जान से मार डालने की धमकी दी। डर के मारे 'हाँ' कहकर सुनिता मायके आयी। जब वह घर पहुँची तो वहाँ कोई भी नहीं था। वह हताश हो गयी। और मजबूर होकर कर खाली हाथ ससुराल लौट गयी।

वह 'रक्षाबंधन' का दिन था। अनिल अपनी पत्नी को दूबारा खाली हाथ लौटी हुई देख कर बहुत क्रोधीत हुआ। और क्रोध में उसने सुनितापर घासलेट डाल दिया। सुनिता जोर जोर से चिल्ला रही थी। अनिल न पसीज सका। उसने उसे आग लगा दी। सुनिता जान बचाने की कोशिश कर रही थीं। लेकिन उसकी चिख सुनने के लिए भी वहाँ कोई नहीं था।

ठीक उसी दिन अपनी प्यारी बहनासे 'राखी' बंधवा लेने के लिए प्रदीप उस गाँव आया था। लेकिन उसे थोड़ी देर हो गयी थी। जब उसने बहन को देखा तो वह सुन्न हो गया। आज का दिन बहन-भाई के लिए भाग्य का दिन होता है। खुशी का दिन होता है। लेकिन अनिल जैसे कायर ने इस धारना को कलंक लगाया था। उसकी प्यारी प्यारी बहना उससे दूर चली गयी थी। हमेशा के लिए। वह जोर से चिखा -- दि.....दि.....।

वह अब मुक्त हो गयी थी। प्रदीप यह वार्ता अपने पिताजी को बताने जोर से भागता जा रहा था। लेकिन रास्ते में एक तेज आनेवाली गाडी ने उसे टोकर दी। और उसे यह संसार छोड़ने पर मजबूर किया। प्रदीप के टूकडे-टूकडे हो गए थे। लेकिन-

उसकी कलाई अब सुनी नहीं रहेगी। शायद राखी बंधवा लेने के लिए वह अपनी बहन के पास ही चला गया होगा। 'स्वर्गीय रक्षाबंधन' करने के वास्ते!!!

॥ प्यासा दिल ॥

शिवणे के. टी. /तृतीय वर्ष विज्ञान

ओ हसीना मेहबूबा,
मेरी दर्दभरी आवाज तुम सुन तो लेना ।
मेरी दर्दभरी पुकार सुन कर तुम,
मेरे दिल के पास तो आना ।
तेरे दिल की दीवार
मेरे लिए खुली कर देना ।
मेरे दिल की दीवार भी तेरे लिए,
खुली की है देख तो लेना ।
प्रिये, तुम हररोज मेरे सपने में आना,
प्यार की कहानी सुनाते जाना ।
मुझ पर एक एहसान कर देना
हमारा प्यार कभी न भूल ना ।

॥ किरसे ॥

विष्णू गणेश गडकरी /बारहवी कला

मेरे किरसे को पढनेवालों
जुलफे सँवरकर पढना
तुम्हें मेरी कसम है
मुस्कराते हुए पढना ॥१॥
तेरे नाम का दीवाना
तेरे घर को ढूँढता
आवाज किसी की पहचानले
मैं कौन हूँ, ये तू जानले ॥२॥
ना जाने ये कैसा नाता है
बिना जोडे जुड जाता है
एक दिन ये प्यार का पागल पंछी
बिना पंख लगे उड जाता है ॥३॥
आपने हमें अपना बनाया
ये मेहरबानी आपकी
हम तो इसके काबील न थे
यह कदरदानी आपकी ॥४॥
चाँदनी चाँदसे होती है,
चमकाना तारों को पडता है,
फॅशन लडकियोंकी होती है
तडपाना लडकों को पडता है ।

॥ कविता ॥

॥ प्यार का गम ! ॥

कांबळे आर. ए./द्वितीय वर्ष कला

जी में आता है कि, पेश कर दूँ तुम्हे,
एक गुलाब का फूल !
पर खयाल आता है कि, कहीं
प्यार के बदले चखा न दो मिट्टी की धूल !
बुलाऊँ गर तुम्हे महफिल में,
गुस्सा न हो जाओ तुम, डर है मेरे दिल मे !
कैसे पड गया मैं इस जजाँल में,
दर्द होता है अब मेरे दिल मे,
सोचा भी नहीं जाता ऐसी मुश्कील में,
हाय ! कैसे तैर सकूँ इस 'मंजिल' में !
सामने जब पाता हूँ तुम्हे,
दिल बैठ जाता है,
समझ में आता नहीं,
कैसे बताऊँ तुम्हें ?
प्यार है तुमसे मगर मैं कुछ नहीं कर सकता,
गुलाब तो क्या, एक लब्ज भी पेश नहीं होता !

॥ प्रतिक्षा ॥

दरेकर सी. एम./तृतीय वर्ष कला

उषःकाल होते ही
सुर्यकिरणों की आगमन से
नाश हुआ अंधकार का
वैसेही आयी तू मेरे जीवन में
दूर हुआ दुःखों का अंधकार ।
फिर शाम होतेही
खो गये सुर्यकिरण पहाड़ों में
नाता टूटा प्रकाश से
फिर हुआ काला अंधकार
और बनाया उसने साम्राज्य सृष्टिपर ।
चली गयी तू वैसेही
मुझे बीठाकर अंधकार में
रात की भयानकता में
गुमसुम-गुमसुम बैठा हूँ
उषःकाल की 'प्रतिक्षा' में

॥ दिल कि ठेस ॥

चोथे आर. आर./द्वितीय वर्ष कला

दिल कि ठेस पहुँचानेवाले
कभी हमें भी याद करना
दो दिन का साथ देनेवाले
हमें भूलने की गलती न करना
पता नहीं था मुझे
न होगा अपना मिलन
न लगेगा माँग में सिंदूर
और इस तरह....
तुम चले जाओगे
छोडकर मुझे कहीं दूर
खुशी है इस बात की
इस विरान जिंदगी में
कुछ पल के लिए
दो फूल खिले थे....

॥ जवाब ॥

कु. उषा नांदवडेकर / द्वितीय वर्ष कला

जब मैंने तुझे पहली बार देखा !
तब तू मुझे बहुत अच्छी लगी ॥
तूने दोस्ती का हाथ बढ़ाया ।
और मुझे अपनी सखी बनाया ॥
गुणदोष के साथ जब तूने मुझे अपनाया ।
ऐसा लगा कि, मुझे मेरा अरमान मिल गया ॥
हमने बिताए दो साल एक साथ ।
मगर नियति को पसंद नहीं थी यह बात ॥
इसलिए तू मुझसे जुदा हो गयी ।
फिर तेरी मिलने की चाह रही ॥
मगर मिलने भी क्यों नहीं आती ।
'जवाब' के लिए मैं रहीं तडपती ॥

॥ मुबारक ॥

मदन गिलबिले / तृतीय वर्ष कला

साल गीराह मुबारक, जियो तुम साल हजारो,
सारी खुशीयाँ हो मुबारक, सदा मुस्कराया करो।
खुशियों के सिवा हम तुम्हें क्या दे सकते हैं,
लेकिन जरूर तुम्हारा दर्द अपना सकते हैं।
फूल नहीं सही, काव्यमाला तो पहनाते है,
और यह न कहना कि कुछ बात नहीं बनती है।
दिल के अरमान भेज रहा हूँ कागज का गुलाब बनाकर
जाने जीगर जानेमन उसे स्विकारना प्यार समझकर।
लुटाते है प्यार तुमपर दिवाना मत समझना,
सारी खुशीयाँ करते है कूर्बान, बेगान न समझना।

॥ प्यार की खुशबु ॥

शकील कासम नदाफ/तृतीय वर्ष कला

खुली हवा में मुझे तेरी महक आती है
हँसी किजासे कभी धिमी चहक आती है।
अंधेरी रात हो या चाँदणी हो पूनम की
तेरी बाहोंकी बस याद हर वक्त आती है।
इस दिल की विरासत में एक तेरी ही हुकूमत है

मालिक है तू जिगर की उत्फत की रियासत है।
लिलाम तख्त कर दे या विराण, तेरी मर्जी है
अपनी ही धून में रहे मगन ये हुस्न की रियासत
है।

लिफाफे में कागज भेजा है सच
काली सियाई से उस पे लिखा है भी सच।
तेरे सिवा कोई और पढले ये होना न पाये
तुम्हारे सिवा कोई न समझेगा ये भी सच

॥ सबसे प्यारा ॥

तानाजी सिद्ध कांबळे / प्रथम वर्ष कला

सबसे प्यारा सबसे अच्छा
है शिवराज कॉलेज हमारा
सभी छात्र इसमें आते
पढ - लिखकर पदोन्नती करते
जीवन सफल बनाकर जाते,
सभी प्राध्यापक है, इसके अच्छे
सभी पढाते है, बहुतही अच्छे
अनुशासन का पाठ पढाते
जिससे हम प्रगती कर पाते
ऐसे सदगुरुओंसे झगमग
ज्ञान - विज्ञान का केंद्र हमारा
सबसे प्यारा सबसे अच्छा
विद्यामंदिर 'शिवराज' हमारा

॥ भगवान की देन ॥

मणगुते गंगारामा संतु/तृतीय वर्ष विज्ञान

आती जो ठिक समयपर तुम,
तू हो किसी थके हुअे का किनारा,
किसी बेचारे प्यास का सहारा।
यदि तू होती ही नहीं तो,
सोचो कैसे जी सकता इन्सान बेचारा।
बनती हो कभी बिन - बुलाई मेहमान
तो कभी किसी के दिल का अरमान।
कभी - कभी तो ठिक समय पर।
इसे भेजा करो न भगवान
हे भगवान।

यही तो एक है 'तुम्हारी देन'
तेरा हमें दिया हुआ छोटासा धन
जो बनता है. हम जैसे आशीकों का
मिलन के सपने संजोने का साधन।

II ENGLISH SECTION II

Together they dwell, prakriti and purusha
A wholeness perfection
Yet man accepts not happiness
Did not Christ call out in agony
When I give people light
Why then do they choose darkness ?

- Mrinalini Sarabhai

CONTENTS -

- A Tragedy Neglected / Sandeep Kagwade / Sixty Seven
- Environmental Pollution / Sambhaji Kokitkar / Sixty Eight
- War / Bala Gurumurthy / Seventy
- ' Pride and prejudice ' as a domestic novel /
Pradeepkumar Kakade / Seventy One
- Fourteen / Poems / Seventy two to Seventy Four

A Tragedy Neglected

Sandeep Kagwade / B. A. III

Sudhir a smart promising boy from an Indian village flocked to Bombay. He was about Twenty - three. He needed little jobs to meet his requirements. He did his B. A. from the local college. He approached all the VIP'S from the local political scene. They sandwiched him from person to person. He was restless for a period of six month. He came to Bombay. On Sunday morning he met Mr. Raman, a leader of the under - world. He knew well how to bluff the youngsters.

Sudhir wrote false letters to his mother. He was the only son to her. She had no support from either side. Shantabai was a typical country woman from the Indian village. She told everybody about her son, his manners and acquaintance with great leaders. She began to dream about the future of her son. She was ready to sell out her house and a piece of land for five thousand rupees.

Snehal a daughter from neighbouric family is attracted to Sudhir. His mother tells her everything about Bombay. She makes occasional visits to the touring talkies. She develops an attraction for glamorous life.

Sudhir's mother is sick for a few weeks. He comes home. Snehal is introduced to him. A polished prince of dream - land is transformed into a super - star.* He tells her about a

Chowpati, Gate - Way of India, the Arabian sea and locals. He makes false promises to her. She makes a declaration of her love to him.

The months passed. Everyday she asked the postman for an in - land from Sudhir. She gets no letter from him. Her parents are busy with marriage proposals. A son of her aunt is recommended to her. He is non - matriculate. She has no courage to oppose her parents.

One fine morning she leaves her home in search of Sudhir. She walks through hardships. After a long wait she finds Sudhir under the shadow of a wine - shop. Her dream is crushed. Sudhir is sleeping on foot - path. She has no courage to talk to him.

He awakens. The policeman points a cane at him. A romantic couple goes to Arabian sea. They commit suicide.

A local news - paper covers a story of a romantic couple. Sudhir's mother cries. Her cries have no response. The people go home with jokes and laughter.

□□□

ENVIRONMENTAL POLLUTION

Sambhaji V. Kokitkar / B.Sc. II

Pollution is by far the most rapidly growing problem of the modern technological society. Pollution implies the addition or release of such substances in such concentrations in the environment which tend to deteriorate the use to which such components of the eco-system are put to, and which tend to impair the normal physiological and biological systems of the associated biota, including man. Man is an essential part of the highly complex web of living organisms which we can call the biosphere and, therefore, harm done to any part of the biosphere would reflect on human welfare.

Seventy per cent of all the available water in India is polluted. During the last decade, there has been five-fold increase in the incidence of blood cancer and lymph node cancer. Nearly 53 % of India's total land area is subject to serious environmental degradation. All those physical and non-living chemical aspects which exert influence on living organisms are included in the physical or abiotic environment. Among these factors are soil, water and the atmosphere as well as energy from various sources, such as gravity, pressure, sound, etc. The biotic environment consists of living organisms which both interact with each other and are inseparably inter-related with

their abiotic environment.

The pollution of environment could be classified on a medium-based approach as water air or soil pollution. Water and air are the fundamental media in which life exists. Water covers nearly 70 % of the earth's surface. It also provides for the existence of life throughout its depths. The water pollutants are many and varied, for example oils and greases, toxic compounds like cyanides, chromium, ammonia, arsenic and many other substances which form an integral part of industrial practices.

There are many diseases which are transmitted through water. Examples are typhoid, Cholera, jaundice, ascariasis, some types of dermatitis, etc. According to an estimate, more than 80 % Indians suffer from water-borne diseases. More than 16 % die annually.

Industrial development has directly affected the environmental air pollution. Smoke, harmful gases, radioactive fallouts, unburnt hydrocarbons from automobiles continue to make the situation worse with the passage of each day. Hydrocarbons are emitted due to incomplete combustion of fuel. These are essentially non-toxic. But they react with nitrogen oxides in the presence of sunlight and cause photoche-

mical smogs, thus producing physical, chemical and biological defects. In Calcutta, for example, more than 60 % people suffer from respiratory disorders due to an enormously high atmospheric pollution level.

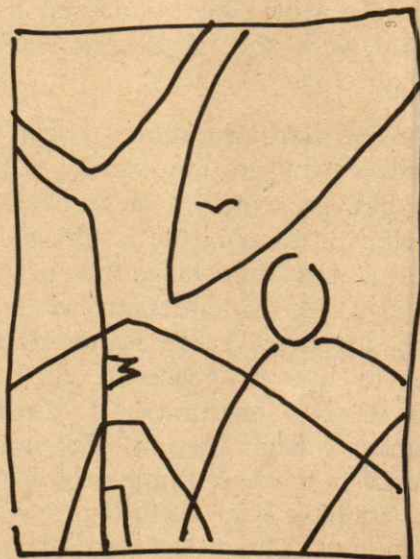
In order to maintain the balance, various available alternatives are : eliminate the source; eliminate the waste; treat the waste to reduce the deleterious load on the open environment, or augment the environmental capacity to assimilate the waste. All these are applied in one way or another to manage liquid, solid and air-borne wastes.

Stray efforts are no doubt a foot to control the spread of pollutants. The number of polluting industrial units in the country is, however, large. It would be worth while to keep in mind the recommendations of the UN conference on Human Environment which observes June 5 as Environment Day every year. Domestic smoke, industrial exhaust and automobile exhaust have been largely responsible for air pollution. The large scale cutting down of trees of forest wealth have been equally responsible for the sorry state of environmental conditions today. It is the sole responsibility of the international community to protect the environment from pollution. It is hoped that with the strict implementation of the bill the needed efforts to protect our environment would be forthcoming.

Conclusion - Our environment is getting drastically disturbed by diverse

activities. The problems originating through pollution are increasing day-by-day. We are at the crucial point. Adequate measures have to be found out to prevent or to control the pollution. If due attention is not given immediately to this problem, human race is likely to be caught into the vicious circle of pollution. Social and scientific and even political awareness is required regarding the environmental education to every person from the national and international platforms. This is the only solution to pollution today.

□□□

'WAR'

BALA GURUMURTHY./M.A. I

"Nothing survivor the bombing, hours, night clubs, mosquex."

"When you take the couponx to the shops, they say 'how can we get food?' All the trucks are bombed."

It was sunday. I switched on the T. V. set. It was a special bulltain on the gulf - war. The head lines covered on the stories of masskilling. A reporter was talking to the corespondent "There is nothing left in Kuwait. No bridges, factories, elecricity, water or food."

The whole morning went dull with the gulf -tragedy. I would like to compare the war to the child kidnapped by an unknown devil. The time has come that we should sit together and ask ourselves Is the war inevitable? It is strictly The misuse of technology, human tallent and natural resorces.

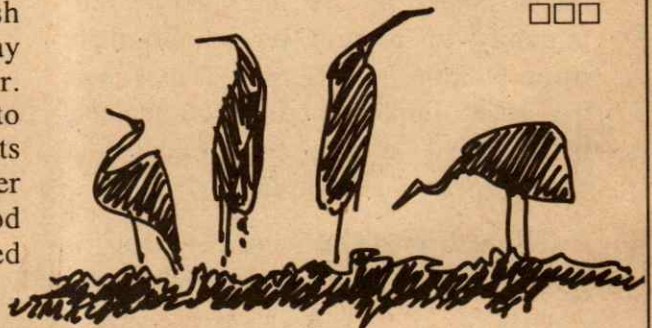
The world has witnessed the two world wars, the third word war is not far off.

The Gorbachev formula can be the earliest way to the summit. Already he has presented a new package of nucleus arms controle proposals to the world. His lounching the peace -campaigh. We can either survive or perish only together. There is no other way but to live in peace in each other. The U. S. Government is reluctant to withdraw from Kuwait. The innocents are killed the poor families of the tanker drivers have been suffering for a period of month. The people are getting fed up especially the women.

Everybody asks the question why? Why has this man pushed us into this way. The main problem is not even fear of death but shortage of food. We must prepare for amicable solutions. All the great thinkers agree with the view - "Man can be destroyed but never be defeated. Poverty, Unemployment, Malnutrition and similar problems are mounting and science and advanced technology are in the hands of destructive agenceis therefore we must prepare for "Pancha Sheel" Mutual trust and peaceful co -existence can bring the word closer. Even the soldiers are not happy about war. The bombingss can destroy anything.

The Gulf -War has made the innocent people the victims of Saddam and Bush. We should not be helpless with compassion. We can strengthen the world. Still there is hope the path of peace has many hurdles but the message of Budha, Gandhi can be heard. Everything will be cured.

War is mass murder, We must come ahead to end the Gulf War, otherwise it will be a foundation for the third world war.

'PRIDE AND PREJUDICE' AS A DOMESTIC NOVEL

Pradeepkumar Kakade / B. A. III

Domestic novel is a novel which deals with the married life of common people. The domestic novel studies men and women in relation to each other within the family circle or within the limited circle of two or three families. It can study human relationship. The central theme of the domestic novel is the stresses or the strain in the relations arising from love and marriage. Thus the theme is lovely and the treatment is dramatic and interesting.

Jane Austen's novels have been called the domestic novels. One thing is clear that she never goes out of parlour. In 'Pride and Prejudice' she deals with the domestic life of the Bennet and to some extent with those of Lucases they are ordinary middle class people. The action moves on at a common everyday level. Visits are exchanged, dinners are offered. Occasionally there is a ball. The reactions of these simple and homely people are equally lovely and interesting. The ladies and gentlemen pairs pass the time and ideal gossiping. Sometimes these people go out but it is simply to visit another family in the neighbourhood.

The 'Principal' Theme of 'Pride and Prejudice' is husband hunting example of Mrs. Bennet and Mrs. Lucas, the mothers of marriageable daughters. The action centers around their efforts to secure suitable husbands for their daughters. It is because of the marriage intentions of Mrs. Bennet. The action gets a turn. The arrival of Mr. Bingle becomes a sensational news. It is an important event Visits are exchanged.

The dinners are given and then quite naturally come ball at 'Neitherfield'. The result is 'Jane Bingley' love story and the clash of 'Pride and Prejudice' between Darcy and Elizabeth. The first pair provides elements of tragedy and later the element of 'mello-drama'. The Lydia Wickham episode is added to the setting the marriage intentions of Mrs. Bennet have been treated throughout. It is her fear that Mr. Bennet may die, she and her daughters may be left without any shelter over their heads. She gets elated when Mr. Bennet speaks to her he tries to outshine her manners and behaviour. Particularly Mr. Collins is given proper presentation Lady Catherine tries her best to prevent Elizabeth from marrying Darcy. The folly with 'Pride and Prejudice' has been exposed folly in this way Jane Austen has used ironical situation in order to make the readers laugh.

Her novels are having morals. The 'Pride and Prejudice' brings out the evil consequences are due to want of child care neglect on the part of the parents has no excuse; The childish nature of Mrs. Bennet can have the bad effects on her younger daughter Lydia flirts with the officers. She is not who checked at the right time. Finally she runs with Wickham. Thus she disturbs the happiness of her family. The novel tells us that mutual harmony is a must for a happy married life.

□□□

POMES

Dawn

Miss. Varsha S. Misal/B. A. III

The campus is full of flowers
Beautiful and seasoned
The strong bites of winter are over
The cock - tail of music is over
Where are the bees flying from
Flower to flower ?
The bees have disappeared
The Dawn is over
Unnoticed neglected.

WHAT IS LIFE ?

Datta Patil/B. Sc. - I

Life is a beauty
Life is a duty
Life is a tragedy
Life is a comedy
Life is a game
Life is for fame & name
Life is to enjoy
Life is to sacrifice
Life is to promise
Life is to give
Life is to forgive
Life is everything

LONG YEARS AGO

B. SUBHASH / B. A. I

I knew a sweet maiden
With beautiful face,
Long years ago;
I have seen many faces
But no are like hers
And never the sun rose,
And never the sun rise
We found us together,
But long years ago;
But the end of life,
Only I am lone
Only I am lone

LOVE SONG

Bajirao Desai/B. Sc. II

Love, love, love,
What is this love ?
I don 't know,
What is this love ?
Someone says,
Love is mad,
Someone says,
Love is sad
When I think,
About this love
I remember the
Long of love
L - take of sorrow
O - Ocean of tears
V - Valley of death
E - End of life

WHAT IS FANTASY ?

Sawant E. V./B. Sc. III

To some, life is everything
To a few, life is nothing
to many, life is both
Yet, we know well what is life,
Life is a question
That has no answer, Has it any ?
Life is a permanent, long road
We travel, travel and travel,
What is our destination ?
Where is it ? We don 't know
We will not know it.
And because we know not, we live
We live a fantastic life

Bridge

Desai Dhanaji K./B. Sc. II

When you look at me
With your beautiful eyes
I try to find myself
In the depth of them
Suddenly I feel that
A bridge arises
Between yours and mine eyes.
I try to cross over to you
Across the bridge
To get down in to your heart
As I come half way
You look aside
And the bridge collapses
throwing me in a ocean of despair
You walk away boastingly
Either let me cross it.
Or do not break away so callously
And trample not my heart so brutally

WHAT IS LOVE ?

Shrikant Patil/B. A. II

Love is life
of two beings
Love is Song
of two souls
Love is drama
of two branches
Love is novel
of two members
Love is unity
of two winds
Love is meeting
of two bodies
So love is great,
greater and greatest
Than the lovers!

Every Day

Miss - Sunita S. Kamble/XI Arts.

Sing a Song every day
Cheerful will be your way
Laugh or smile every day
Happiness will seek your way
Think a thought everyday
Your troubles will go away
Be succesful day by day
Your dreams will be fulfilled
some day.

Majestic Seven

Miss Mujawar Shabnam M./B. A. I

The colours of rainbow are seven
The days of week are seven
The strings of Geetar are seven
The hills of Rome are seven
The cities of Rome are seven
According to Mohd. heavense are seven
It is said that world was built in only
days seven
This magic of seven are also seven

Love

Sagar Hiremath/B. Sc. III

Love is special
Love is sweet
Love that makes.
Life complete.
Love is offering
Love is king
Love is joy
and peace of mind
Love is more
than words express
But mostly
Love is Happiness.....

LIFE

Patil V. R./M. A. II

Anything is possible
When you have choice
Life is Song
When you have voice
Please go ahead
I am after you
Life is nothing that
We can't do
Give me my sorrow
Which will you borrow
Love is wide
But life is narrow
Life is life
What is life but
Just life knife
Everything can cut

HOLIDAY

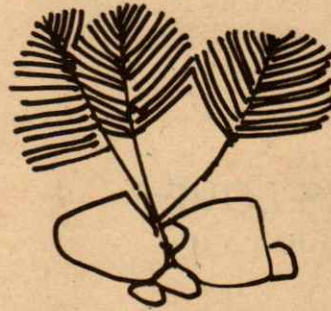
Miss. Archana K. Kanbarkar/B. A. II

Sunday is a Holiday
Only for selected few
Six members of the family
Enjoying dinner At Relish
A T. V. set is on
The popular songs are played
Exchange of jokes and
Hearty laughter makes a day sweet.
Sunday is not a holiday
To Shankar and his family
Laxmi his wife, Goes on Coughing
For months together
Sanjay his son complains for
A pack of Parle - G
Shankar a man of Forty
Walks like a bow
with unshaven face
And cheap cigars count the days to come.
Neither Shankar, Nor his son
Has new cloths, to put on.
poverty smiles in the rags
And Shanta is fast asleep
Sunday is no Holiday to Shankar

Inlerospection

Shinde G. H. /B. Sc. II

Don't believe rumours.
See the facts and condemn lies.
Around you a chain of culprits,
Noble thoughts have no limits
A hectic action brings nothing.
A sense of guilt washes out
Man and his vision

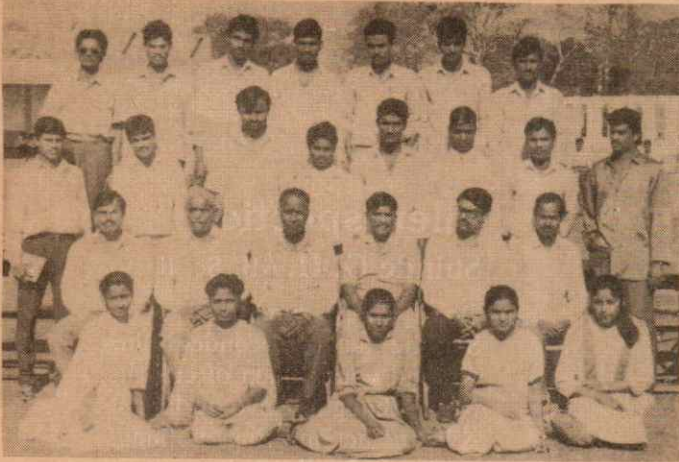
Science and Destruction

Miss. Kalpana Kulkarni / B. Sc. II

Science is full of inventions and miracles
It plays wonders and
Makes man a slave of machines
Study of science leads to happiness
Misuse of science leads to destruction.
Bombing can't protect Churches Temples
and Mosques
Bombing can't save cities and lives.
Let us trust man, compassion and mercy.
It will strengthen new hope of Peace.

□□□

विविध ज्ञान शाखा

तृतीय वर्ष कला
मराठी विभाग

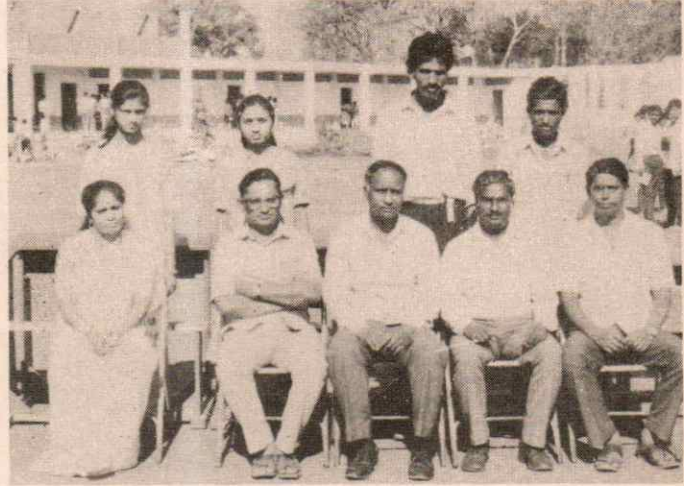
तृतीय वर्ष कला
हिन्दी विभाग

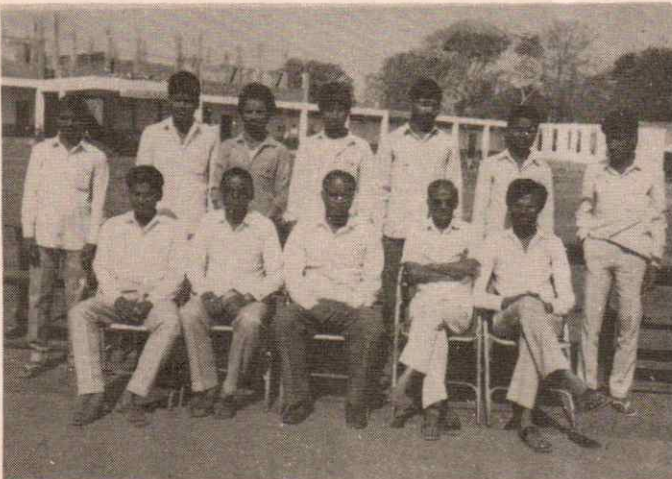
तृतीय वर्ष कला
इंग्रजी विभाग

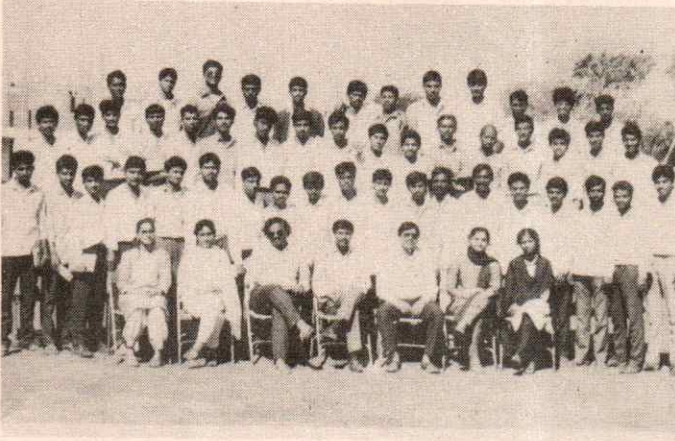
तृतीय वर्ष कला
राज्यशास्त्र विभाग

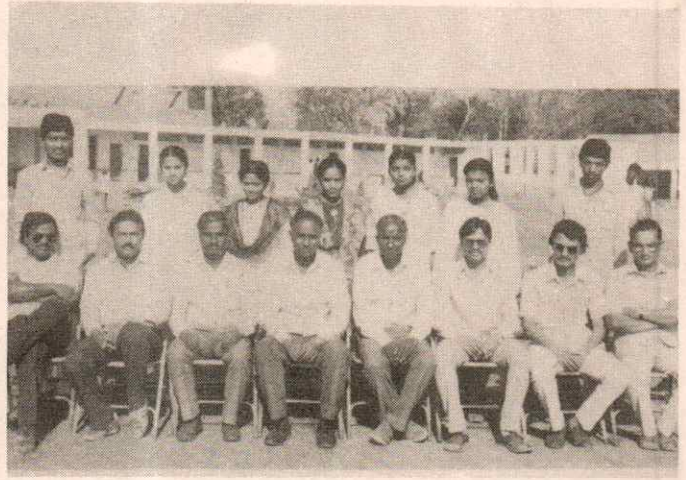
तृतीय वर्ष कला
अर्थशास्त्र विभाग

तृतीय वर्ष कला
समाजशास्त्र विभाग

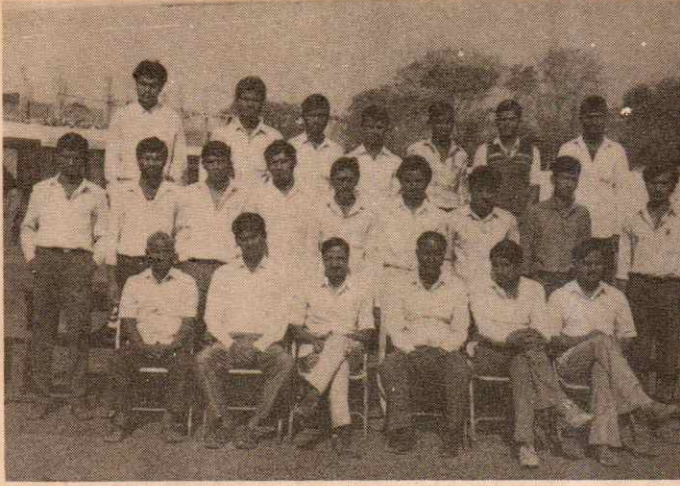
तृतीय वर्ष वाणिज्य
अकॉउन्टन्सी विभाग

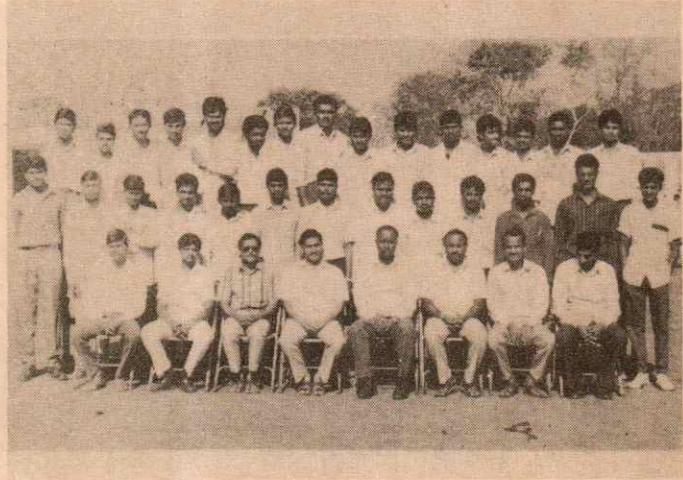
तृतीय वर्ष वाणिज्य
ग्रामीण अर्थशास्त्र व
सहकार विभाग

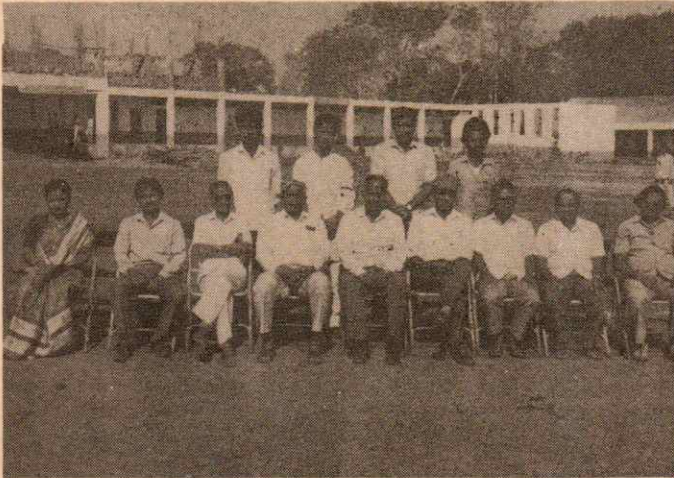
तृतीय वर्ष वाणिज्य
औद्योगिक व्यवस्थापन विभाग

तृतीय वर्ष विज्ञान
फिजिक्स विभाग

तृतीय वर्ष विज्ञान
केमिस्ट्री विभाग

पदव्युत्तर विभाग

‘ शिवराज ’ ला आमच्या हार्दिक शुभेच्छा !

जीवनात यशस्वी होण्यासाठी प्रत्येकाला संधी मिळत असते. संधीवर झडप घालून जो पुढे जातो.... तो पुढेच जातो, यशस्वी होतो. पण यासाठी हवे योग्य मार्गदर्शन आणि त्यासाठी आपण संपर्क साधा

PGB

प्रकाश

गार्डिअन्स ब्युरो

ईश्व-गंगा कॉम्प्लेक्स, लक्ष्मी देवळानजीक, नेहरू चौक, गर्डाहंगलज, जि. कोल्हापूर.

- या ब्युरोमार्फत आपणाला पुढील सेवा उपलब्ध करून दिल्या जातात -

- M. P. S. C., U. P. S. C., I. F. S. Bank Exam. स्पर्धात्मक परीक्षेचे फॉर्मस उपलब्ध करून देणे, फॉर्मस भरणे, पुस्तके उपलब्ध करून देणे. (त्यासाठी लायब्ररी चालू केली आहे.)
- उच्च व बःहिस्थ शिक्षणाचे फॉर्मस उपलब्ध करून देणे, फॉर्मस भरणे, विषय निवडीत मार्गदर्शन करणे.
- १० वी पास नसतानाही एक चाचणी परीक्षा देवून एफ्. वाय. बी. ए. साठी प्रवेश मिळवून देणे व त्यानंतर मार्गदर्शन करणे.
- जी. डी. सी. अँड ए. परीक्षेसंबंधी मार्गदर्शन करणे.
- उद्योग, व्यापार करू इच्छिणाऱ्यांना सर्वार्थाने मार्गदर्शन करणे.
- विद्यार्थ्यांचा बुद्ध्यांक (आय. क्यू) वाढविण्यासाठी विविध उपक्रम राबविणे.
- उद्योजकासाठी अभ्यास सहली आयोजित करणे.
- टायपींग
- सायक्लोस्टाईलींग
- लॅमिनेशन

‘शिवराज’ ला आमच्या हार्दिक शुभेच्छा

स्थापना : २-१-१९८४ • रजि. नं. केपीआर गड./आरएसआर/१४५३-८४
आमची संस्था ग्रामीण भागाची आर्थिक व सामाजिक प्रगती करणेसाठी १९८४ साली
स्थापन झाली असून आर्थिकदृष्ट्या दुर्बलासाठी कार्य करित आली आहे.

**श्री स्वामी विवेकानंद नागरी सहकारी पत
संस्था मर्या. कौलगे, ता. गडहिंगलज**

फोन नं. ३८

शाखा - गडहिंगलज व ना. म. जोशी मार्ग मुंबई.

• खेळते भांडवल ३२ लाख रुपये पर्यंत • ठेवी २६ लाख रुपये पर्यंत • सभासद संख्या ११३०

गणपती द. कुंभार
सेक्रेटरी

आप्पासाहेब गो. माजगांवकर
व्हा. चेअरमन

वसंतराव झा. पोवार
चेअरमन

□ संचालक मंडळ □

राजाराम धों. पोवार
केरबा वि. पेडणेकर

जाकू यंत्रू वारदेस्कर
गणपती दत्तू येसरे

कृष्णा आप्पा पोवार
धोंडीवा सत्याप्पा वडर

‘शिवराज’ ला हार्दिक शुभेच्छा !

**नियोजित डॉ. बापूजी साळुंखे नगर
गृहनिर्माण सहकारी संस्था
गडहिंगलज**

- * सर्व सोयीनी युक्त परिसर.
- * अद्यावत स्वरूपाची घरबांधणी.
- * शहरापासून जवळ.
- * नियोजित दत्त मंदीर.
- * सार्वजनिक उद्यान, व्यापारी भवन व
क्रिडांगण.

प्रा. एस. जी. संभाजी प्रा. एस. एन. कट्टीकर
चेअरमन सचिव

प्रा. वाय. पी. कोले
खजिनदार
सर्व संचालक मंडळ

‘शिवराज’ ला हार्दिक शुभेच्छा !

उत्कृष्ट आणि वक्तशीर छपाईसाठी

नवयुग मुद्रणालय

- गडहिंगलज -

‘ शिवराज ’ ला हार्दिक शुभेच्छा !

रजि. नं. के.पी.आर./जी.एल.जे./आर.एस.आर./ (सी.आर.) ११२७/८८

गर्डाहंगलज तालुक्यातील आर्थिक व सामाजिक प्रगतीसाठी कार्यरत असलेली ग्रामीण भागातील शेतकरी, कष्टकरी व दीन-दलितानंच्या सेवेसाठी सतत कार्य करीत असलेली पत संस्था

सहकार महर्षी नागरी सह. पत संस्था मर्यादित, ऐनापूर
ता. गर्डाहंगलज, जि. कोल्हापूर.

सभासद संख्या	५५०	भाग भांडवल	१०००००
खेळते भांडवल	६०००००	ठेवी	३०००००

तुकाराम ल. जाधव
सेक्रेटरी

पुंडलिक ग. चौगुले
व्हा. चेअरमन

श्री. बी. जे. मोकाशी
चेअरमन

- संचालक मंडळ -

श्री. श्रीपती दत्त सुतार
श्री. बाशा जंगु मोकाशी
श्री. आण्णासो हरी कुराडे

श्री. विष्णू दादू देसाई
श्री. गणपतराव वि. पोवार
श्री. दत्तात्रय विठ्ठल कुराडे

श्री. प्रल्हाद ग. देसाई
श्री. चंद्रकांत का. कोरडे
श्री. लक्ष्मण धों. कांबळे

‘ शिवराज ’ ला हार्दिक शुभेच्छा !

Phone : 29893

■ **M/s. S. S. MUCHANDI** ■

ENGINEERS AND CONTRACTORS

- SHASHIKANT MUCHANDI
- PRASHANT MUCHANDI

‘ SHREESHANT ’ 32/A, MAHALAXMI NAGAR, SUBHASH ROAD,
KOLHAPUR - 416 002

शिवराज / एक्याऐंशी

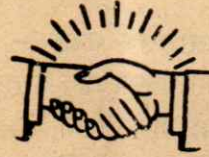
' शिवराज ' ला आमच्या हार्दिक शुभेच्छा !

रजि. नं. के. पी. आर. / पी. आर. जी. / (अं.) ५ / १९७९

२ 47, 316

सहकार महर्षी दत्ताजीराव कदम सहकारी सूत गिरणी मर्यादित, गडहिंग्लज.

कडगांव रोड, गडहिंग्लज - ४१६५०२ (जि. कोल्हापूर)

कामगार व शेतकरी यांच्या श्रमातून साकार होत असलेला रेशीम मिश्रीत सिन्थेटिक धागा
निर्मितीचा महाराष्ट्रातील व सहकारातील पहिला प्रकल्प

- * एकूण प्रकल्प खर्च रुपये १० कोटी.
- * जमा भाग भांडवल रुपये ४० लाख.
- * एकूण रोजगार क्षमता १५००.
- * गिरणीच्या सायझींग विभागाची सुरुवात.
- * सुतगिरणीच्या प्रेरणेने ग्रामीण भागात १५०० च्या वर यंत्रमाग सुरु.
- * मुख्य प्रकल्प उभारणीस कौलगा साईटवर झपाट्याने सुरुवात.

प्रा. अ. अ. पोवार
व्हा. चेअरमन

श्री. बी. जे. मोकाशी
सचिव

प्रा. के. व्ही. कुराडे
चेअरमन

व सर्व संचालक मंडळ

स. म. दत्ताजीराव कदम सहकारी सूत गिरणी मर्यादित, गडहिंग्लज

‘ शिवराज ’ ला हार्दिक शुभेच्छा !

रजि नं. के.पी.आर. / बी.एन के / १५२ दि. ८-१०-१९७१

फोन : 139

“ लोकादरास पात्र ठरलेली लहान लोकांची अल्पावधीत झालेली महान बँक ”

श्री शिवाजी सहकारी बँक लि., गडहिंग्लज.

राणी लक्ष्मीबाई रोड, गडहिंग्लज. (जि. कोल्हापूर)

□ बँकेच्या प्रगतीचे बोलके आकडे □

दि. ३१-१२-९० अखेर (रु. लाखात)

स्व.निधी -	३५.१९
ठेवी -	२३६.३५
कर्जे -	२२२.३५
खेळते भांडवल -	३१८.१५

□ बँकेची वैशिष्ट्ये □

- १) सर्व प्रकारच्या ठेवीवर १ टक्का अधिक व्याज.
- २) सर्व ठेवी सहकारी डिपॉझिट इन्शुरन्स योजनेखाली सुरक्षित.
- ३) ग्राहकांच्या सोयीसाठी सायं. सेवा कक्षाची सोय करणारी याभागातील पहिलीच बँक.
- ४) आपुलकीची वागणूक. ५) सर्व प्रकारच्या ठेव योजना. ६) सुलभ कर्जे.

श्री. आर. ए. उर्फ शिवाजीराव होडगे
मॅनेजर

श्री. मारुती शिवापा कांबळे
व्हा. चेअरमन

श्री. विष्णुपंत चुडाप्पा देसाई
चेअरमन

‘ शिवराज ’ ला हार्दिक शुभेच्छा !

ग्रामीण भागातील सर्वसामान्यांच्या आर्थिक अडचणी सोडविणेचे दृष्टीने प्रयत्नशील असलेली व अल्पावधीत
विश्वासास पात्र ठरलेली विकसनशील पत संस्था

श्री लक्ष्मी नागरी सह. पत संस्था मर्या., वसर्गे बु। ता. गडहिंग्लज.

- संस्थेची सांपत्तिक स्थिती -

स्वनिधी ७० हजार, ठेवी २ लाख ५० हजार, कर्जे २ लाखावर, खेळते भांडवल ३ लाख १ हजार
वैशिष्ट्ये- आपुलकीची सेवा, कामाच्या सोयीस्कर वेळा, सर्व प्रकारच्या ठेव योजना, आकर्षक व्याज

श्री. संकापा देवजी चौगुले
सेक्रेटरी

श्री. पांडुरंग रामचंद्र चौगुले
व्हा चेअरमन

श्री. नानासो मारुती महारी
चेअरमन

शिवराज / त्र्यांशी

‘ शिवराज ’ ला हार्दिक शुभेच्छा !

स्थापना : २३-१२-१९५९

रजि. नं. २४०७६

आजरा तालुका शेतकरी सहकारी ख. वि. संघ लि., आजरा.

हेड ऑफिस २३

जि. कोल्हापूर

खत विभाग ६२

तालुक्यातील शेतकऱ्यांच्या व जनतेच्या सोईसाठी संस्था शाखा व विभाग २१ मधून जीवनोपयोगी व शेती उपयोगी वस्तू पुरवठा करणारी संस्था तसेच

शेतकऱ्यांच्या विश्वासास पात्र ठरलेली हॅड मिश्रखते

खेळते भांडवल ६१ लाख

शेतकरी १८:१८:१०

शेअर भांडवल ७८५०००

शेतकरी १५:१५:१५

रिझर्व्ह व इतर फंड २४ लाख ९४ हजार

रामचंद्र महादेव पाटील

व्हा. चेअरमन

धोंडीराम रा. आजगेकर

इ.न. मॅनेजर

राजाराम शं. देसाई

चेअरमन

□ संचालक मंडळ □

बळीराम दत्ताजीराव देसाई, शिवपुत्र मल्लाप्पा शेणगांवे, यशवंतराव गणपतराव देसाई, नामदेव विठ्ठल नावेंकर कृष्णा अंबाजी नाईक, आप्पासो बाबुराव देसाई, महादेव जोती कांबळे, दत्तू संतू कोकीतकर, कृष्णा रावजी देसाई नारायण नाना सावंत, आप्पा सोमा कांबळे, महादेव दत्तात्रय पाटील, शंकर बापुसो भाईगडे, नरसिंगराव गु. पाटील जिल्हा बँक प्रतिनिधी

‘ शिवराज ’ ला हार्दिक शुभेच्छा !

सामान्य जनतेची बँक

जनता सहकारी बँक लि., आजरा

जि. कोल्हापूर.

- रिझर्व्ह बँक परवाना -

यु. बी. डी. / एम. एच. ४५१ पी दि. १-३-१९८६

मुख्य कार्यालय आजरा व शाखा महागांव येथे अद्यावत

लॉकर्सची सोय

ठेवी	रुपये	६३१०१०००
दिलेली कर्जे	रुपये	५३९९९०००
वसूल भाग भांडवल	रुपये	३०५०४५०
गुंतवणूक	रुपये	१५८७१०००
खेळते भांडवल	रुपये	७६४९२०००
नफा	रुपये	९८०९००

बँकिंगचे सर्व व्यवहार केले जातात

बी. बी. पाटील पां. रा. देसाई श्रीपतराव ब. देसाई

व्यवस्थापक

व्हा. चेअरमन

चेअरमन

‘ शिवराज ’ ला हार्दिक शुभेच्छा !

रुचकर पदार्थ मिळण्याचे एकमेव ठिकाण

जय शिवराय टी स्टॉल

शिवराज महाविद्यालया समोर,

गर्डाहंगलज

प्रोप्रा. कदम बंधू

‘ शिवराज ’ ला हार्दिक शुभेच्छा !

शिवराज कॉन्टीन आणि

शिवराज साऊंड सिस्टीम

शिवराज महाविद्यालयाजवळ,

गर्डाहंगलज

प्रोप्रा. सुरेश कोरवी

गडहिंग्लज तालुका सहकारी साखर कारखाना लि., गडहिंग्लज तालुका गडहिंग्लज, जिल्हा कोल्हापूर.

“ कारखान्याची वैशिष्ट्ये ”

- सभासदाचे ऊसाला जास्तीत जास्त दर देण्यामध्ये अग्रेसर.
- नॅशनल प्रॉडक्टिव्हिटी कौन्सिल, नवी दिल्ली या संस्थेने कारखान्यास १९८८-८९ सालचे तांत्रिक कार्यक्षमतेचे अखिल भारतीय स्तरावरील द्वितीय क्रमांकाचे पारितोषिक प्रदान केले आहे.
- कारखान्यास शासनाकडून मिळालेल्या रोप वाटिका (नर्सरी) परवान्यानुसार कार्यक्षेत्रामधील ऊस उत्पादकांना कारखाना साईटवर तयार केलेल्या रोप वाटिकेतून फळझाडांची कलमे / रोपे इ. वाटपाचा थडक कार्यक्रम कार्यान्वीत केला आहे.
- कारखान कार्यक्षेत्रामध्ये ठिवक सिंचन, जुन्या विहिरी दुरूस्ती व नवीन विहीर खुदाई, खोडवा पीक नियोजन, जमीनीवरील बोअरिंग इत्यादि कार्यक्रम कार्यान्वीत.
- ऊस उत्पादकांना लवकर पक्व होणाऱ्या ऊसाचा बेणे पुरवठा.
- अत्याधुनिक कंटीन्युअस फर्मिशन प्रोसेसची व्होगल बुश (ऑस्ट्रिया) मल्टीकॉण्ट टेक्नॉलॉजीचा वापर करून दैनंदिन २५,००० लिटर इंडस्ट्रीयल अल्कोहोलची निर्मिती, “ स्प्रेनिहिलेटर ” प्लॅण्टद्वारे डिस्टीलरी सांडपाण्याचे पूर्णपणे झिरो पोल्युशन करण्याची योजना.
- अल्पभूधारक मागासवर्गीयांना शेअर्स खरेदीसाठी व ऊस उत्पादनासाठी शासनाच्या अनुदान योजनेची अंमलबजावणी
- २० कलमी कार्यक्रमांतर्गत कुटुंब कल्याण योजना, गोवर गॅस सयंत्र योजना व दुर्बल घटकासाठी घरकुले बांधणे यासाठी आर्थिक सहाय्य.
- कारखान्याच्या माध्यमातून गडहिंग्लज तालुक्याच्या सर्वांगीण विकास साधण्याचे ध्येय.

आमदार, अॅड. श्रीपतराव दिनकरराव शिंदे,

चेअरमन

एन्. एच्. कळके.

कार्यकारी संचालक

अॅड. हणमंतराव आण्णासाहेब पाटील

व्हा. चेअरमन

संचालक मंडळ

कर्मवीर विठ्ठल रामजी शिंदे शिक्षण संस्था गडहिंग्लजचे
शिवराज साहित्य-वाणिज्य व
डी. एस्. कदम विज्ञान महाविद्यालय आणि
संभाजीराव माने कनिष्ठ महाविद्यालय,
गडहिंग्लज.
शिवराज वर्षाक-एक्याण्णव

